Konstytucja Republiki Portugalskiej

Constituição da República Portuguesa

Konstytucja Republiki Portugalskiej
z dnia 2 kwietnia 1976 r.

Tłumaczenie: Agnieszka Wojtyczek-Bonnand

Podstawę przekładu stanowił tekst Konstytucji w języku portugalskim – *Constituição da República Portuguesa: 4 revisão nos termos da Lei Constitucional n. 1/97, 20 de Setembro*. Introd. Jorge Miranda, wydany w Lizbonie przez Principia w 1997 r. Późniejsze zmiany, wprowadzone ustawami konstytucyjnymi: nr 1/2001 z dnia 12 XII 2001 r.; nr 1/2004 z dnia 24 VII 2004 r. oraz nr 1/2005 z dnia 12 VIII 2005 r., zostały przetłumaczone na podstawie tekstu zamieszczonego na stronie internetowej Trybunału Konstytucyjnego ‹ www.tribunalconstitucional.pt ›.

Ostatnia zmiana z dnia 12 sierpnia 2005 r.

Spis treści

Preambuła . . . 603

Zasady podstawowe . . . 603

Część I. Podstawowe prawa i obowiązki . . . 605

Tytuł I. Zasady ogólne . . . 605

Tytuł II. Prawa, wolności i gwarancje . . . 607

Rozdział I. Prawa, wolności i gwarancje osobiste . . . 607

Rozdział II. Prawa, wolności i gwarancje udziału w życiu politycznym . . . 613

Rozdział III. Prawa i wolności pracownicze i ich gwarancje . . . 614

Tytuł III. Prawa i obowiązki gospodarcze, społeczne i kulturalne . . . 615

Rozdział I. Prawa i obowiązki gospodarcze . . . 615

Rozdział II. Prawa i obowiązki społeczne . . . 616

Rozdział III. Prawa i obowiązki kulturalne . . . 619

Część II. Organizacja gospodarcza . . . 621

Tytuł I. Zasady ogólne . . . 621

Tytuł II. Planowanie . . . 623

Tytuł III. Polityka rolna, handlowa i przemysłowa . . . 623

Tytuł IV. System finansowy i podatkowy . . . 625

Część III. Organizacja władzy politycznej . . . 626

Tytuł I. Zasady ogólne . . . 626

Tytuł II. Prezydent Republiki . . . 629

Rozdział I. Status i wybory . . . 629

Rozdział II. Kompetencje . . . 631

Rozdział III. Rada Państwa . . . 633

Tytuł III. Zgromadzenie Republiki . . . 634

Rozdział I. Status i wybory . . . 634

Rozdział II. Kompetencje . . . 636

Rozdział III. Organizacja i działanie . . . 640

Tytuł IV. Rząd . . . 642

Rozdział I. Funkcja i struktura . . . 642

Rozdział II. Powoływanie i odpowiedzialność . . . 643

Rozdział III. Kompetencje . . . 644

Tytuł V. Sądy . . . 646

Rozdział I. Zasady ogólne . . . 646

Rozdział II. Organizacja sądów . . . 646

Rozdział III. Status sędziów . . . 647

Rozdział IV. Prokuratura . . . 648

Tytuł VI. Trybunał Konstytucyjny . . . 649

Tytuł VII. Regiony autonomiczne . . . 650

Tytuł VIII. Władza lokalna 653
Rozdział I. Zasady ogólne 653
Rozdział II. Parafia 655
Rozdział III. Gmina 655
Rozdział IV. Region administracyjny 655
Rozdział V. Organizacje mieszkańców 656
Tytuł IX. Administracja publiczna 657
Tytuł X. Obrona narodowa 658
Część IV. Gwarancja i zmiana Konstytucji 659
Tytuł I. Kontrola konstytucyjności 659
Tytuł II. Zmiana Konstytucji 662
Przepisy końcowe i przejściowe 662
Przepisy końcowe i przejściowe ustawy konstytucyjnej nr 1 z 20 września 1997 r. 663

Preambuła

25 kwietnia 1974 r., wieńcząc długotrwały opór ludu portugalskiego i wyrażając jego głębokie uczucia, Ruch Sił Zbrojnych[1] obalił reżym faszystowski. Wyzwolenie Portugalii spod dyktatury, ucisku i kolonializmu stanowiło rewolucyjną przemianę i zapoczątkowało historyczny przełom w społeczeństwie portugalskim. Rewolucja przywróciła Portugalczykom podstawowe prawa i wolności. Korzystając z tych praw i wolności, prawowici przedstawiciele ludu zgromadzili się, aby opracować Konstytucję odpowiadającą aspiracjom kraju. Zgromadzenie Konstytucyjne potwierdza postanowienie ludu portugalskiego, aby bronić niepodległości narodowej, zagwarantować prawa podstawowe obywateli, ustanowić fundamentalne zasady demokracji, zapewnić prymat demokratycznego państwa prawnego i otworzyć drogę do stworzenia społeczeństwa socjalistycznego, szanując wolę ludu portugalskiego i mając na celu budowę kraju bardziej wolnego, bardziej sprawiedliwego i bardziej braterskiego. Zgromadzenie Konstytucyjne, zebrawszy się na posiedzeniu plenarnym 2 kwietnia 1976 r., zatwierdza i uchwala niniejszą Konstytucję Republiki Portugalskiej.

Zasady podstawowe

Artykuł 1
(Republika Portugalska)

Portugalia jest suwerenną Republiką, opartą na godności osoby ludzkiej i na woli ludu, zaangażowaną w budowę społeczeństwa wolnego, sprawiedliwego i solidarnego.

Artykuł 2
(Demokratyczne państwo prawne)

Republika Portugalska jest demokratycznym państwem prawnym, opartym na suwerenności ludu, na demokratycznym pluralizmie wypowiedzi i demokratycznej organizacji politycznej, na poszanowaniu i zagwarantowaniu realizacji podstawowych praw i wolności oraz na podziale i współzależności władz, dążącym do urzeczywistnienia demokracji gospodarczej, społecznej i kulturalnej oraz do pogłębienia demokracji partycypacyjnej.

Artykuł 3
(Suwerenność i zasada legalizmu)

1. Suwerenność, jedna i niepodzielna, należy do ludu, który sprawuje ją w formach przewidzianych przez Konstytucję.
2. Państwo podlega Konstytucji i opiera się na demokratycznej praworządności.
3. Ważność ustaw i innych aktów ustanowionych przez państwo, regiony autonomiczne, władze lokalne oraz przez wszelkie inne podmioty publiczne zależy od ich zgodności z Konstytucją.

Artykuł 4
(Obywatelstwo portugalskie)

Obywatelami portugalskimi są wszyscy, których ustawa lub umowa międzynarodowa uznaje za takich.

Artykuł 5
(Terytorium)

1. Portugalia obejmuje terytorium historycznie wyznaczone na kontynencie europejskim oraz archipelagi Azorów i Madery.
2. Ustawa określa zasięg i granice wód terytorialnych, wyłączną strefę ekonomiczną oraz prawa Portugalii do przyległego dna morskiego.
3. Państwo nie może odstąpić żadnej części terytorium portugalskiego ani suwerennych praw, jakie nad nim sprawuje, z zastrzeżeniem korekty granic.

Artykuł 6
(Państwo unitarne)

1. Państwo jest unitarne i respektuje w swojej organizacji i sposobie funkcjonowania autonomiczny ustrój wysp oraz zasady subsydiarności, autonomii jednostek władzy lokalnej i demokratycznej decentralizacji administracji publicznej.
2. Archipelagi Azorów i Madery stanowią odrębne regiony autonomiczne, posiadające własne statuty polityczno-administracyjne i organy władzy.

Artykuł 7
(Stosunki międzynarodowe)

1. Portugalia w stosunkach międzynarodowych kieruje się zasadami: niepodległości narodowej,

[1] W oryginale: „Movimento das Forças Armadas" (wszystkie przypisy do tekstu konstytucji pochodzą od tłumacza).

poszanowania praw człowieka, praw narodów, równości między państwami, pokojowego rozwiązywania konfliktów międzynarodowych, nieingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw i współpracy ze wszystkimi innymi narodami w celu emancypacji i rozwoju ludzkości.

2. Portugalia popiera zniesienie imperializmu, kolonializmu i wszelkich innych form agresji, dominacji i wyzysku w stosunkach między narodami, a także powszechne, równoczesne i kontrolowane rozbrojenie, rozwiązanie bloków polityczno-wojskowych i ustanowienie zbiorowego systemu bezpieczeństwa, w celu wprowadzenia międzynarodowego ładu, który zapewni pokój i sprawiedliwość w stosunkach między narodami.

3. Portugalia uznaje prawo narodów do samostanowienia i niepodległości oraz do rozwoju, a także prawo do powstawania przeciw wszelkim formom ucisku.

4. Portugalia utrzymuje uprzywilejowane więzi przyjaźni i współpracy z krajami portugalskojęzycznymi.

5. Portugalia angażuje się w umacnianie tożsamości europejskiej i w pogłębianie działań państw europejskich na rzecz demokracji, pokoju, postępu gospodarczego i sprawiedliwości w stosunkach między narodami.

6. Portugalia może, na warunkach wzajemności, przy poszanowaniu podstawowych zasad demokratycznego państwa prawnego i zasady subsydiarności, mając na uwadze osiągnięcie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej oraz utworzenie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości oraz określanie i realizowanie wspólnej polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony, zawrzeć umowę o wykonywaniu kompetencji niezbędnych do budowy i pogłębiania Unii Europejskiej – wspólnie, na zasadzie współpracy lub za pośrednictwem instytucji Unii.

7. Portugalia może, mając na uwadze utworzenie międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości, który zapewnia poszanowanie praw człowieka i ludów, uznać jurysdykcję Międzynarodowego Trybunału Karnego, na zasadzie komplementarności oraz na pozostałych zasadach określonych w Statucie Rzymskim.

Artykuł 8
(Prawo międzynarodowe)

1. Normy i zasady powszechnego i wspólnego prawa międzynarodowego stanowią integralną część prawa portugalskiego.

2. Normy zawarte w umowach międzynarodowych ratyfikowanych lub zaaprobowanych zgodnie z prawem wewnętrznym stanowią część porządku wewnętrznego od chwili ich urzędowego opublikowania, dopóki wiążą one Państwo Portugalskie w stosunkach międzynarodowych.

3. Normy ustanowione przez właściwe organy organizacji międzynarodowych, których Portugalia jest członkiem, obowiązują bezpośrednio w porządku wewnętrznym, jeżeli tak zostało ustanowione w stosownych traktatach założycielskich.

4. Przepisy traktatów regulujące Unię Europejską oraz normy wydane przez jej instytucje w ramach wykonywania swoich kompetencji, stosuje się w porządku wewnętrznym, na zasadach określonych przez prawo Unii, przy poszanowaniu podstawowych zasad demokratycznego państwa prawnego.

Artykuł 9
(Podstawowe zadania państwa)

Do podstawowych zadań państwa należy:

a) zagwarantowanie niepodległości narodowej i stworzenie warunków politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych, które jej sprzyjają;
b) zagwarantowanie podstawowych praw i wolności oraz zapewnienie poszanowania zasad demokratycznego państwa prawnego;
c) obrona demokracji politycznej, zapewnienie i pobudzanie demokratycznego udziału obywateli w rozwiązywaniu problemów narodowych;
d) dbanie o dobrobyt i jakość życia ludu, o rzeczywistą równość między Portugalczykami, a także o urzeczywistnianie praw gospodarczych, społecznych, kulturalnych oraz praw dotyczących środowiska naturalnego, poprzez przemianę i modernizację struktur gospodarczych i społecznych;
e) ochrona i podnoszenie wartości dziedzictwa kulturowego ludu portugalskiego, ochrona przyrody i środowiska, zachowanie zasobów naturalnych i zapewnienie prawidłowego zagospodarowania terytorium;
f) zapewnienie wykształcenia i kształcenia ustawicznego, ochrona używania języka portugalskiego i popieranie jego rozpowszechniania w świecie;
g) popieranie harmonijnego rozwoju całego terytorium państwowego, przy uwzględnieniu, w szczególności, peryferyjnego położenia archipelagów Azorów i Madery;
h) popieranie równości mężczyzn i kobiet.

Artykuł 10
(Wybory powszechne i partie polityczne)

1. Lud sprawuje władzę polityczną poprzez wybory powszechne, równe, bezpośrednie, okresowe i przeprowadzane w głosowaniu tajnym, poprzez referendum oraz inne formy przewidziane w Konstytucji.

2. Partie polityczne przyczyniają się do organizowania i wyrażania woli ludu, przy poszanowaniu zasad niepodległości narodowej, jedności państwa i demokracji politycznej.

Artykuł 11
(Symbole narodowe i język urzędowy)

1. Flagą narodową, symbolem suwerenności Republiki, niepodległości, jedności i integralności Portugalii jest flaga przyjęta przez Republikę ustanowioną przez Rewolucję z 5 października 1910 roku.

2. Hymnem narodowym jest „A Portuguesa".

3. Językiem urzędowym jest portugalski.

Część I
Podstawowe prawa i obowiązki

Tytuł I
Zasady ogólne

Artykuł 12
(Zasada powszechności)

1. Wszyscy obywatele korzystają z praw i podlegają obowiązkom określonym w Konstytucji.

2. Osoby prawne korzystają z praw i podlegają obowiązkom zgodnym z ich naturą.

Artykuł 13
(Zasada równości)

1. Wszystkim obywatelom przysługuje taka sama godność społeczna i wszyscy obywatele są równi wobec prawa.

2. Nikt nie może być uprzywilejowany, wyróżniony, poszkodowany, pozbawiony któregokolwiek z praw lub zwolniony z jakiegokolwiek obowiązku ze względu na pochodzenie, płeć, rasę, język, miejsce pochodzenia, religię, przekonania polityczne lub ideologiczne, wykształcenie, sytuację materialną, położenie społeczne lub orientację seksualną.

Artykuł 14
(Portugalczycy za granicą)

Obywatele portugalscy przebywający lub zamieszkali za granicą korzystają z ochrony państwa w zakresie swoich praw i podlegają obowiązkom, które są możliwe do pogodzenia z ich nieobecnością w kraju.

Artykuł 15
(Cudzoziemcy, bezpaństwowcy, obywatele Unii Europejskiej)

1. Cudzoziemcy i bezpaństwowcy przebywający lub zamieszkali w Portugalii korzystają z tych samych praw i podlegają tym samym obowiązkom, co obywatele portugalscy.

2. Przepisu ustępu poprzedniego nie stosuje się do praw politycznych, sprawowania funkcji publicznych niemających w przeważającej mierze charakteru technicznego oraz praw i obowiązków zastrzeżonych w Konstytucji wyłącznie dla obywateli portugalskich.

3. Obywatelom państw portugalskojęzycznych, zamieszkałym na stałe w Portugalii, przyznaje się, na zasadach określonych w ustawie i na warunkach wzajemności, prawa, które nie są przyznawane cudzoziemcom, z wyjątkiem prawa dostępu do urzędu Prezydenta Republiki, Przewodniczącego Zgromadzenia Republiki, Premiera, Przewodniczących Najwyższych Sądów oraz prawa do służby w siłach zbrojnych i prawa dostępu do służby dyplomatycznej.

4. Ustawa, na zasadach wzajemności, może przyznać cudzoziemcom zamieszkałym na terytorium państwowym bierne i czynne prawo wyborcze w wyborach osób wchodzących w skład organów jednostek władzy lokalnej.

5. Ustawa, na zasadach wzajemności, może przyznać zamieszkałym w Portugalii obywatelom państw Unii Europejskiej bierne i czynne prawo wyborcze w wyborach deputowanych do Parlamentu Europejskiego.

Artykuł 16
(Zakres i znaczenie praw podstawowych)

1. Prawa podstawowe zagwarantowane w Konstytucji nie wykluczają żadnych innych praw wynikających z ustaw i stosowalnych norm prawa międzynarodowego.

2. Przepisy konstytucyjne i ustawowe dotyczące praw podstawowych powinny być interpretowane i stosowane zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka.

Artykuł 17
(Zasady dotyczące praw, wolności i gwarancji)

Zasady dotyczące praw, wolności i gwarancji stosuje się do artykułów Tytułu II oraz do praw podstawowych o podobnym charakterze.

Artykuł 18
(Moc prawna)

1. Przepisy konstytucyjne odnoszące się do praw, wolności i gwarancji są stosowalne bezpośrednio i wiążą podmioty publiczne i prywatne.
2. Ustawa może ustanawiać ograniczenia praw, wolności i gwarancji wyłącznie w przypadkach wyraźnie przewidzianych w Konstytucji i w zakresie niezbędnym dla zapewnienia innych praw i interesów chronionych przez Konstytucję.
3. Ustawy ograniczające prawa, wolności i gwarancje muszą mieć charakter generalny i abstrakcyjny i nie mogą mieć mocy wstecznej, ani pomniejszać zakresu i zasięgu istotnej treści zasad konstytucyjnych.

Artykuł 19
(Zawieszenie korzystania z praw)

1. Organy wykonujące suwerenną władzę nie mogą, ani wspólnie ani osobno, zawiesić korzystania z praw, wolności i gwarancji, z wyjątkiem przypadków stanu wojennego lub stanu wyjątkowego, wprowadzonych w trybie przewidzianym w Konstytucji.
2. Stan wojenny lub stan wyjątkowy mogą zostać wprowadzone na części lub na całym terytorium państwowym wyłącznie w razie rzeczywistej lub nieuchronnej agresji ze strony sił obcych, poważnego zagrożenia lub zakłócenia demokratycznego porządku konstytucyjnego albo klęski żywiołowej.
3. Stan wyjątkowy może zostać wprowadzony, jeżeli okoliczności wymienione w ustępie poprzednim mają mniej poważny charakter, i może prowadzić do zawieszenia tylko niektórych praw, wolności i gwarancji, których zawieszenie jest możliwe.
4. Wybór stanu wojennego albo stanu wyjątkowego oraz jego wprowadzenie i wykonanie powinny być zgodne z zasadą proporcjonalności i ograniczone, w szczególności pod względem zasięgu, czasu obowiązywania oraz zastosowanych środków, do niezbędnego minimum, potrzebnego do szybkiego przywrócenia stanu normalności konstytucyjnej.
5. Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego musi być odpowiednio uzasadnione i musi zawierać wykaz praw, wolności i gwarancji, które zostają zawieszone, przy czym wprowadzony stan wojenny lub stan wyjątkowy nie może trwać dłużej niż piętnaście dni lub, jeżeli jest wynikiem wypowiedzenia wojny, dłużej niż jest to przewidziane w ustawie, z zastrzeżeniem możliwości jego przedłużenia pod warunkiem zachowania tych samych ograniczeń czasowych.
6. Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego w żadnym przypadku nie może naruszać prawa do życia, do integralności osobistej i do własnej tożsamości, zdolności prawnej i prawa do obywatelstwa, zakazu retroakcji ustawy karnej, prawa oskarżonego do obrony oraz wolności sumienia i religii.
7. Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego może zmieniać stan normalności konstytucyjnej wyłącznie na zasadach przewidzianych w Konstytucji i ustawach, a w szczególności nie może wpływać na stosowanie norm konstytucyjnych dotyczących kompetencji i funkcjonowania organów wykonujących suwerenną władzę i organów władzy regionów autonomicznych oraz praw i immunitetów osób, które wchodzą w skład tych organów.
8. Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego nadaje władzom kompetencję do podejmowania działań niezbędnych i odpowiednich, umożliwiających szybkie przywrócenie stanu normalności konstytucyjnej.

Artykuł 20
(Możność dochodzenia praw i rzeczywista ochrona sądowa)

1. Wszystkim zapewnia się możność dochodzenia swoich praw i dostęp do sądów dla obrony swoich praw i interesów prawnie chronionych; nie można odmówić wymierzenia sprawiedliwości z powodu braku środków materialnych.
2. Wszyscy mają prawo, na zasadach określonych w ustawie, do uzyskiwania informacji i porad prawnych, do pomocy prawnej oraz do korzystania z pomocy adwokata w kontaktach z wszelkimi organami władzy.
3. Ustawa określa i zapewnia odpowiednią ochronę tajemnicy sądowej.
4. Wszyscy mają prawo do rozpatrzenia swojej sprawy w rozsądnym terminie w rzetelnym postępowaniu.
5. Aby umożliwić obronę praw, wolności i gwarancji osobistych, ustawa zapewnia obywatelom proce-

dury sądowe o szybkim i priorytetowym charakterze, w celu uzyskania w odpowiednim czasie skutecznej ochrony na wypadek zagrożenia lub naruszenia wymienionych praw.

Artykuł 21
(Prawo do oporu)

Wszyscy mają prawo do oporu wobec wszelkich poleceń, które naruszają ich prawa, wolności i gwarancje, oraz do odparcia siłą wszelkich form agresji, jeżeli zwrócenie się do władz publicznych nie jest możliwe.

Artykuł 22
(Odpowiedzialność podmiotów publicznych)

Państwo i pozostałe podmioty publiczne ponoszą odpowiedzialność cywilną, solidarnie z osobami wchodzącymi w skład ich organów, urzędnikami lub funkcjonariuszami, za działania lub zaniechania, których dopuściły się podczas wykonywania swoich funkcji i w wyniku ich wykonywania, naruszające prawa, wolności i gwarancje lub wyrządzające szkodę innym osobom.

Artykuł 23
(Rzecznik Sprawiedliwości[2])

1. Obywatele mogą wnosić skargi na działania lub zaniechania władz publicznych do Rzecznika Sprawiedliwości, który rozpatruje skargi bez prawa do wydawania wiążących rozstrzygnięć oraz kieruje do właściwych organów odpowiednie zalecenia w celu zapobieżenia lub naprawienia niesprawiedliwości.
2. Rzecznik Sprawiedliwości podejmuje działania niezależnie od środków prawnych administracyjnych i sądowych przewidzianych w Konstytucji i w ustawach.
3. Rzecznik Sprawiedliwości jest organem niezależnym, a osoba sprawująca ten urząd jest powoływana przez Zgromadzenie Republiki na czas określony w ustawie.
4. Organy i funkcjonariusze administracji publicznej współpracują z Rzecznikiem Sprawiedliwości w realizacji jego zadań.

[2] W oryginale: „Provedor de Justiça".

Tytuł II
Prawa, wolności i gwarancje

Rozdział I
Prawa, wolności i gwarancje osobiste

Artykuł 24
(Prawo do życia)

1. Życie ludzkie jest nienaruszalne.
2. W żadnym wypadku nie będzie stosowana kara śmierci.

Artykuł 25
(Prawo do integralności osobistej)

1. Integralność psychiczna i fizyczna osób jest nienaruszalna.
2. Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, poniżającemu lub nieludzkiemu traktowaniu lub karaniu.

Artykuł 26
(Inne prawa osobiste)

1. Wszystkim zapewnia się prawo do tożsamości osobistej, do rozwoju osobowości, do zdolności prawnej, prawo do obywatelstwa, do dobrego imienia i reputacji, do wizerunku, do wolności słowa, do ochrony intymności życia prywatnego i rodzinnego oraz do ochrony prawnej przed wszelkimi przejawami dyskryminacji.
2. Ustawa ustanowi skuteczne gwarancje przeciwko pozyskiwaniu i używaniu w sposób stanowiący nadużycie lub naruszający godność ludzką, informacji dotyczących osób i rodzin.
3. Ustawa zapewni ochronę godności osobistej i tożsamości genetycznej istoty ludzkiej, przede wszystkim podczas tworzenia, rozwijania i użytkowania technologii oraz podczas doświadczeń naukowych.
4. Pozbawienie obywatelstwa i ograniczenie zdolności prawnej może mieć miejsce wyłącznie w przypadkach i na zasadach przewidzianych w ustawie i nie może nastąpić z przyczyn politycznych.

Artykuł 27
(Prawo do wolności i bezpieczeństwa)

1. Wszyscy mają prawo do wolności i bezpieczeństwa.
2. Nikt nie może zostać pozbawiony całkowicie ani częściowo wolności inaczej niż w następstwie wyroku sądowego skazującego, za czyn karany przez prawo, na karę pozbawienia wolności lub zastosowania przez sąd środka zabezpieczającego.

3. Wyjątek od powyższej zasady stanowi pozbawienie wolności na okres i na zasadach przewidzianych w ustawie, w następujących przypadkach:

a) zatrzymania na gorącym uczynku;
b) zatrzymania lub tymczasowego aresztowania w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa umyślnego zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica przewyższa trzy lata;
c) aresztowania, zatrzymania lub zastosowania innego środka zapobiegawczego podlegającego kontroli sądowej wobec osoby, która nielegalnie przybyła na terytorium państwowe lub nielegalnie pozostaje na tym terytorium, a także wobec osoby, przeciwko której toczy się postępowanie sądowe w sprawie ekstradycji lub wydalenia;
d) aresztu dyscyplinarnego stosowanego wobec wojskowych przy zagwarantowaniu prawa odwołania do właściwego sądu;
e) zastosowania względem nieletniego środków ochrony, pomocy lub środków wychowawczych w odpowiednim zakładzie, zarządzonych przez właściwy sąd powszechny;
f) zatrzymania, na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku odmowy podporządkowania się orzeczeniu wydanemu przez sąd lub w celu zapewnienia stawiennictwa przed właściwym organem sądowym;
g) zatrzymania podejrzanego o przestępstwo w celu ustalenia jego tożsamości w przypadkach, gdy jest to niezbędne i tylko na okres absolutnie konieczny;
h) umieszczenia osoby z zaburzeniami psychicznymi w odpowiednim zakładzie terapeutycznym, zarządzone lub potwierdzone przez właściwy organ sądowy.

4. Każda osoba pozbawiona wolności powinna zostać poinformowana niezwłocznie i w sposób dla niej zrozumiały o przyczynach pozbawienia wolności lub zatrzymania oraz powiadomiona o swoich prawach.

5. W przypadku pozbawienia wolności sprzecznego z przepisami Konstytucji lub ustawy, państwo ma obowiązek wypłacić odszkodowanie poszkodowanemu na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 28
(Tymczasowe aresztowanie)

1. Zatrzymanie zostaje poddane kontroli sądowej w terminie nieprzekraczającym czterdziestu ośmiu godzin, w celu przywrócenia wolności albo zastosowania odpowiednich środków zapobiegawczych, przy czym sędzia powinien zbadać przyczyny zatrzymania i poinformować o nich zatrzymanego, przesłuchać go i dać mu możliwość obrony.

2. Tymczasowe aresztowanie ma charakter wyjątkowy i nie może zostać zastosowane ani przedłużone w przypadku, gdy może zostać zastosowane poręczenie majątkowe lub inny łagodniejszy środek przewidziany przez ustawę.

3. O postanowieniu sądu, które stosuje lub utrzymuje w mocy środki pociągające za sobą pozbawienie wolności powiadamia się niezwłocznie członka rodziny lub osobę zaufaną, wskazaną przez zatrzymanego.

4. Tymczasowe aresztowanie podlega ograniczeniom czasowym przewidzianym w ustawie.

Artykuł 29
(Stosowanie ustawy karnej)

1. Skazanie za przestępstwo jest dopuszczalne wyłącznie na podstawie uprzedniej ustawy, uznającej dane działanie lub zaniechanie za karalne, nie można też wobec nikogo zastosować środka zabezpieczającego, którego przesłanki nie zostały określone w uprzedniej ustawie.

2. Przepis ustępu poprzedniego nie stanowi przeszkody w ukaraniu, w granicach określonych w prawie wewnętrznym, za działanie lub zaniechanie, które w czasie jego popełnienia stanowiło przestępstwo w myśl powszechnie uznanych ogólnych zasad prawa międzynarodowego.

3. Nie mogą być wymierzane kary lub stosowane środki zabezpieczające, które nie były uprzednio wyraźnie określone w ustawie.

4. Nie można wobec nikogo wymierzać kar ani stosować środków zabezpieczających surowszych niż przewidziane w czasie popełnienia danego czynu lub zaistnienia przesłanek środka zabezpieczającego, przy czym ustawa względniejsza dla oskarżonego jest stosowana z mocą wsteczną.

5. Nikt nie może być sądzony powtórnie za to samo przestępstwo.

6. Obywatele niesłusznie skazani mają prawo do zmiany wyroku i do odszkodowania za poniesione szkody, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 30
(Granice kar i środków zabezpieczających)

1. Nie można wymierzać kar ani stosować środków zabezpieczających pociągających za sobą pozbawienie

lub ograniczenie wolności dożywotnio lub na czas nieograniczony lub nieokreślony.

2. W przypadku, gdy istnieje zagrożenie wynikające z poważnych zaburzeń psychicznych, a leczenie w lecznictwie otwartym nie jest możliwe, środki zabezpieczające pociągające za sobą pozbawienie lub ograniczenie wolności mogą być przedłużane sukcesywnie dopóki dane zaburzenie utrzymuje się, ale wyłącznie na podstawie orzeczenia sądowego.

3. Odpowiedzialność karna nie może zostać przeniesiona na inną osobę.

4. Żadna kara nie może pociągać za sobą obligatoryjnego pozbawienia praw cywilnych, zawodowych lub politycznych.

5. Osoby skazane na karę pozbawienia lub ograniczenia wolności lub wobec których stosuje się środek zabezpieczający polegający na pozbawieniu lub ograniczeniu wolności zachowują prawa podstawowe, z zastrzeżeniem ograniczeń nierozerwalnie związanych z wyrokiem skazującym oraz wymogami jego wykonania.

Artykuł 31
(*Habeas corpus*)[3]

1. Przeciwko nadużyciu władzy polegającemu na bezprawnym pozbawieniu wolności lub zatrzymaniu przysługuje żądanie *Habeas corpus*, które można przedstawić przed właściwym sądem.

2. Zastosowania *Habeas corpus* może żądać sam zainteresowany oraz każdy obywatel korzystający z praw politycznych.

3. Sędzia wydaje rozstrzygnięcie w sprawie żądania *Habeas corpus* na rozprawie kontradyktoryjnej w terminie ośmiu dni.

Artykuł 32
(Gwarancje w postępowaniu karnym)

1. Postępowanie karne zapewnia wszystkie gwarancje prawa do obrony, w tym także prawo do odwołania.

2. Każdego podejrzanego uważa się za niewinnego, dopóki nie zostanie skazany prawomocnym wyrokiem sądu, przy czym powinien on być osądzony w jak najkrótszym terminie możliwym do pogodzenia z gwarancjami obrony.

3. Osoba podejrzana ma prawo do wyboru obrońcy oraz do korzystania z pomocy obrońcy przy wszystkich czynnościach procesowych, przy czym ustawa określa przypadki i stadia postępowania, w których udział adwokata jest obowiązkowy.

4. Prowadzenie całego śledztwa należy do kompetencji sędziego, który może, w granicach przewidzianych w ustawie, upoważnić inne instytucje do podejmowania czynności śledczych, jeżeli nie dotykają one bezpośrednio praw podstawowych.

5. Postępowanie karne ma charakter skargowy, a do rozprawy sądowej oraz do określonych w ustawie czynności śledczych stosuje się zasadę kontradyktoryjności.

6. Ustawa określa przypadki, w których dopuszczalna jest nieobecność podejrzanego lub oskarżonego przy dokonywaniu czynności procesowych, w tym również na rozprawie głównej, pod warunkiem zagwarantowania prawa do obrony.

7. Pokrzywdzony ma prawo brać udział w postępowaniu na zasadach określonych w ustawie.

8. Wszystkie dowody uzyskane przez stosowanie tortur, pod przymusem, przez naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej danej osoby, poprzez niezgodną z prawem ingerencję w życie prywatne, nienaruszalność mieszkania, korespondencję lub połączenia telekomunikacyjne, są nieważne.

9. Żadna sprawa nie może zostać odebrana sądowi, którego właściwość została określona w uprzedniej ustawie.

10. W postępowaniach w sprawach o wykroczenia porządkowe, podobnie jak w każdym postępowaniu w sferze prawa represyjnego, gwarantuje się prawa obwinionego do wysłuchania i obrony.

Artykuł 33
(Wydalenie, ekstradycja i prawo azylu)

1. Wydalenie obywatela portugalskiego z terytorium państwowego jest zakazane.

2. Wydalenie osoby, która przybyła na terytorium państwowe zgodnie z prawem i przebywa na tym terytorium zgodnie z prawem, lub która uzyskała pozwolenie na pobyt bądź złożyła podanie o azyl, które nie zostało rozpatrzone odmownie, może zostać zarządzone wyłącznie przez organ sądowy, przy czym ustawa zapewnia niezwłoczne podjęcie decyzji w tej sprawie.

3. Ekstradycja obywateli portugalskich z terytorium państwowego jest dopuszczalna, na zasadach wzajemności określonych przez umowę międzynarodową, tylko w przypadkach terroryzmu i zorganizowanej przestępczości międzynarodowej i pod warunkiem, że

[3] Prawo do żądania ochrony prawnej przed bezprawnym uwięzieniem.

system prawny państwa występującego o ekstradycję gwarantuje sprawiedliwy i bezstronny proces.

4. Ekstradycja w przypadku przestępstw, za które w państwie występującym o ekstradycję grozi kara lub środek zabezpieczający, polegający na pozbawieniu lub ograniczeniu wolności dożywotnio lub na czas nieokreślony, jest dopuszczalna wyłącznie wtedy, gdy w tej dziedzinie państwo występujące o ekstradycję jest stroną umowy międzynarodowej, która wiąże Portugalię, oraz gwarantuje, że taka kara lub środek zabezpieczający nie zostaną zastosowane ani wykonane.

5. Przepisy ustępów poprzednich nie wykluczają stosowania zasad współpracy w zakresie prawa karnego ustanowionych w ramach Unii Europejskiej.

6. Nie jest dopuszczalna ekstradycja, ani przekazanie na jakiejkolwiek podstawie, z przyczyn politycznych lub z powodu przestępstwa, za które w państwie występującym o ekstradycję grozi kara śmierci lub inna kara powodująca nieodwracalne naruszenie integralności fizycznej.

7. W sprawie dopuszczalności ekstradycji orzekają wyłącznie organy sądowe.

8. Gwarantuje się prawo azylu cudzoziemcom i bezpaństwowcom, prześladowanym lub poważnie zagrożonym prześladowaniami za działalność na rzecz demokracji, wyzwolenia społecznego i narodowego, pokoju między narodami oraz wolności i praw osoby ludzkiej.

9. Status uchodźcy politycznego reguluje ustawa.

Artykuł 34
(Nienaruszalność mieszkania i korespondencji)

1. Mieszkanie oraz tajemnica korespondencji i innych prywatnych środków komunikowania się są nienaruszalne.

2. Wstęp do mieszkań obywateli wbrew ich woli może zostać nakazany jedynie przez właściwy organ sądowy, w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

3. Nikt nie może wejść nocą do mieszkania innej osoby bez jej zgody, z wyjątkiem przypadku wejścia w trakcie popełnianego przestępstwa[4] lub na podstawie zezwolenia sądowego w przypadku przestępstw szczególnie brutalnych lub przestępczości zorganizowanej, w tym także terroryzmu oraz handlu ludźmi, bronią lub środkami psychotropowymi, na zasadach określonych w ustawie.

4. Wszelka ingerencja władz publicznych w korespondencję, system telekomunikacji i pozostałych środków komunikowania się jest zakazana, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie dotyczącej postępowania karnego.

Artykuł 35
(Wykorzystywanie informatyki)

1. Wszyscy obywatele mają, na zasadach określonych w ustawie, prawo dostępu do danych, które ich dotyczą, zgromadzonych w systemach informatycznych, prawo żądania sprostowania i aktualizacji tych danych oraz prawo poznania, do jakich celów są one przeznaczane.

2. Ustawa określa pojęcie danych osobowych, warunki ich zautomatyzowanego przetwarzania, łączenia, przekazywania i wykorzystywania i gwarantuje ich ochronę, w szczególności poprzez działanie niezależnego organu administracyjnego.

3. Nie można wykorzystywać informatyki do przetwarzania danych dotyczących przekonań filozoficznych lub politycznych, przynależności partyjnej lub związkowej, wyznawanej religii, życia prywatnego i pochodzenia etnicznego, z wyjątkiem przypadków, gdy osoba, której dane dotyczą, udzieli wyraźnego zezwolenia, gdy zezwala na to ustawa gwarantująca ochronę przed dyskryminacją lub gdy celem jest przetworzenie danych statystycznych, niemożliwych do powiązania z konkretnymi osobami.

4. Zabrania się dostępu do danych osobowych osobom trzecim, poza wyjątkowymi przypadkami przewidzianymi w ustawie.

5. Zabronione jest nadawanie obywatelom jednolitego ogólnokrajowego numeru identyfikacyjnego.

6. Wszystkim gwarantuje się wolny dostęp do sieci komputerowych użyteczności publicznej; ustawa określa zasady dotyczące przepływu danych przez granice oraz odpowiednie formy ochrony danych osobowych i innych danych, których ochronę uzasadnia interes narodowy.

7. Dane osobowe zawarte w zbiorach niezautomatyzowanych podlegają, na zasadach określonych w ustawie, ochronie identycznej jak przewidziana w ustępach poprzednich.

Artykuł 36
(Rodzina, małżeństwo i filiacja)

1. Wszyscy mają prawo założyć rodzinę i zawrzeć małżeństwo na zasadzie całkowitej równości.

[4] *De flagrante delito – flagrante delicto* – na gorącym uczynku.

2. Ustawa określa warunki i skutki zawarcia małżeństwa oraz jego rozwiązania w razie śmierci lub rozwodu, niezależnie od sposobu, w jaki zostało zawarte.

3. Małżonkowie mają te same prawa i obowiązki w zakresie zdolności prawnej i politycznej oraz utrzymywania i wychowywania dzieci.

4. Dzieci urodzone poza małżeństwem nie mogą być z tego powodu w żaden sposób dyskryminowane, a ustawy i urzędy nie mogą używać dyskryminujących określeń dotyczących filiacji.

5. Rodzice mają obowiązek wychowywania i utrzymywania swoich dzieci.

6. Dzieci nie mogą zostać oddzielone od rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy rodzice nie wypełniają wobec nich podstawowych obowiązków, przy czym o oddzieleniu zawsze decyduje sąd.

7. Adopcja jest regulowana i chroniona przez ustawę, która ustanawia postępowanie umożliwiające jej niezwłoczne przeprowadzenie.

Artykuł 37
(Wolność wypowiedzi i informacji)

1. Wszyscy mają prawo do swobodnego wypowiadania i rozpowszechniania swoich myśli za pośrednictwem słów, obrazów lub w jakikolwiek inny sposób, a także prawo do rozpowszechniania, poszukiwania i uzyskiwania informacji, bez przeszkód i dyskryminacji.

2. Korzystanie z tych praw nie może być uniemożliwione lub ograniczone przez jakikolwiek rodzaj lub formę cenzury.

3. Przestępstwa i wykroczenia porządkowe popełnione przy korzystaniu z wymienionych praw podlegają ogólnym zasadom prawa karnego lub prawa wykroczeń porządkowych, przy czym ich osądzenie należy odpowiednio do kompetencji sądów albo niezależnego organu administracyjnego, na zasadach określonych w ustawie.

4. Wszystkim osobom fizycznym i prawnym zapewnia się, na zasadzie równości i skuteczności, prawo do odpowiedzi i sprostowania, a także prawo do odszkodowania za poniesione szkody.

Artykuł 38
(Wolność prasy i środków społecznego przekazu)

1. Zapewnia się wolność prasy.

2. Wolność prasy obejmuje:

a) wolność wypowiedzi i twórczości dla dziennikarzy i współpracowników, a także ich udział w określaniu linii programowej odpowiednich organów środków społecznego przekazu, z wyjątkiem organów o charakterze doktrynalnym lub wyznaniowym;

b) prawo dziennikarzy, na zasadach określonych w ustawie, do dostępu do źródeł informacji, do ochrony niezależności i do tajemnicy zawodowej, a także prawo do wybierania komitetów redakcyjnych;

c) prawo do zakładania gazet i innych publikacji bez potrzeby uprzedniego uzyskania zezwolenia administracyjnego lub upoważnienia oraz bez potrzeby uiszczania kaucji.

3. Ustawa zapewnia, w sposób ogólny, jawność nazwisk właścicieli i źródeł finansowania środków społecznego przekazu.

4. Państwo zapewnia wolność i niezależność środków społecznego przekazu od władzy politycznej i władzy gospodarczej, narzuca zasadę specjalizacji przedsiębiorstwom posiadającym organy informacji ogólnej, traktując je i udzielając pomocy w sposób wolny od dyskryminacji oraz zapobiega ich koncentracji, szczególnie koncentracji poprzez udziały w wielu przedsiębiorstwach oraz udziały krzyżowe.

5. Państwo zapewnia istnienie i działanie publicznych programów radia i telewizji.

6. Struktura i działalność środków społecznego przekazu sektora publicznego powinny być niezależne od Rządu, administracji i innych władz publicznych, a także zapewniać możliwość wyrażania i konfrontowania różnych orientacji i poglądów.

7. Stacje emitujące programy radiowe i telewizyjne mogą funkcjonować jedynie po uzyskaniu koncesji przyznawanej w drodze publicznego konkursu ofert, na zasadach przewidzianych w ustawie.

Artykuł 39
(Regulacja komunikacji społecznej)

1. Do niezależnego organu administracyjnego należy zapewnienie w środkach komunikacji społecznej:

a) prawa do informacji i wolności prasy;

b) niedopuszczenia do koncentracji tytułów własności środków komunikacji społecznej;

c) niezależności od władzy politycznej i władzy gospodarczej;

d) poszanowania praw, wolności i gwarancji osobistych;

e) poszanowania norm regulujących działalność środków komunikacji społecznej;

f) możliwości wyrażania i konfrontowania różnych orientacji;
g) korzystania z prawa do czasu antenowego, do odpowiedzi i do repliki politycznej.

2. Ustawa określa skład, kompetencje, organizację i funkcjonowanie organu, o którym mowa w ustępie poprzednim, a także status jej członków, powoływanych przez Zgromadzenie Republiki oraz w drodze kooptacji.

Artykuł 40
(Prawo do czasu antenowego, do odpowiedzi i repliki politycznej)

1. Partie polityczne, organizacje związkowe, zawodowe oraz organizacje reprezentujące różne dziedziny gospodarki, a także inne organizacje społeczne o zasięgu ogólnokrajowym, mają prawo do czasu antenowego w publicznym radiu i telewizji, przydzielonego w zależności od ich znaczenia i reprezentatywności, zgodnie z obiektywnymi kryteriami określonymi w ustawie.

2. Partie polityczne reprezentowane w Zgromadzeniu Republiki i niewchodzące w skład Rządu mają prawo, na zasadach określonych w ustawie, do czasu antenowego w publicznym radiu i telewizji, przydzielonego stosownie do ich reprezentatywności, a także prawo do odpowiedzi i repliki politycznej wobec politycznych deklaracji Rządu, o takim samym czasie trwania i znaczeniu, jak czas antenowy i deklaracje Rządu; z analogicznych praw korzystają, na terenie swoich regionów, partie reprezentowane w Zgromadzeniach Ustawodawczych regionów autonomicznych.

3. W czasie kampanii wyborczej kandydaci mają prawo do czasu antenowego w stacjach radiowych i telewizyjnych o zasięgu ogólnokrajowym i regionalnym, przydzielanego regularnie i sprawiedliwie, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 41
(Wolność sumienia, religii i kultu)

1. Wolność sumienia, religii i kultu jest nienaruszalna.

2. Nikt nie może być prześladowany, pozbawiony praw albo zwolniony z obowiązków lub powinności obywatelskich z powodu swoich poglądów lub praktyk religijnych.

3. Nikt nie może być indagowany przez jakikolwiek organ władzy o swoje poglądy lub praktyki religijne, z wyjątkiem przypadku zbierania danych statystycznych, niemożliwych do powiązania z konkretnymi osobami, ani ponosić uszczerbku w przypadku odmówienia odpowiedzi.

4. Kościoły i inne wspólnoty religijne są rozdzielone od państwa i są wolne w swojej organizacji oraz wykonywaniu swoich funkcji i sprawowaniu kultu.

5. Zapewnia się wolność nauczania wszelkich religii prowadzonego w obrębie danego wyznania, a także wolność korzystania z własnych środków społecznego przekazu w celu prowadzenia swojej działalności.

6. Zapewnia się, zgodnie z ustawą, prawo do odmowy służby wojskowej z powodu przekonań.

Artykuł 42
(Wolność twórczości kulturalnej)

1. Twórczość intelektualna, artystyczna i naukowa jest wolna.

2. Wolność ta obejmuje prawo do tworzenia, wytwarzania i rozpowszechniania dzieł naukowych, literackich i artystycznych oraz ochronę ustawową praw autorskich.

Artykuł 43
(Wolność pobierania nauki i nauczania)

1. Zapewnia się wolność pobierania nauki i nauczania.

2. Państwo nie może opracowywać programów edukacyjnych i kulturalnych kierując się jakimikolwiek dyrektywami filozoficznymi, estetycznymi, politycznymi, ideologicznymi bądź religijnymi.

3. Szkolnictwo publiczne nie ma charakteru wyznaniowego.

4. Zapewnia się prawo zakładania szkół prywatnych i spółdzielczych.

Artykuł 44
(Prawo przemieszczania się i prawo do emigracji)

1. Wszystkim zapewnia się prawo przemieszczania się i swobodnego osiedlania w każdej części terytorium państwowego.

2. Wszystkim zapewnia się prawo do wyemigrowania i do opuszczenia terytorium państwowego oraz prawo do powrotu.

Artykuł 45
(Prawo do zgromadzania się i manifestacji)

1. Obywatele mają prawo do zgromadzania się pokojowo i bez broni, również w miejscach publicznych, bez potrzeby uzyskiwania jakiegokolwiek zezwolenia.

2. Wszystkim obywatelom przyznaje się prawo do manifestacji.

Artykuł 46
(Wolność zrzeszania się)

1. Obywatele mają prawo do swobodnego tworzenia zrzeszeń, bez potrzeby uzyskiwania jakiegokolwiek zezwolenia, pod warunkiem że nie szerzą one przemocy, a ich cele nie są sprzeczne z ustawą karną.
2. Zrzeszenia swobodnie realizują swoje cele, bez ingerencji ze strony władz publicznych, i mogą zostać rozwiązane przez państwo lub zawieszone w swojej działalności wyłącznie w przypadkach przewidzianych w ustawie i wyłącznie na podstawie orzeczenia sądowego.
3. Nikogo nie można w żaden sposób zmuszać do wstąpienia do zrzeszenia, ani do pozostania w nim.
4. Nie są dozwolone zrzeszenia zbrojne bądź typu wojskowego, zrzeszenia zmilitaryzowane lub paramilitarne, ani organizacje rasistowskie lub głoszące ideologię faszystowską.

Artykuł 47
(Wolność wyboru zawodu
i dostęp do służby publicznej)

1. Wszyscy mają prawo do swobodnego wyboru zawodu i rodzaju pracy, z zastrzeżeniem ograniczeń ustawowych, narzuconych przez interes zbiorowy lub wynikających ze zdolności danej osoby.
2. Wszyscy obywatele mają prawo dostępu do służby publicznej, na zasadach równości i wolności, z reguły na podstawie konkursu.

Rozdział II
Prawa, wolności i gwarancje udziału w życiu politycznym

Artykuł 48
(Udział w życiu politycznym)

1. Wszyscy obywatele mają prawo do udziału w życiu politycznym i w kierowaniu sprawami publicznymi kraju, bezpośrednio lub za pośrednictwem swobodnie wybranych przedstawicieli.
2. Wszyscy obywatele mają prawo do uzyskiwania obiektywnych wyjaśnień w sprawie działań podejmowanych przez państwo i inne podmioty publiczne oraz prawo do otrzymywania od Rządu i pozostałych władz informacji o zarządzaniu sprawami publicznymi.

Artykuł 49
(Prawo wybierania)

1. Prawo wybierania posiadają wszyscy obywatele, którzy ukończyli osiemnaście lat, z wyjątkiem przypadków niezdolności prawnej przewidzianych w ustawie ogólnej.
2. Prawo wybierania może być wykonywane tylko osobiście, a jego realizacja stanowi powinność obywatelską.

Artykuł 50
(Prawo dostępu do urzędów publicznych)

1. Wszyscy obywatele mają prawo dostępu, na zasadach równości i wolności, do urzędów publicznych.
2. Nikt nie może podlegać dyskryminacji w zakresie przydzielania stanowisk, zatrudnienia, kariery zawodowej lub świadczeń socjalnych, do których jest uprawniony, z powodu korzystania z praw politycznych lub sprawowania urzędów publicznych.
3. W zakresie dostępu do urzędów obieralnych ustawa może ustanowić ograniczenia biernego prawa wyborczego, niezbędne dla zapewnienia wolności wyboru wyborców oraz samodzielności i niezależności w sprawowaniu danego urzędu.

Artykuł 51
(Zrzeszenia i partie polityczne)

1. Wolność zrzeszania się obejmuje prawo zakładania zrzeszeń i partii politycznych, prawo przynależenia do nich oraz do współudziału w sposób demokratyczny, poprzez te organizacje, w kształtowaniu woli ludowej i organizacji władzy politycznej.
2. Nikt nie może być równocześnie członkiem dwóch partii politycznych, nikt też nie może zostać pozbawiony jakiegokolwiek prawa z powodu przynależności do legalnie utworzonej partii politycznej lub wystąpienia z niej.
3. Partie polityczne nie mogą używać nazw, które zawierają określenia bezpośrednio związane z jakąkolwiek religią lub kościołem oraz emblematów, które mogą być mylone z symbolami narodowymi lub religijnymi, przy czym przepis ten nie narusza filozofii lub ideologii, będących inspiracją ich programów.
4. Nie można tworzyć partii, których nazwa lub założenia programowe nadają im charakter lub zasięg regionalny.
5. Partie polityczne powinny kierować się zasadami jawności, demokratycznej organizacji, demokratycznego zarządzania i współuczestnictwa wszystkich swoich członków.

6. Ustawa ustanawia zasady finansowania partii politycznych, w szczególności warunki i granice finansowania z funduszy publicznych, a także wymagania dotyczące ujawniania majątku i rachunków partii.

Artykuł 52
(Prawo do petycji i prawo do *actio popularis*)

1. Wszyscy obywatele mają prawo do przedstawiania, indywidualnie lub zbiorowo, organom suwerenności, organom rządowym regionów autonomicznych lub innym władzom, petycji, zażaleń, odwołań lub skarg w celu obrony swoich praw, obrony Konstytucji, ustaw lub interesu powszechnego, a także mają prawo do uzyskania w rozsądnym terminie informacji na temat sposobu ich rozpatrzenia.

2. Ustawa określa zasady rozpatrywania na posiedzeniu plenarnym petycji przedstawianych zbiorowo Zgromadzeniu Republiki i Zgromadzeniom Ustawodawczym regionów autonomicznych.

3. Przyznaje się wszystkim prawo do występowania z *actio popularis*, osobiście lub poprzez zrzeszenia występujące w obronie określonych interesów, w przypadkach i na zasadach określonych w ustawie, w tym również prawo żądania odpowiedniego odszkodowania dla pokrzywdzonego lub pokrzywdzonych, w szczególności w celu:

a) przyczyniania się do zapobiegania, zwalczania i ścigania na drodze sądowej przestępstw przeciwko zdrowiu publicznemu, prawom konsumenta, jakości życia, ochronie środowiska i dziedzictwa kulturowego;
b) obrony dóbr należących do państwa, do regionów autonomicznych i do jednostek władzy lokalnej.

Rozdział III
Prawa i wolności pracownicze i ich gwarancje

Artykuł 53
(Pewność zatrudnienia)

Gwarantuje się pracownikom pewność zatrudnienia; zwolnienie z pracy bez uzasadnionego powodu lub z powodów politycznych bądź ideologicznych jest zabronione.

Artykuł 54
(Komisje pracownicze)

1. Pracownicy mają prawo tworzenia komisji pracowniczych w celu obrony swoich interesów i udziału w sposób demokratyczny w życiu swojego przedsiębiorstwa.

2. Pracownicy decydują o zakładaniu komisji pracowniczych, zatwierdzają ich statuty i wybierają ich członków w głosowaniu bezpośrednim i tajnym.

3. Mogą być utworzone komisje koordynacyjne w celu zapewnienia szerszego udziału w restrukturyzacji gospodarczej oraz zagwarantowania interesów pracowników.

4. Członkowie komisji korzystają z ochrony prawnej przyznanej przedstawicielom związkowym.

5. Komisje pracownicze mają prawo:

a) otrzymywać wszelkie informacje niezbędne do swojej działalności;
b) sprawować kontrolę nad zarządzaniem przedsiębiorstwem;
c) uczestniczyć w procesach restrukturyzacji przedsiębiorstwa, w szczególności w sprawach szkolenia pracowników lub zmiany warunków pracy;
d) uczestniczyć w opracowywaniu ustawodawstwa pracy oraz planów gospodarczo-społecznych dotyczących danego sektora gospodarki;
e) zarządzać lub uczestniczyć w zarządzaniu działalnością socjalną przedsiębiorstwa;
f) podejmować działania na rzecz wyborów przedstawicieli pracowników do organów socjalnych w przedsiębiorstwach należących do państwa lub do innych podmiotów publicznych, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 55
(Wolność związkowa)

1. Pracownikom gwarantuje się wolność związkową – stanowiącą warunek i gwarancję jedności pracowników w obronie własnych praw i interesów.

2. W szczególności w zakresie korzystania z wolności związkowej gwarantuje się pracownikom, bez jakiejkolwiek dyskryminacji:

a) wolność tworzenia organizacji związkowych na wszystkich szczeblach;
b) wolność wstępowania do organizacji związkowych, przy czym żaden pracownik nie może być zmuszony do płacenia składek organizacji związkowej, której nie jest członkiem;
c) wolność określania swojej organizacji i stanowienia wewnętrznych regulacji przez związki zawodowe;
d) prawo do prowadzenia działalności związkowej w przedsiębiorstwie;
e) prawo do ustalania kierunków działania, zgodnie z zasadami przewidzianymi w statutach.

3. Związki zawodowe kierują się demokratycznymi zasadami organizacji i zarządzania, których podstawą są wybory organów kierowniczych przeprowadzane okresowo i w tajnym głosowaniu, bez potrzeby uzyskiwania zezwoleń lub dokonywania rejestracji, i opierają się na aktywnym udziale pracowników we wszystkich dziedzinach działalności związkowej.

4. Związki zawodowe są niezależne od organizacji pracodawców, od państwa, wyznań religijnych, od partii i innych organizacji politycznych, przy czym gwarancje tej niezależności, stanowiącej podstawę jedności klas pracujących, określa ustawa.

5. Związki zawodowe mają prawo nawiązywać stosunki z międzynarodowymi organizacjami związkowymi i wstępować do nich.

6. Wybrani przedstawiciele pracowników korzystają z prawa do uzyskiwania informacji i porad, a także do odpowiedniej ochrony prawnej przed wszelkimi formami nacisku, przymusu lub ograniczeń w zakresie prawowitego sprawowania swoich funkcji.

Artykuł 56
(Prawa związków zawodowych i rokowania zbiorowe)

1. Do związków zawodowych należy obrona i propagowanie obrony praw i interesów pracowników, których reprezentują.

2. Związki zawodowe mają prawo:

a) uczestniczyć w opracowywaniu ustawodawstwa pracy;
b) uczestniczyć w zarządzaniu instytucjami zabezpieczeń społecznych i innymi organizacjami, których celem jest realizacja interesów pracowników;
c) wypowiadać się na temat planów gospodarczo-społecznych i uczestniczyć w ich realizacji;
d) wybierać swoich przedstawicieli do instytucji konsultacyjnych w zakresie spraw społecznych, na zasadach określonych w ustawie;
e) uczestniczyć w procesach restrukturyzacji przedsiębiorstw, w szczególności w sprawach szkolenia pracowników lub zmiany warunków pracy.

3. Związki zawodowe mają zagwarantowane i określone ustawą prawo do rokowań zbiorowych.

4. Ustawa zawiera regulacje dotyczące uprawnienia do zawierania układów zbiorowych oraz skuteczności zawartych w nich norm.

Artykuł 57
(Prawo do strajku i zakaz lokautu)

1. Gwarantuje się prawo do strajku.

2. Do pracowników należy określanie zakresu interesów, których obrona przybiera formę strajku, przy czym zakres ten nie może zostać ograniczony przez ustawę.

3. Ustawa określa zasady świadczenia podczas strajku usług niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa oraz utrzymania sprawności urządzeń i instalacji, a także minimalnego zakresu usług niezbędnych do zaspokojenia naglących potrzeb społecznych.

4. Lokaut jest zakazany.

Tytuł III
Prawa i obowiązki gospodarcze, społeczne i kulturalne

Rozdział I
Prawa i obowiązki gospodarcze

Artykuł 58
(Prawo do pracy)

1. Wszyscy mają prawo do pracy.

2. W celu zapewnienia prawa do pracy, państwo ma obowiązek podejmowania działań na rzecz:

a) realizacji polityki pełnego zatrudnienia;
b) zapewnienia równości szans przy wyborze zawodu lub rodzaju pracy oraz stworzenia warunków, aby dostęp do jakichkolwiek stanowisk, do pracy lub zawodu nie został uniemożliwiony lub ograniczony z powodu płci;
c) kształcenia kulturalnego i technicznego oraz dokształcania zawodowego pracowników.

Artykuł 59
(Prawa pracownicze)

1. Wszyscy pracownicy, niezależnie od wieku, płci, rasy, obywatelstwa, miejsca urodzenia, religii, przekonań politycznych lub ideologicznych, mają prawo do:

a) wynagrodzenia za pracę w zależności od ilości, rodzaju i jakości wykonywanej pracy, zgodnie z zasadą takiej samej płacy za taką samą pracę, tak aby zapewnić godną egzystencję;
b) organizacji pracy w warunkach zapewniających godność społeczną, umożliwiających rozwój osobisty oraz pogodzenie życia zawodowego z życiem rodzinnym;

c) wykonywania pracy z zachowaniem higieny, bezpieczeństwa i zdrowia;
d) wypoczynku i do rozrywki, do ustalenia maksymalnej długości dnia pracy, do cotygodniowego wypoczynku i do okresowych płatnych urlopów;
e) pomocy materialnej w wypadku niezawinionego znalezienia się bez pracy;
f) pomocy oraz do sprawiedliwego odszkodowania w razie wypadku przy pracy lub choroby zawodowej.

2. Do obowiązków państwa należy zapewnienie pracownikom warunków pracy, wynagradzania i wypoczynku, do których mają prawo, a w szczególności:
a) ustanawianie i rewaloryzowanie minimalnej płacy w skali kraju, przy uwzględnieniu między innymi potrzeb pracowników, wzrostu kosztów utrzymania, poziomu rozwoju sił wytwórczych, wymagań w zakresie zapewnienia stabilności gospodarczej i finansowej oraz akumulacji kapitału w celu zapewnienia rozwoju;
b) ustalanie, na szczeblu ogólnokrajowym, maksymalnych norm czasu pracy;
c) szczególną ochronę pracy kobiet podczas ciąży i po porodzie, ochronę pracy małoletnich, niepełnosprawnych oraz osób, których praca jest szczególnie ciężka lub których warunki pracy nie spełniają wymogów higieny, są szkodliwe dla zdrowia lub są niebezpieczne;
d) systematyczne rozwijanie sieci ośrodków wypoczynkowych i urlopowych, we współpracy z organizacjami społecznymi;
e) brak tłumaczenia;
f) ochronę warunków pracy pracowników kształcących się.

3. Płace objęte są specjalnymi gwarancjami, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 60
(Prawa konsumentów)

1. Konsumenci mają prawo do odpowiedniej jakości konsumowanych towarów i usług, do przeszkolenia i do informacji, do ochrony zdrowia, bezpieczeństwa oraz do ochrony swoich interesów gospodarczych, a także prawo do odszkodowania za poniesione szkody.

2. Reklama jest uregulowana w ustawie, przy czym zakazane jest stosowanie reklamy ukrytej, pośredniej lub wprowadzającej w błąd.

3. Zrzeszenia konsumentów i spółdzielnie spożywców mają prawo, na zasadach określonych w ustawie, do pomocy ze strony państwa oraz do wysłuchania w sprawach dotyczących ochrony konsumentów, przy czym uznaje się ich legitymację procesową w zakresie obrony swoich członków oraz obrony interesów zbiorowych lub rozproszonych[5].

Artykuł 61
(Inicjatywa prywatna, spółdzielcza i samorządowa)

1. Prywatna inicjatywa gospodarcza może być swobodnie podejmowana w granicach określonych przez Konstytucję i ustawy, z uwzględnieniem interesu powszechnego.

2. Wszyscy mają prawo do swobodnego zakładania spółdzielni, pod warunkiem przestrzegania zasad spółdzielczości.

3. Spółdzielnie swobodnie rozwijają swoją działalność w granicach ustaw, przy czym mogą one zrzeszać się w związki, federacje i konfederacje oraz inne formy organizacji przewidziane przez prawo.

4. Ustawa określa odrębności organizacyjne dla spółdzielni z udziałem podmiotów publicznych.

5. Uznaje się prawo do samorządu gospodarczego, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 62
(Prawo własności prywatnej)

1. Wszystkim zapewnia się prawo do własności prywatnej oraz do jej przenoszenia między żyjącymi lub na wypadek śmierci, na zasadach określonych w Konstytucji.

2. Rekwizycja i wywłaszczenie na cele użyteczności publicznej mogą nastąpić wyłącznie na podstawie ustawy i przy zapłaceniu sprawiedliwego odszkodowania.

Rozdział II
Prawa i obowiązki społeczne

Artykuł 63
(Zabezpieczenia społeczne i solidarność)

1. Wszyscy mają prawo do zabezpieczenia społecznego.

---

[5] W oryginale: „interesses difusos". Termin ten oznacza interesy, których podmiotem jest zarówno cała społeczność, jak i wszyscy jej członkowie, i które nie mogą zostać „zawłaszczone" przez żadnego z członków danej społeczności. Szerzej na ten temat: J. Pegado Liz *Les premiers pas de l' action collective au Portugal*. „Revue Europé nne de Droit de la Consommation" 1994 nr 4 s. 176 i nast.; L.F. Colaç o Antunes *Para uma tutela jurisdicional dos interesses difusos*. „Boletim da Faculdade de Direito" (Coimbra) 1984, s. 191 i nast.

2. Obowiązkiem państwa jest organizowanie, koordynowanie i subwencjonowanie jednolitego i zdecentralizowanego systemu zabezpieczenia społecznego, z udziałem związków zawodowych, innych organizacji reprezentujących pracowników oraz zrzeszeń reprezentujących inne osoby objęte świadczeniami.

3. System zabezpieczenia społecznego zapewnia obywatelom ochronę w razie choroby, starości, inwalidztwa, wdowieństwa i sieroctwa, a także w razie pozostawania bez pracy oraz w każdym przypadku braku lub ograniczenia środków do życia lub zdolności do wykonywania pracy.

4. Cały okres pracy stanowi podstawę, na zasadach określonych w ustawie, do obliczania emerytur i rent, niezależnie od sektora gospodarczego, w którym wykonywało się pracę.

5. Państwo wspomaga i kontroluje, na zasadach określonych w ustawie, działalność i funkcjonowanie prywatnych instytucji pomocy społecznej oraz innych instytucji uznanych za instytucje użyteczności publicznej i nie mających charakteru zarobkowego, w celu wykonania zadań solidarności społecznej określonych w szczególności w niniejszym artykule, w art. 67 ust. 2 pkt b), art. 69, art. 70 ust. 1 pkt e) oraz art. 71 i art. 72.

Artykuł 64
(Zdrowie)

1. Wszyscy mają prawo do ochrony zdrowia oraz obowiązek dbania o zdrowie i promowania zdrowia.

2. Prawo do ochrony zdrowia jest realizowane poprzez:

a) ogólnokrajowy, powszechny i ogólny system opieki zdrowotnej, w zamierzeniu bezpłatny, uwzględniający warunki gospodarcze i społeczne obywateli;
b) stworzenie warunków gospodarczych, społecznych, kulturalnych oraz warunków w zakresie środowiska naturalnego, które zagwarantują w szczególności ochronę dzieci, młodzieży i osób w podeszłym wieku, poprzez systematyczne polepszanie warunków życia i pracy oraz popieranie kultury fizycznej i sportowej, szkolnej i masowej, a także poprzez rozwój edukacji zdrowotnej ludu i szerzenie zdrowego trybu życia.

3. W celu zapewnienia prawa do ochrony zdrowia, do państwa w pierwszej kolejności należy:

a) zagwarantowanie wszystkim obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, dostępu do opieki zdrowotnej prewencyjnej, leczniczej i rehabilitacyjnej;
b) zagwarantowanie, aby całe terytorium kraju zostało wyposażone w sposób racjonalny i skuteczny w personel i placówki lecznicze;
c) dążenie do uspołecznienia kosztów leczenia i lekarstw;
d) regulowanie i kontrolowanie lecznictwa prywatnego oraz przedsiębiorstw świadczących usługi medyczne, przy zapewnieniu współpracy z państwową opieką zdrowotną, w celu zagwarantowania odpowiedniej jakości i skuteczności państwowej i prywatnej służby zdrowia;
e) regulowanie i kontrolowanie produkcji, dystrybucji, komercjalizacji i użycia środków chemicznych, biologicznych i farmaceutycznych oraz innych środków leczniczych i diagnostycznych;
f) ustalanie polityki mającej na celu zapobieganie uzależnieniu od narkotyków oraz leczenie tego uzależnienia.

4. Zarządzanie państwową służbą zdrowia opiera się na zasadzie decentralizacji i partycypacji.

Artykuł 65
(Mieszkalnictwo i urbanistyka)

1. Wszyscy mają prawo do mieszkania o odpowiedniej wielkości, dla siebie i swojej rodziny, zapewniającego higienę i wygodę oraz chroniącego intymność osobistą i prywatność rodzinną.

2. W celu zapewnienia prawa do mieszkania, do obowiązku państwa należy:

a) przygotowywanie i realizowanie polityki mieszkaniowej w ramach planów ogólnego zagospodarowania terytorium, opartej na planach urbanistycznych, które gwarantują funkcjonowanie odpowiedniej sieci komunikacyjnej i infrastruktury społecznej;
b) popieranie, we współpracy z regionami autonomicznymi oraz władzami lokalnymi budownictwa tanich mieszkań socjalnych;
c) stymulowanie budownictwa prywatnego, przy jednoczesnym podporządkowaniu go interesowi powszechnemu oraz ułatwianie nabycia lub wynajęcia mieszkania;
d) popieranie i wspomaganie inicjatyw wspólnot lokalnych i mieszkańców, zmierzających do rozwiązania lokalnych problemów mieszkaniowych oraz pobudzanie tworzenia spółdzielni mieszkaniowych i budowy mieszkań własnymi siłami.

3. Państwo prowadzi politykę zmierzającą do stworzenia systemu czynszów współmiernego z dochodami rodzin oraz umożliwiającą nabycie własnego mieszkania.

4. Państwo, regiony autonomiczne i jednostki władzy lokalnej określają zasady zajmowania, wykorzystywania i przebudowy terenów miejskich, w szczególności poprzez stosowanie instrumentów planowania w ramach ustaw dotyczących zagospodarowania terytorium i urbanistyki oraz przeprowadzają wywłaszczenia gruntów, niezbędne dla osiągnięcia celów użyteczności publicznej w zakresie urbanistyki.

5. Gwarantuje się udział zainteresowanych w opracowywaniu instrumentów planowania urbanistycznego oraz wszelkich innych instrumentów w zakresie planowania zagospodarowania przestrzennego terytorium.

Artykuł 66
(Środowisko i jakość życia)

1. Wszyscy mają prawo do środowiska przyjaznego dla człowieka, zdrowego i zrównoważonego ekologicznie oraz obowiązek jego ochrony.

2. W celu zapewnienia prawa do środowiska w warunkach trwałego rozwoju, państwo ma obowiązek, wykorzystując swoje instytucje oraz zaangażowanie i udział obywateli:

a) zapobiegać zanieczyszczeniu środowiska, jego skutkom i szkodliwym formom erozji oraz sprawować kontrolę nad nimi;
b) regulować zagospodarowanie terytorium i podejmować działania na jego rzecz, mając na uwadze właściwą lokalizację działalności gospodarczej, zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy oraz podnoszenie wartości krajobrazu;
c) tworzyć i powiększać rezerwaty i parki naturalne i wypoczynkowe, a także inwentaryzować i chronić krajobrazy i miejsca o szczególnej wartości, aby zapewnić ochronę przyrody oraz zachować wartości kulturowe o znaczeniu historycznym lub artystycznym;
d) popierać racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych, zapewniając ochronę ich zdolności do odnawiania się oraz równowagę ekologiczną, przy poszanowaniu zasady solidarności międzypokoleniowej;
e) podnosić, w porozumieniu z jednostkami władzy lokalnej, jakość środowiska w miejscowościach i miastach, w szczególności w zakresie architektury i ochrony stref zabytkowych;
f) promować działania na rzecz włączenia planów ochrony środowiska do zakresu polityk dotyczących poszczególnych sektorów gospodarczych;
g) szerzyć wiedzę z zakresu ochrony środowiska i szacunek dla walorów środowiska naturalnego;
h) zagwarantować, aby polityka podatkowa zapewniała zarówno rozwój, jak i ochronę środowiska i jakości życia.

Artykuł 67
(Rodzina)

1. Rodzina, jako podstawowa jednostka społeczna, ma prawo do opieki ze strony społeczeństwa i państwa oraz prawo do urzeczywistniania wszelkich warunków, które umożliwiają rozwój osobisty jej członkom.

2. Do obowiązków państwa w zakresie ochrony rodziny należy w szczególności:

a) podejmowanie działań na rzecz niezależności społecznej i materialnej rodzin;
b) uczestniczenie w tworzeniu krajowej sieci żłobków i innych form infrastruktury społecznej służącej rodzinie, zagwarantowanie dostępu do nich oraz prowadzenie polityki na rzecz osób w podeszłym wieku;
c) współpraca z rodzicami w wychowywaniu dzieci;
d) zagwarantowanie prawa do planowania rodziny przy poszanowaniu wolności osobistej poprzez ułatwianie dostępu do informacji oraz metod i środków, niezbędnych do tego celu, a także poprzez tworzenie struktur prawnych i technicznych, umożliwiających świadome macierzyństwo i ojcostwo;
e) uregulowanie metod sztucznej prokreacji w sposób, który zapewni poszanowanie godności człowieka;
f) dostosowanie podatków i świadczeń socjalnych do kosztów utrzymania rodziny;
g) ustalanie i prowadzenie całościowej i spójnej polityki rodzinnej, z uwzględnieniem opinii organizacji reprezentujących rodziny;
h) podejmowanie działań, poprzez uzgadnianie polityk w różnych dziedzinach, na rzecz łączenia aktywności zawodowej z życiem rodzinnym.

Artykuł 68
(Ojcostwo i macierzyństwo)

1. Ojciec i matka mają prawo do opieki ze strony społeczeństwa i państwa przy podejmowaniu swoich niezastąpionych czynności względem dzieci, w szcze-

gólności w zakresie wychowania, które zapewni dzieciom samorealizację w życiu zawodowym i udział w życiu obywatelskim kraju.

2. Ojcostwo i macierzyństwo stanowią wartości społeczne o szczególnym znaczeniu.

3. Kobiety mają prawo do szczególnej opieki podczas ciąży i po porodzie, przy czym kobiety pracujące mają dodatkowo prawo do zwolnienia z pracy na niezbędny okres, bez utraty wynagrodzenia lub jakichkolwiek uprawnień.

4. Ustawa reguluje udzielanie matce i ojcu zwolnień z pracy na niezbędny okres, który uwzględnia interesy dziecka i potrzeby rodziny.

Artykuł 69
(Dzieci)

1. Dzieci mają prawo do opieki ze strony społeczeństwa i państwa, w celu zapewnienia im pełnego rozwoju, szczególnie opieki przed jakimikolwiek formami porzucenia, dyskryminacji i przymusu oraz w przypadku nadużywania władzy w rodzinie i w innych instytucjach.

2. Państwo zapewnia szczególną opiekę sierotom oraz dzieciom porzuconym lub z jakiejkolwiek przyczyny pozbawionym normalnego środowiska rodzinnego.

3. Zabrania się, na zasadach określonych w ustawie, zatrudniania małoletnich w wieku szkolnym.

Artykuł 70
(Młodzież)

1. Młodzież korzysta ze specjalnej opieki w celu urzeczywistnienia swoich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, w szczególności:

a) w zakresie szkolnictwa, szkolenia zawodowego i kultury;
b) przy poszukiwaniu pierwszej pracy, w pracy i w zakresie zabezpieczenia społecznego;
c) w zakresie dostępu do mieszkania;
d) w zakresie wychowania fizycznego i sportu;
e) w wykorzystywaniu czasu wolnego.

2. Głównymi celami polityki względem młodzieży powinny być rozwój osobowości młodzieży oraz tworzenie warunków, które umożliwiają jej rzeczywisty udział w życiu zawodowym oraz rozwijają zamiłowanie do swobodnej twórczości i poczucie służby dla społeczności.

3. Państwo, we współpracy z rodzinami, szkołami, przedsiębiorstwami, organizacjami mieszkańców, zrzeszeniami i fundacjami o celach kulturalnych oraz instytucjami kulturalnymi i rozrywkowymi, popiera i wspomaga organizacje młodzieżowe w dążeniu do osiągnięcia celów wymienionych w ustępie poprzednim oraz popiera i wspomaga międzynarodową wymianę młodzieży.

Artykuł 71
(Obywatele niepełnosprawni)

1. Obywatele niepełnosprawni fizycznie lub umysłowo korzystają z pełni praw oraz podlegają obowiązkom zapisanym w Konstytucji, z wyłączeniem praw i obowiązków, których nie są zdolni wykonywać.

2. Państwo zobowiązuje się prowadzić ogólnokrajową politykę profilaktyki, leczenia, rehabilitacji i integracji społecznej w stosunku do obywateli niepełnosprawnych, udzielać pomocy ich rodzinom, rozwijać pedagogikę uczulającą społeczeństwo na obowiązek szacunku dla niepełnosprawnych i solidarności z nimi, a także podejmować działania na rzecz urzeczywistnienia ich praw, nie naruszając praw i obowiązków należących do rodziców lub opiekunów.

3. Państwo udziela pomocy organizacjom obywateli niepełnosprawnych.

Artykuł 72
(Osoby w podeszłym wieku)

1. Osoby w podeszłym wieku mają prawo do bezpieczeństwa materialnego oraz do warunków mieszkaniowych i warunków życia rodzinnego i wspólnotowego, które zapewniają im poszanowanie autonomii osobistej oraz umożliwiają zapobieganie i przezwyciężanie izolacji lub marginalizacji społecznej.

2. Polityka względem osób w podeszłym wieku obejmuje środki o charakterze gospodarczym, społecznym i kulturalnym, których celem jest zapewnienie osobom w podeszłym wieku możliwości samorealizacji poprzez aktywny udział w życiu społeczności.

Rozdział III
Prawa i obowiązki kulturalne

Artykuł 73
(Oświata, kultura i nauka)

1. Wszyscy mają prawo do oświaty i kultury.

2. Państwo podejmuje działania na rzecz demokratyzacji oświaty i stworzenia warunków, w których edukacja, realizowana przez szkoły i inne ośrodki kształcenia, przyczynia się do zapewnienia równości szans, do usuwania nierówności gospodarczych, spo-

łecznych i kulturowych, do rozwoju osobowości i ducha tolerancji, wzajemnego zrozumienia, solidarności i odpowiedzialności, do postępu społecznego oraz do demokratycznego udziału w życiu zbiorowym.

3. Państwo podejmuje działania na rzecz demokratyzacji kultury oraz zachęca i zapewnia wszystkim obywatelom dostęp do dóbr kulturalnych i możliwość twórczości kulturalnej, współpracując ze środkami społecznego przekazu, zrzeszeniami i fundacjami o celach kulturalnych, instytucjami kulturalnymi i rozrywkowymi, stowarzyszeniami na rzecz obrony dziedzictwa kulturowego, organizacjami mieszkańców i innymi placówkami kulturalnymi.

4. Państwo popiera i wspomaga twórczość i badania naukowe, a także innowacje technologiczne, tak aby zapewnić ich wolność i autonomię, zwiększyć konkurencyjność i umożliwić współpracę między instytucjami naukowymi a przedsiębiorstwami.

Artykuł 74
(Nauczanie)

1. Wszyscy mają prawo do pobierania nauki przy jednoczesnym zagwarantowaniu prawa do równych szans w zakresie dostępu do szkoły i ukończenia nauki.

2. Realizując politykę edukacyjną, państwo ma obowiązek:

a) zapewnić powszechne, obowiązkowe i bezpłatne nauczanie podstawowe;
b) stworzyć system publiczny opieki przedszkolnej i rozwijać system ogólny opieki przedszkolnej;
c) zapewnić kształcenie ustawiczne i wyeliminować analfabetyzm;
d) zapewnić wszystkim obywatelom, stosownie do ich zdolności, dostęp do najwyższych szczebli szkolnictwa, możliwość prowadzenia badań naukowych i twórczości artystycznej;
e) wprowadzać stopniowo bezpłatność wszystkich szczebli szkolnictwa;
f) integrować szkoły ze społecznościami, którym służą, i ustanawiać więzi pomiędzy nauczaniem a działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną;
g) popierać i umożliwiać dostęp osób niepełnosprawnych do nauczania i wspomagać nauczanie specjalne, kiedy jest to konieczne;
h) chronić i podnosić wartość portugalskiego języka migowego, jako przejawu kultury i środka zapewniającego dostęp do nauki oraz równość szans;
i) zapewnić dzieciom emigrantów nauczanie języka portugalskiego i dostęp do kultury portugalskiej;
j) zapewnić dzieciom imigrantów odpowiednią pomoc w celu urzeczywistnienia prawa do nauki.

Artykuł 75
(Nauczanie publiczne, prywatne i spółdzielcze)

1. Państwo tworzy sieć publicznych instytucji, która odpowiada potrzebom całej ludności.

2. Państwo uznaje i nadzoruje nauczanie prywatne i spółdzielcze, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 76
(Uniwersytety i dostęp do szkolnictwa wyższego)

1. Zasady dostępu do uniwersytetów i innych instytucji szkolnictwa wyższego zapewniają równość szans i demokratyzację systemu nauczania, przy uwzględnieniu zapotrzebowania na wykształcone kadry oraz podnoszenia poziomu szkolnictwa, kultury i nauki kraju.

2. Uniwersytety korzystają, na zasadach określonych w ustawie, z autonomii statutowej, naukowej, pedagogicznej, administracyjnej i finansowej, przy czym autonomia ta nie narusza prawa do odpowiedniej oceny poziomu nauczania.

Artykuł 77
(Partycypacja demokratyczna w nauczaniu)

1. Nauczyciele i uczniowie mają prawo do uczestniczenia w demokratycznym zarządzaniu szkołą, na zasadach określonych w ustawie.

2. Ustawa reguluje formy udziału stowarzyszeń nauczycieli, uczniów, rodziców oraz społeczności i instytucji o charakterze naukowym w ustalaniu kierunków polityki edukacyjnej.

Artykuł 78
(Korzystanie z dóbr kultury i twórczość kulturalna)

1. Wszyscy mają prawo do korzystania z dóbr kultury i do twórczości kulturalnej oraz mają obowiązek zachowywać, chronić i podnosić wartość dziedzictwa kulturowego.

2. Do obowiązków państwa należy, we współpracy ze wszystkimi placówkami kulturalnymi:

a) zachęcanie wszystkich obywateli do korzystania ze środków i instrumentów działalności kul-

turalnej oraz zapewnianie im dostępu do nich, a także niwelowanie nierówności istniejących w tej dziedzinie w kraju;
b) wspomaganie inicjatyw, które pobudzają twórczość indywidualną i zbiorową, w jej wielorakich formach i sposobach wyrażania, oraz stymulują większe rozpowszechnianie dzieł i dóbr kultury wysokiej jakości;
c) popieranie ochrony dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego wartości oraz przemienianie go w ożywczy element wspólnej tożsamości kulturowej;
d) rozwijanie stosunków kulturalnych ze wszystkimi narodami, w szczególności z narodami portugalskojęzycznymi oraz zapewnianie ochrony i szerzenie kultury portugalskiej za granicą;
e) harmonizowanie polityki kulturalnej z polityką w innych dziedzinach.

Artykuł 79
(Kultura fizyczna i sport)

1. Wszyscy mają prawo do kultury fizycznej i sportu.
2. Do obowiązków państwa, we współpracy ze szkołami i stowarzyszeniami oraz społecznościami sportowymi, należy popieranie, pobudzanie, ukierunkowanie i wspomaganie uprawiania i szerzenia kultury fizycznej i sportu oraz zapobieganie przemocy w sporcie.

Część II
Organizacja gospodarcza

Tytuł I
Zasady ogólne

Artykuł 80
(Zasady podstawowe)

1. Organizacja gospodarczo-społeczna opiera się na następujących zasadach:
a) podrzędności władzy gospodarczej względem demokratycznej władzy politycznej;
b) współistnienia sektora publicznego, sektora prywatnego oraz spółdzielczego i społecznego sektora własności środków produkcji;
c) wolności podejmowania i organizowania działalności gospodarczej w ramach gospodarki mieszanej;
d) publicznej własności zasobów naturalnych i środków produkcji, zgodnie z interesem zbiorowym;
e) demokratycznego planowania rozwoju gospodarczego i społecznego;
f) ochrony spółdzielczego i społecznego sektora własności środków produkcji;
g) udziału organizacji reprezentujących pracowników oraz organizacji reprezentujących poszczególne dziedziny gospodarki w ustalaniu podstawowych gospodarczych i społecznych środków działania.

Artykuł 81
(Priorytetowe zadania państwa)

Do zadań państwa w dziedzinie gospodarczej i społecznej należy w pierwszej kolejności:
a) przyczynianie się do wzrostu dobrobytu społecznego i gospodarczego oraz jakości życia osób, w szczególności najbiedniejszych, w ramach strategii stałego rozwoju;
b) urzeczywistnianie sprawiedliwości społecznej, zapewnianie równości szans i niwelowanie nierówności przy podziale bogactw i dochodów, w szczególności poprzez politykę podatkową;
c) zapewnianie pełnego wykorzystywania sił wytwórczych, a w szczególności dążenie do efektywności sektora publicznego;
d) podejmowanie działań na rzecz spójności gospodarczej i społecznej całego terytorium państwowego poprzez wytyczanie kierunków rozwoju gospodarczego w celu osiągnięcia równomiernego wzrostu wszystkich sektorów i regionów oraz stopniowego usuwania różnic gospodarczych i społecznych występujących między miastem a wsią oraz między wybrzeżem a wnętrzem kraju;
e) przyczynianie się do wyrównywania różnic wynikających z wyspowego charakteru regionów autonomicznych oraz wspieranie ich stopniowej integracji z szerszymi obszarami gospodarczymi o zasięgu krajowym lub międzynarodowym;
f) zapewnianie skutecznego funkcjonowania rynków, tak aby zagwarantować zrównoważoną konkurencję między przedsiębiorstwami, uniemożliwić powstawanie organizacji monopolistycznych oraz wykluczyć nadużycia wynikające z pozycji dominującej oraz z innych praktyk podejmowanych w naruszeniem interesu powszechnego;

g) rozwijanie stosunków gospodarczych ze wszystkimi narodami przy zapewnieniu ochrony niezależności narodowej oraz interesów Portugalczyków i gospodarki kraju;
h) eliminowanie latyfundiów i restrukturyzacja najmniejszych gospodarstw;
i) zapewnianie ochrony interesów i praw konsumentów;
j) tworzenie prawnych i technicznych środków potrzebnych do demokratycznego planowania rozwoju gospodarczego i społecznego;
l) prowadzenie polityki naukowej i technologicznej korzystnej dla rozwoju kraju;
m) prowadzenie narodowej polityki energetycznej, chroniącej zasoby naturalne i równowagę ekologiczną oraz poszerzanie międzynarodowej współpracy w tej dziedzinie;
n) prowadzenie narodowej polityki wodnej zapewniającej racjonalne wykorzystywanie, planowanie i zarządzanie zasobami wodnymi.

Artykuł 82
(Sektory własności środków produkcji)

1. Gwarantuje się współistnienie trzech sektorów własności środków produkcji.

2. Sektor publiczny tworzą środki produkcji, których własność i zarządzanie należą do państwa lub innych podmiotów publicznych.

3. Sektor prywatny tworzą środki produkcji, których własność lub zarządzanie należy do osób fizycznych lub osób prawnych prawa prywatnego, z zastrzeżeniem przepisu następnego ustępu.

4. Sektor spółdzielczy i społeczny obejmuje w szczególności:
a) środki produkcji, posiadane i zarządzane przez spółdzielnie na zasadach prawa spółdzielczego, z zastrzeżeniem odrębności ustalonych w ustawie dotyczących spółdzielni z udziałem publicznym, uzasadnionych ich szczególnym charakterem;
b) środki produkcji wspólnotowe, posiadane i zarządzane przez wspólnoty lokalne;
c) środki produkcji, które są wspólnie wykorzystywane przez pracowników;
d) środki produkcji posiadane i zarządzane w celach niezarobkowych przez osoby prawne, których podstawowym celem jest solidarność społeczna, w szczególności instytucje wzajemnej pomocy.

Artykuł 83
(Warunki przejęcia środków produkcji na rzecz sektora publicznego)

Ustawa określa środki i formę interwencji i przejęcia środków produkcji na rzecz sektora publicznego, a także kryteria ustalania odpowiedniego odszkodowania.

Artykuł 84
(Mienie publiczne)

1. Mienie publiczne stanowią:
a) wody terytorialne, ich dno oraz przyległe dno morskie, a także jeziora, laguny oraz rzeki żeglowne lub spławne wraz z korytami;
b) przestrzeń powietrzna nad terytorium, powyżej granicy wyznaczonej uprawnieniami właściciela lub użytkownika gruntu;
c) złoża mineralne, źródła wód mineralnych i leczniczych, naturalne groty podziemne, z wyjątkiem skał, gleb pospolitych i innych materiałów używanych zwyczajowo w budownictwie;
d) drogi;
e) krajowe linie kolejowe;
f) inne dobra uznane za mienie publiczne przez ustawę.

2. Ustawa określa, które z dóbr należących do mienia publicznego stanowią własność państwa, które stanowią własność regionów autonomicznych, a które stanowią własność jednostek władzy lokalnej, a także określa zasady, warunki i granice ich użytkowania.

Artykuł 85
(Spółdzielnie i przedsięwzięcia oparte na zasadzie samorządu pracowniczego)

1. Państwo popiera i wspomaga zakładanie i działalność spółdzielni.

2. Ustawa określa przywileje podatkowe i finansowe przysługujące spółdzielniom oraz zapewnia najbardziej korzystne warunki otrzymywania kredytów i pomocy technicznej.

3. Państwo wspomaga przedsięwzięcia oparte na zasadzie samorządu pracowniczego, mające szansę powodzenia.

Artykuł 86
(Przedsiębiorstwa prywatne)

1. Państwo pobudza działalność przedsiębiorstw, w szczególności małych i średnich, oraz nadzoruje wykonanie przez nie obowiązków ustawowych, szcze-

gólnie w przypadku przedsiębiorstw, które prowadzą działalność o znaczeniu ogólnogospodarczym.

2. Państwo może ingerować w zarządzanie przedsiębiorstwami prywatnymi wyłącznie tymczasowo, w przypadkach ściśle przewidzianych w ustawie, z reguły na podstawie uprzedniego orzeczenia sądowego.

3. Ustawa może określić dziedziny o podstawowym znaczeniu, w których działalność przedsiębiorstw prywatnych oraz innych podmiotów o podobnym charakterze jest zakazana.

Artykuł 87
(Działalność gospodarcza i inwestycje zagraniczne)

Ustawa reguluje działalność gospodarczą oraz inwestycje zagranicznych osób fizycznych i prawnych, w celu zapewnienia ich udziału w rozwoju kraju oraz ochrony niezależności narodowej i interesów pracowniczych.

Artykuł 88
(Środki produkcji opuszczone)

1. Środki produkcji opuszczone mogą stać się przedmiotem wywłaszczenia na zasadach określonych w ustawie, która uwzględni szczególną sytuację własności pracowników-emigrantów.

2. Środki produkcji opuszczone w sposób nieuzasadniony mogą stać się przedmiotem przymusowej dzierżawy lub przymusowej koncesji eksploatacyjnej, na warunkach określonych w ustawie.

Artykuł 89
(Udział pracowników w zarządzaniu)

W jednostkach produkcyjnych sektora publicznego zapewnia się rzeczywisty udział pracowników w zarządzaniu.

Tytuł II
Planowanie

Artykuł 90
(Cele planowania)

Plany rozwoju gospodarczego i społecznego mają na celu zapewnienie wzrostu gospodarczego i społecznego, harmonijnego i równomiernego rozwoju sektorów i regionów, sprawiedliwego podziału produktu narodowego między jednostki i regiony, skoordynowanie polityki gospodarczej z polityką społeczną, edukacyjną i kulturalną, ochronę wsi, zachowanie równowagi ekologicznej, ochronę środowiska i jakości życia ludu portugalskiego.

Artykuł 91
(Opracowywanie i wykonywanie planów)

1. Plany ogólnopaństwowe są opracowywane zgodnie z ustawami określającymi podstawowe założenia rozwoju i mogą obejmować programy specjalne obejmujące określone terytorium lub określony sektor.

2. Do propozycji ustaw określających podstawowe założenia rozwoju dołącza się uzasadnienie.

3. Wykonywanie planów ogólnopaństwowych jest zdecentralizowane regionalnie i sektorowo.

Artykuł 92
(Rada Ekonomiczna i Społeczna[6])

1. Rada Ekonomiczna i Społeczna jest organem, który zapewnia konsultacje i uzgodnienia w dziedzinie polityki gospodarczej i społecznej, bierze udział w opracowywaniu propozycji podstawowych założeń rozwoju i planów rozwoju gospodarczego i społecznego oraz wykonuje inne funkcje przyznane przez ustawę.

2. Ustawa określa skład Rady Ekonomicznej i Społecznej, który obejmuje w szczególności przedstawicieli Rządu, organizacji reprezentujących pracowników, przedstawicieli różnych dziedzin gospodarki i rodzin oraz przedstawicieli regionów autonomicznych i jednostek władzy lokalnej.

3. Ustawa określa również organizację i działanie Rady Ekonomicznej i Społecznej, a także status jej członków.

Tytuł III
Polityka rolna, handlowa i przemysłowa

Artykuł 93
(Cele polityki rolnej)

1. Celami polityki rolnej są:

a) zwiększenie produkcji i wydajności rolnictwa poprzez wyposażenie go w odpowiednią infrastrukturę i w odpowiednie zasoby ludzkie oraz środki techniczne i finansowe, w celu zwiększenia konkurencyjności oraz zapewnienia odpowiedniej jakości produktów, ich skutecznego zbytu, lepszego zaopatrzenia kraju i wzrostu eksportu;

[6] W oryginale: „Conselho Económico e Social".

b) prowadzenie działań na rzecz: polepszenia sytuacji gospodarczej, społecznej i kulturalnej pracowników rolnych i rolników, rozwoju wsi, racjonalizacji struktur agrarnych, modernizacji sieci przedsiębiorstw oraz nabywania własności i posiadania ziemi i środków produkcji przez osoby, które wykorzystują te środki bezpośrednio przy uprawie ziemi;
c) tworzenie warunków potrzebnych do osiągnięcia rzeczywistej równości między pracującymi w rolnictwie a pozostałymi pracownikami i zapobieganie sytuacjom, w których rolnictwo znalazłoby się w niekorzystnej pozycji w stosunkach wymiany z innymi sektorami;
d) zapewnianie racjonalnego użytkowania i zarządzania gruntami i pozostałymi zasobami naturalnymi, a także utrzymywanie ich zdolności do regeneracji;
e) zachęcanie rolników do zrzeszania się oraz do bezpośredniego użytkowania ziemi.

2. Państwo prowadzi politykę porządkowania i przekształcania rolnictwa oraz politykę rozwoju zasobów leśnych, zgodnie z uwarunkowaniami ekologicznymi i społecznymi kraju.

Artykuł 94
(Eliminacja latyfundiów)

1. Zmniejszenie powierzchni gospodarstw, które mają zbyt duże wymiary z punktu widzenia celów polityki rolnej reguluje ustawa, która przewiduje prawo właściciela do odpowiedniego odszkodowania w przypadku wywłaszczenia oraz prawo do zachowania wystarczającej powierzchni, aby utrzymać i racjonalnie prowadzić własne gospodarstwo.

2. Ziemie wywłaszczone przekazuje się na własność lub w dzierżawę, na zasadach określonych w ustawie, rolnikom małorolnym, w szczególności rolnikom pracującym w gospodarstwach rodzinnych, a także spółdzielniom pracowników rolnych lub rolników małorolnych oraz innym rodzajom gospodarstw pracowniczych, z zastrzeżeniem okresu próbnego w celu stwierdzenia efektywności i racjonalności prowadzenia gospodarstwa przed nadaniem pełnego prawa własności.

Artykuł 95
(Zmiana powierzchni małych gospodarstw)

Nie naruszając prawa własności, państwo wspiera, na zasadach określonych w ustawie, powiększanie gospodarstw rolnych o powierzchni niewystarczającej z punktu widzenia celów polityki rolnej, w szczególności poprzez bodźce prawne, podatkowe i kredytowe, stymulujące integrację strukturalną lub czysto gospodarczą, zwłaszcza spółdzielczą, lub poprzez scalanie gruntów.

Artykuł 96
(Formy użytkowania ziemi cudzej)

1. Warunki dzierżawy i pozostałe formy użytkowania ziemi cudzej reguluje ustawa, w taki sposób, aby zagwarantować stabilizację oraz prawowite interesy rolnika.

2. Dzierżawa wieczysta i colonia[7] są zakazane, a rolnikom tworzy się warunki umożliwiające rzeczywiste zniesienie systemu połownictwa[8].

Artykuł 97
(Pomoc państwa)

1. Realizując cele polityki rolnej, państwo wspomaga przede wszystkim rolników mało- i średniorolnych, w szczególności gospodarstwa rodzinne, działające indywidualnie lub zrzeszone w spółdzielniach, a także spółdzielnie pracowników rolnych oraz inne sposoby użytkowania ziemi przez pracowników.

2. Pomoc państwa obejmuje, w szczególności:
a) przyznawanie pomocy technicznej;
b) tworzenie form pomocy w fazie przed- i poprodukcyjnej ułatwiających zbyt;
c) pomoc w pokryciu kosztów wynikających z nieprzewidywalnych lub niedających się kontrolować zaburzeń klimatycznych i fitopatologicznych;
d) zachęcanie pracowników rolnych i rolników do zrzeszania się, a w szczególności do tworzenia spółdzielni zajmujących się produkcją, kupnem, sprzedażą, przetwarzaniem i usługami oraz innymi formami użytkowania ziemi przez pracowników.

---

[7] „Colonia" – ograniczone prawo rzeczowe, występujące wyłącznie w Archipelagu Madery. Instytucja ta powstała w XV–XVI w. Właściciel gruntu zawierał umowę z wolnym chłopem (kolonem), na podstawie której oddawał swój grunt kolonowi, natomiast kolon zobowiązywał się do uprawy gruntu i do oddawania połowy płodów rolnych właścicielowi. Właściciel mógł w każdej chwili wypowiedzieć umowę pod warunkiem zwrotu nakładów poniesionych przez kolona. Kolon był właścicielem budynków, narzędzi, roślin i mógł nimi swobodnie dysponować.

[8] Połownictwo, w oryginale: „parceria agrí cola" – oznacza umowę, na podstawie której właściciel nieruchomości rolnej oddaje drugiej stronie swoją nieruchomość w celu prowadzenia na niej produkcji rolnej w zamian za określoną ułamkowo część pożytków z tej nieruchomości.

Artykuł 98
(Udział w ustalaniu polityki rolnej)

Pracownikom rolnym i rolnikom zapewnia się udział w ustalaniu polityki rolnej poprzez reprezentujące ich organizacje.

Artykuł 99
(Cele polityki handlowej)

Celami polityki handlowej są:

a) zdrowa konkurencja między podmiotami zajmującymi się handlem;
b) racjonalizacja sieci dystrybucyjnych;
c) walka ze spekulacją i restrykcyjnymi praktykami handlowymi;
d) rozwój i zróżnicowanie zewnętrznych stosunków gospodarczych;
e) ochrona konsumentów.

Artykuł 100
(Cele polityki przemysłowej)

Celami polityki przemysłowej są:

a) wzrost produkcji przemysłowej w ramach modernizacji i przystosowywania interesów gospodarczych i społecznych oraz międzynarodowej integracji gospodarki portugalskiej;
b) pobudzanie innowacji przemysłowych i technologicznych;
c) wzrost konkurencyjności i produkcyjności przedsiębiorstw przemysłowych;
d) pomoc dla małych i średnich przedsiębiorstw oraz, ogólnie, pomoc dla inicjatyw i przedsiębiorstw stwarzających miejsca pracy oraz przyczyniających się do wzrostu eksportu lub zmniejszania importu za pomocą towarów zastępczych;
e) pomoc przedsiębiorstwom portugalskim w wejściu na rynki międzynarodowe.

Tytuł IV
System finansowy i podatkowy

Artykuł 101
(System finansowy)

System finansowy jest regulowany przez ustawę w taki sposób, aby zapewniać powstawanie, gromadzenie i bezpieczeństwo oszczędności, a także zastosowanie środków finansowych niezbędnych dla rozwoju gospodarczego i społecznego.

Artykuł 102
(Bank Portugalii)

Bank Portugalii jest narodowym bankiem centralnym, działającym na zasadach określonych w ustawie i w normach międzynarodowych, którymi związane jest Państwo Portugalskie.

Artykuł 103
(System podatkowy)

1. System podatkowy ma na celu zaspokojenie finansowych potrzeb państwa i innych podmiotów publicznych oraz sprawiedliwy podział dochodów i bogactw.
2. Podatki są nakładane ustawą, która określa podstawę opodatkowania, stawki, przywileje podatkowe i gwarancje dla podatników.
3. Nikogo nie można zmusić do płacenia podatków, które nie zostały nałożone zgodnie z Konstytucją, które mają charakter retroaktywny lub których ustalenie i pobór nie odbywają się na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 104
(Podatki)

1. Podatek od dochodów osobistych zapewnia zmniejszenie nierówności, jest jednolity i progresywny i bierze pod uwagę potrzeby i dochody rodzin.
2. Opodatkowanie przedsiębiorstw ma za podstawę przede wszystkim ich rzeczywiste dochody.
3. Opodatkowanie majątku powinno przyczyniać się do zapewnienia równości między obywatelami.
4. Opodatkowanie konsumpcji zmierza do przystosowania struktury konsumpcji do ewolucji wymagań rozwoju gospodarczego i sprawiedliwości społecznej i powinno w szczególny sposób obciążać wyroby luksusowe.

Artykuł 105
(Budżet)

1. Budżet państwa obejmuje:

a) wyszczególnienie dochodów i wydatków państwa, w tym dochodów i wydatków funduszy i służb autonomicznych;
b) budżet systemu zabezpieczenia społecznego.

2. Budżet jest opracowywany zgodnie z podstawowymi założeniami rozwoju w zakresie planowania i uwzględnia zobowiązania wynikające z ustaw i umów.
3. Budżet jest jednolity i klasyfikuje wydatki na podstawie kryterium podmiotowego i funkcjonal-

nego, tak aby zapobiec powstawaniu tajnych dotacji i funduszy, przy czym może on być także usystematyzowany według programów.

4. Budżet przewiduje dochody potrzebne do pokrycia wydatków, przy czym ustawa określa zasady jego wykonywania, a także warunki, którym podlega zaciąganie długu publicznego oraz kryteria, według których Rząd może, w trakcie wykonywania budżetu, wprowadzić zmiany w podziałach klasyfikacji podmiotowej w ramach każdego programu budżetowego przyjętego przez Zgromadzenie Republiki, mając na celu jego całkowite zrealizowanie.

Artykuł 106
(Opracowywanie budżetu)

1. Ustawa budżetowa jest co roku opracowywana, systematyzowana, poddawana głosowaniu i wykonywana, zgodnie z odpowiednią ustawą ramową, która zawiera również zasady opracowywania i wykonywania budżetów funduszy i służb autonomicznych.

2. Projekt budżetu jest przedstawiany i poddawany głosowaniu w terminach przewidzianych w ustawie, która przewiduje zasady postępowania w sytuacji, gdy terminy te nie zostały dotrzymane.

3. Do propozycji budżetu dołącza się informacje:

a) o przewidywanej ewolucji podstawowych wskaźników makroekonomicznych mających wpływ na budżet, a także ewolucji podaży pieniądza oraz czynników jego kreacji;
b) o uzasadnieniu zmian w przewidywanych dochodach i wydatkach w porównaniu z budżetem na rok poprzedni;
c) o długu publicznym, o operacjach finansowych i stanie rachunków państwa;
d) o stanie funduszy i służb autonomicznych;
e) o środkach budżetowych przekazanych regionom autonomicznym i władzom lokalnym;
f) o przekazach finansowych pomiędzy Portugalią a zagranicą mających wpływ na projekt budżetu;
g) o przywilejach podatkowych i oszacowaniu dochodów za rok poprzedni.

Artykuł 107
(Kontrola)

Wykonanie budżetu podlega kontroli Trybunału Obrachunkowego[9] i Zgromadzenia Republiki, które ocenia i przyjmuje ogólne rachunki państwa, w tym rachunki systemu zabezpieczenia społecznego, na podstawie opinii wydanej przez Trybunał.

[9] W oryginale: „Tribunal de Contas".

Część III
Organizacja władzy politycznej

Tytuł I
Zasady ogólne

Artykuł 108
(Podmiot władzy i jej sprawowanie)

Władza polityczna należy do ludu i jest sprawowana na zasadach określonych w Konstytucji.

Artykuł 109
(Udział obywateli w życiu politycznym)

Bezpośredni i aktywny udział mężczyzn i kobiet w życiu politycznym stanowi warunek i podstawowy środek umacniania systemu demokratycznego, przy czym ustawa powinna przyczyniać się do zapewnienia równości w korzystaniu z praw obywatelskich i politycznych oraz do usunięcia dyskryminacji ze względu na płeć w zakresie dostępu do urzędów politycznych.

Artykuł 110
(Organy suwerenności)

1. Organami wykonującymi suwerenną władzę są Prezydent Republiki, Zgromadzenie Republiki, Rząd i sądy.

2. Sposób powoływania, skład, kompetencje i funkcjonowanie organów wykonujących suwerenną władzę określa Konstytucja.

Artykuł 111
(Rozdział i współzależność)

1. Organy wykonujące suwerenną władzę powinny przestrzegać zasad rozdziału i współzależności ustalonych w Konstytucji.

2. Żaden organ wykonujący suwerenną władzę, organ regionu autonomicznego ani organ władzy lokalnej nie może przekazać swoich uprawnień innym organom, z wyjątkiem przypadków wyraźnie przewidzianych w Konstytucji i w ustawie oraz na zasadach wyraźnie w nich określonych.

Artykuł 112
(Akty normatywne)

1. Aktami ustawodawczymi są ustawy, dekrety z mocą ustawy i regionalne dekrety ustawodawcze.

2. Ustawy i dekrety z mocą ustawy mają jednakową moc prawną, z tym zastrzeżeniem, że dekrety z mocą ustawy wydane na mocy upoważnienia ustawowego oraz dekrety z mocą ustawy, które rozwijają ogólne podstawy regulacji prawnych, są podporządkowane odpowiednim ustawom.

3. Wyższa moc prawna przysługuje ustawom organicznym oraz ustawom, do uchwalenia których wymagana jest większość dwóch trzecich głosów, a także ustawom, które w myśl Konstytucji stanowią konieczny warunek normatywny dla innych ustaw, lub z którymi muszą być zgodne pozostałe ustawy.

4. Dekrety ustawodawcze mają zakres regionalny i dotyczą materii wymienionych w statucie polityczno-administracyjnym właściwego regionu autonomicznego, które nie są zastrzeżone dla organów wykonujących suwerenną wadzę, bez uszczerbku dla przepisów art. 227 ust. 1 pkt b) i c).

5. Żadna ustawa nie może tworzyć innych kategorii aktów ustawodawczych ani nadawać innego rodzaju aktom prawnym kompetencji interpretowania, przejmowania, nowelizowania, zawieszania lub uchylania któregokolwiek z zawartych w niej przepisów.

6. Akty wykonawcze Rządu mają formę dekretów podustawowych, jeżeli ustawa, którą wykonują tak stanowi, a także w przypadku dekretów samoistnych.

7. Akty podustawowe powinny wyraźnie wskazywać ustawę, której wykonanie mają na celu lub która określa podmiot uprawniony do ich ustanowienia oraz materie przekazane do unormowania.

8. Implementacja aktów prawnych Unii Europejskiej do wewnętrznego porządku prawnego następuje w formie ustawy, dekretu z mocą ustawy lub, na zasadach określonych w ust. 4, regionalnego dekretu ustawodawczego.

Artykuł 113
(Zasady ogólne prawa wyborczego)

1. Bezpośrednie i okresowe wybory, przeprowadzane w głosowaniu tajnym, stanowią regułę przy obsadzaniu składu wybieralnych organów suwerenności, organów regionów autonomicznych i organów władzy lokalnej.

2. Spis wyborców jest prowadzony z urzędu, obowiązkowo, w sposób stały i jednolity dla wszystkich wyborów bezpośrednich i powszechnych; nie narusza to przepisu art. 15 ust. 4 i 5 oraz art. 121 ust. 2.

3. Kampanie wyborcze rządzą się następującymi zasadami:

a) wolności propagandy;
b) równości szans i równości traktowania poszczególnych kandydatów;
c) bezstronności podmiotów publicznych wobec kandydatów;
d) jawności i kontroli wydatków wyborczych.

4. Obywatele mają obowiązek współdziałania z administracją wyborczą, na zasadach określonych w ustawie.

5. Przeliczanie głosów na mandaty odbywa się zgodnie z zasadą proporcjonalności.

6. Akt rozwiązania organu kolegialnego pochodzącego z wyborów bezpośrednich powinien, pod rygorem nieważności, wskazywać datę kolejnych wyborów, które muszą się odbyć w ciągu następnych sześćdziesięciu dni, zgodnie z ustawą wyborczą obowiązującą w chwili rozwiązania danego organu.

7. Ocena prawidłowości i ważności aktów wydanych w procedurze wyborczej należy do sądów.

Artykuł 114
(Partie polityczne i prawo do opozycji)

1. Partie polityczne są reprezentowane w organach pochodzących z wyborów powszechnych i bezpośrednich, stosownie do swojej siły wyborczej.

2. Uznaje się prawo mniejszości do opozycji demokratycznej, na zasadach przewidzianych w Konstytucji i w ustawie.

3. Partie polityczne reprezentowane w Zgromadzeniu Republiki, które nie wchodzą w skład Rządu, korzystają w szczególności z prawa do uzyskiwania regularnie i bezpośrednio od Rządu informacji o rozwoju spraw o znaczeniu publicznym; partie polityczne reprezentowane w Zgromadzeniach Ustawodawczych regionów autonomicznych oraz we wszelkich innych zgromadzeniach pochodzących z wyborów bezpośrednich korzystają z podobnego prawa w stosunku do władz wykonawczych, w których skład nie wchodzą.

Artykuł 115
(Referendum)

1. Obywatele posiadający prawo wybierania, ujęci w spisie wyborców na terytorium państwowym, mogą zostać wezwani do wypowiedzenia się bezpośrednio,

ze skutkiem wiążącym, poprzez referendum, którego przeprowadzenie zarządza Prezydent Republiki na wniosek Zgromadzenia Republiki lub Rządu, w sprawach dotyczących kompetencji tych organów, w przypadkach przewidzianych w Konstytucji i w ustawie i na zasadach w nich określonych.

2. Referendum może zostać przeprowadzone również na wniosek obywateli skierowany do Zgromadzenia Republiki, przedstawiony i oceniony na zasadach i w terminie określonych w ustawie.

3. Przedmiotem referendum mogą być wyłącznie sprawy o znaczeniu ogólnonarodowym, w których Zgromadzenie Republiki lub Rząd podejmują decyzje, zatwierdzając umowy międzynarodowe lub uchwalając akty ustawodawcze.

4. Przedmiotu referendum nie mogą stanowić:

a) zmiany Konstytucji;
b) sprawy i akty dotyczące budżetu, podatków i finansów;
c) materie przewidziane w art. 161 Konstytucji, z zastrzeżeniem ustępu następnego;
d) materie przewidziane w art. 164 Konstytucji, z wyjątkiem przepisu pkt i).

5. Przepis ustępu poprzedniego nie wyklucza poddania pod referendum spraw o znaczeniu ogólnonarodowym, które są przedmiotem umowy międzynarodowej zgodnie z art. 161 pkt i) Konstytucji, z wyjątkiem spraw dotyczących pokoju i korekty granic.

6. Każde referendum może dotyczyć tylko jednej materii, a pytania powinny być sformułowane obiektywnie, jasno i precyzyjnie i wymagać odpowiedzi „tak" lub „nie", przy czym ich maksymalną liczbę określa ustawa, która ustala również pozostałe warunki formułowania pytań i przeprowadzania referendum.

7. Nie można zarządzić ani przeprowadzić referendum w okresie między zarządzeniem a przeprowadzeniem ogólnokrajowych wyborów do organów suwerenności, rządów regionów autonomicznych i organów władz lokalnych, a także deputowanych do Parlamentu Europejskiego.

8. Prezydent Republiki poddaje prewencyjnej i obowiązkowej kontroli konstytucyjności i legalności propozycje referendum przedstawione mu przez Zgromadzenie Republiki lub Rząd.

9. Do referendum stosuje się odpowiednio normy zawarte w art. 113 ust. 1, 2, 3, 4 i 7.

10. Propozycje referendum odrzucone przez Prezydenta Republiki oraz propozycje referendum, w przypadku których ciało wyborcze udzieliło negatywnej odpowiedzi, nie mogą zostać przedstawione ponownie podczas tej samej sesji parlamentarnej, chyba że odbyły się nowe wybory do Zgromadzenia Republiki lub miała miejsce dymisja Rządu.

11. Referendum jest rozstrzygające wyłącznie wtedy, gdy liczba głosujących jest większa od połowy liczby ujętych w spisie wyborców.

12. Do udziału w referendum są uprawnieni także obywatele zamieszkali za granicą, prawidłowo ujęci w spisie wyborców zgodnie z przepisem art. 121 ust. 2, jeżeli sprawy stanowiące przedmiot referendum dotyczą ich w szczególny sposób.

13. Referenda mogą mieć zakres regionalny, na zasadach określonych w art. 232 ust. 2.

Artykuł 116
(Organy kolegialne)

1. Posiedzenia zgromadzeń stanowiących organy suwerenności, organy regionów autonomicznych lub organy władz lokalnych są jawne, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie.

2. Decyzje organów kolegialnych są podejmowane w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby ich członków.

3. Z wyjątkiem przypadków przewidzianych w Konstytucji, w ustawie i we właściwych regulaminach, organy kolegialne podejmują decyzje większością głosów, przy czym głosy wstrzymujące nie są uwzględniane przy obliczaniu większości.

Artykuł 117
(Status osób sprawujących urzędy polityczne)

1. Osoby sprawujące urzędy polityczne ponoszą odpowiedzialność polityczną, cywilną i karną za działania i zaniechania, których dopuściły się podczas sprawowania swoich funkcji.

2. Ustawa określa obowiązki, zasady odpowiedzialności i zakazy łączenia stanowisk, którym podlegają osoby sprawujące urzędy polityczne, oraz konsekwencje niestosowania się do tych przepisów, a także prawa, przywileje i immunitety przysługujące tym osobom.

3. Ustawa określa przestępstwa, za które ponoszą odpowiedzialność osoby sprawujące urzędy polityczne, a także stosowane kary i ich skutki, które mogą obejmować złożenie z urzędu lub utratę mandatu.

Artykuł 118
(Zasada odnawiania mandatu)

1. Nikt nie może sprawować dożywotnio jakiegokolwiek urzędu politycznego o zasięgu ogólnokrajowym, regionalnym lub lokalnym.

2. Ustawa może określić ograniczenia dotyczące kolejnego odnawiania mandatów dla osób sprawujących urzędy polityczne o charakterze wykonawczym.

Artykuł 119
(Publikacja aktów)

1. W dzienniku urzędowym *Diário da República* publikuje się:

a) ustawy konstytucyjne;
b) umowy międzynarodowe, oświadczenia w sprawie ich ratyfikacji oraz inne oświadczenia ich dotyczące;
c) ustawy, dekrety z mocą ustawy oraz regionalne dekrety ustawodawcze;
d) dekrety Prezydenta Republiki;
e) uchwały Zgromadzenia Republiki oraz Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
f) regulaminy Zgromadzenia Republiki, Rady Państwa i Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
g) orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, a także orzeczenia innych sądów, jeżeli ustawa przyznaje im moc powszechnie obowiązującą;
h) dekrety podustawowe oraz pozostałe dekrety i akty podustawowe Rządu, a także dekrety Przedstawicieli Republiki[10], dotyczące regionów autonomicznych oraz regionalne dekrety podustawowe;
i) wyniki wyborów do organów suwerenności, organów regionów autonomicznych oraz wyniki referendów o zasięgu ogólnokrajowym i regionalnym.

2. Nieopublikowanie aktów, o których mowa w ustępie poprzednim, pkt a) i h), oraz jakiegokolwiek aktu o charakterze ogólnym wydanego przez organy suwerenności, organy regionów autonomicznych bądź organy władzy lokalnej, powoduje prawną bezskuteczność danego aktu.

3. Ustawa określa zasady publikacji pozostałych aktów i skutki ich nieopublikowania.

[10] W oryginale: „Representante da República".

Tytuł II
Prezydent Republiki

Rozdział I
Status i wybory

Artykuł 120
(Definicja)

Prezydent Republiki reprezentuje Republikę Portugalską, gwarantuje niepodległość narodową, jedność państwa i prawidłowe funkcjonowanie instytucji demokratycznych i jest z urzędu Najwyższym Dowódcą Sił Zbrojnych.

Artykuł 121
(Wybór)

1. Prezydent Republiki jest wybierany w wyborach powszechnych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym przez obywateli portugalskich ujętych w spisie wyborców na terytorium państwowym, oraz obywateli portugalskich zamieszkałych za granicą, na zasadach określonych w ustępie następnym.

2. Ustawa reguluje zasady korzystania z prawa wybierania przez obywateli portugalskich zamieszkałych za granicą, biorąc pod uwagę istnienie rzeczywistej więzi ze wspólnotą narodową.

3. Na terytorium państwowym prawo głosowania jest wykonywane osobiście.

Artykuł 122
(Bierne prawo wyborcze)

Bierne prawo wyborcze przysługuje obywatelom, którzy posiadają obywatelstwo portugalskie od urodzenia i ukończyli 35 lat.

Artykuł 123
(Ponowny wybór)

1. Zabrania się wyboru kandydata na trzecią kolejną kadencję oraz w ciągu pięciu lat następujących po zakończeniu drugiej kadencji.

2. Jeżeli Prezydent Republiki zrzeknie się urzędu, nie będzie mógł kandydować w najbliższych wyborach prezydenckich, ani wyborach, które odbędą się w ciągu pięciu lat po zrzeczeniu urzędu.

Artykuł 124
(Kandydatury)

1. Kandydatów na Prezydenta Republiki zgłasza co najmniej 7500 i nie więcej niż 15 000 obywateli posiadających prawo wybierania.

2. Kandydatury powinny być zgłoszone Trybunałowi Konstytucyjnemu najpóźniej trzydzieści dni przed wyznaczoną datą wyborów.

3. W razie śmierci któregokolwiek z kandydatów lub innego faktu pociągającego za sobą niezdolność kandydata do sprawowania urzędu Prezydenta, procedura wyborcza zostaje powtórzona, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 125
(Data wyborów)

1. Prezydent Republiki jest wybierany w ciągu sześćdziesięciu dni poprzedzających wygaśnięcie mandatu jego poprzednika lub w ciągu sześćdziesięciu dni następujących po opróżnieniu urzędu.

2. Wybory nie mogą odbyć się w ciągu dziewięćdziesięciu dni poprzedzających dzień wyborów do Zgromadzenia Republiki, ani w ciągu dziewięćdziesięciu dni następujących po tym dniu.

3. W przypadku przewidzianym w ustępie poprzednim, wybory odbywają się w ciągu dziesięciu dni po zakończeniu wyznaczonego w nim okresu, przy czym kadencja Prezydenta kończącego sprawowanie urzędu zostaje automatycznie przedłużona na niezbędny okres.

Artykuł 126
(System wyborczy)

1. Na Prezydenta Republiki zostaje wybrany kandydat, który otrzymał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów, przy czym karty niewypełnione uznaje się za nieważne.

2. Jeżeli żaden z kandydatów nie otrzyma wystarczającej liczby głosów, przeprowadza się ponowne głosowanie w ciągu dwudziestu jeden dni następujących po pierwszym głosowaniu.

3. W ponownym głosowaniu biorą udział tylko ci dwaj kandydaci, którzy uzyskali największą liczbę głosów i nie wycofali swojej kandydatury.

Artykuł 127
(Objęcie urzędu i przysięga)

1. Nowo wybrany Prezydent obejmuje urząd przed Zgromadzeniem Republiki.

2. Objęcie urzędu odbywa się w ostatnim dniu kadencji Prezydenta kończącego sprawowanie urzędu lub, w przypadku wyborów wynikających z opróżnienia urzędu, ósmego dnia po dniu ogłoszenia wyników wyborów.

3. Dokonując aktu objęcia urzędu Prezydent Republiki składa następujące przyrzeczenie:

Przysięgam na mój honor wiernie sprawować funkcje, które obejmuję, oraz bronić Konstytucji Republiki Portugalskiej, przestrzegać jej oraz zapewnić jej przestrzeganie.

Artykuł 128
(Kadencja)

1. Kadencja Prezydenta Republiki trwa pięć lat i kończy się wraz z objęciem urzędu przez nowo wybranego Prezydenta.

2. W przypadku opróżnienia urzędu, nowo wybrany Prezydent Republiki rozpoczyna nową kadencję.

Artykuł 129
(Opuszczenie terytorium państwowego)

1. Prezydent Republiki nie może opuścić terytorium państwowego bez zgody Zgromadzenia Republiki lub, jeżeli Zgromadzenie nie obraduje – jego Komisji Stałej[11].

2. Zgoda nie jest konieczna w przypadku przejazdów tranzytem lub podróży nieoficjalnych, których czas trwania nie przekracza pięciu dni, ale Prezydent Republiki ma obowiązek uprzedzić o nich Zgromadzenie Republiki.

3. Niezastosowanie się do przepisu ust. 1 powoduje utratę urzędu z mocy prawa.

Artykuł 130
(Odpowiedzialność karna)

1. Za przestępstwa popełnione w związku ze sprawowaniem swoich funkcji Prezydent Republiki odpowiada przed Najwyższym Trybunałem Sprawiedliwości[12].

2. Prawo wszczęcia postępowania przysługuje Zgromadzeniu Republiki na wniosek jednej piątej ogólnej liczby deputowanych, uchwałą podjętą większością dwóch trzecich ogólnej liczby deputowanych.

3. Skazanie powoduje złożenie z urzędu i niemożność ponownego wyboru.

---

[11] W oryginale: „Comissão Permanente".
[12] W oryginale: „Supremo Tribunal de Justiça".

4. Za przestępstwa niezwiązane ze sprawowaniem swoich funkcji Prezydent Republiki odpowiada po zakończeniu kadencji przed sądami powszechnymi.

Artykuł 131
(Zrzeczenie się mandatu)

1. Prezydent Republiki może zrzec się mandatu w orędziu skierowanym do Zgromadzenia Republiki.
2. Zrzeczenie się mandatu nabiera skuteczności z chwilą, gdy Zgromadzenie Republiki zapozna się z orędziem Prezydenta, niezależnie od jego późniejszego opublikowania w *Diário da República*.

Artykuł 132
(Zastępstwo)

1. Podczas przejściowej niemożności sprawowania urzędu przez Prezydenta Republiki, a także po opróżnieniu urzędu aż do chwili objęcia urzędu przez nowo wybranego Prezydenta, jego obowiązki pełni Przewodniczący Zgromadzenia Republiki lub, jeżeli zaistnieje jakaś przeszkoda – jego zastępca.
2. Podczas tymczasowego pełnienia obowiązków Prezydenta Republiki, mandat deputowanego Przewodniczącego Zgromadzenia Republiki lub jego zastępcy ulega automatycznemu zawieszeniu.
3. Prezydent Republiki podczas przejściowej niemożności sprawowania urzędu zachowuje prawa i przywileje związane z jego urzędem.
4. Osoba tymczasowo pełniąca obowiązki Prezydenta Republiki korzysta ze wszystkich honorów i prerogatyw związanych z tą funkcją, ale przysługują jej wyłącznie przywileje związane z urzędem, na który została wybrana.

Rozdział II
Kompetencje

Artykuł 133
(Kompetencje w stosunku do innych organów)

1. Do kompetencji Prezydenta Republiki w stosunku do innych organów należy:
   a) przewodniczenie Radzie Państwa;
   b) wyznaczanie zgodnie z ustawą wyborczą daty wyborów: Prezydenta Republiki, deputowanych do Zgromadzenia Republiki, deputowanych do Parlamentu Europejskiego oraz deputowanych do Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
   c) zwoływanie Zgromadzenia Republiki w trybie nadzwyczajnym;
   d) zwracanie się z orędziem do Zgromadzenia Republiki i Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
   e) rozwiązywanie Zgromadzenia Republiki, zgodnie z przepisem art. 172, po zasięgnięciu opinii partii politycznych w nim reprezentowanych oraz Rady Państwa;
   f) powoływanie Premiera zgodnie z przepisem art. 187 ust. 1;
   g) dymisjonowanie Rządu zgodnie z przepisem art. 195 ust. 2 oraz odwoływanie Premiera zgodnie z przepisem art. 186 ust. 4;
   h) powoływanie i odwoływanie członków Rządu na wniosek Premiera;
   i) przewodniczenie Radzie Ministrów, jeżeli Premier o to wystąpi;
   j) rozwiązywanie Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych, po zasięgnięciu opinii Rady Państwa i partii w nich reprezentowanych, zgodnie z przepisami art. 172, stosowanymi odpowiednio;
   l) powoływanie i odwoływanie, po zasięgnięciu opinii Rządu, przedstawicieli Republiki przy regionach autonomicznych;
   m) powoływanie i odwoływanie, na wniosek Rządu, przewodniczącego Trybunału Obrachunkowego i Prokuratura Generalnego Republiki[13];
   n) powoływanie pięciu członków Rady Państwa i dwóch członków Najwyższej Rady Sądownictwa;
   o) przewodniczenie Najwyższej Radzie Obrony Narodowej[14];
   p) powoływanie i odwoływanie na wniosek Rządu: Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych, zastępcy szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych, jeżeli stanowisko to istnieje, oraz szefów sztabów trzech rodzajów Sił Zbrojnych, po zasięgnięciu, w tych dwóch ostatnich przypadkach, opinii Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych.

Artykuł 134
(Kompetencje własne)

1. Do kompetencji własnych Prezydenta Republiki należy:

[13] W oryginale: „Procurador-Geral da República".
[14] W oryginale: „Conselho Superior de Defesa Nacional".

a) sprawowanie funkcji Najwyższego Dowódcy Sił Zbrojnych;
b) promulgowanie i zarządzanie publikacji ustaw, dekretów z mocą ustawy i dekretów podustawowych, podpisywanie uchwał Zgromadzenia Republiki zatwierdzających umowy międzynarodowe oraz podpisywanie pozostałych dekretów Rządu;
c) poddawanie pod referendum spraw o znaczeniu ogólnonarodowym, na zasadach określonych w art. 115, oraz spraw wymienionych w art. 232 ust. 2 i art. 256 ust. 3;
d) wprowadzanie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego, zgodnie z przepisami art. 19 i art. 138;
e) wypowiadanie się na temat wszelkich sytuacji zagrażających istnieniu Republiki;
f) darowanie i łagodzenie kar, po zasięgnięciu opinii Rządu;
g) występowanie do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o prewencyjną kontrolę konstytucyjności norm zawartych w ustawach, dekretach z mocą ustawy i umowach międzynarodowych;
h) występowanie do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie niekonstytucyjności norm prawnych, a także o zbadanie naruszenia Konstytucji przez zaniechanie;
i) nadawanie odznaczeń na zasadach określonych w ustawie oraz sprawowanie funkcji wielkiego mistrza portugalskich orderów honorowych.

Artykuł 135
(Kompetencje w dziedzinie stosunków międzynarodowych)

1. Do kompetencji Prezydenta Republiki w dziedzinie stosunków międzynarodowych należy:
a) powoływanie, na wniosek Rządu, ambasadorów i specjalnych wysłanników oraz przyjmowanie listów uwierzytelniających zagranicznych przedstawicieli dyplomatycznych;
b) ratyfikowanie umów międzynarodowych, po ich należytym zatwierdzeniu;
c) wypowiadanie wojny w przypadku rzeczywistej lub nieuchronnej agresji i zawieranie pokoju, na wniosek Rządu, po zasięgnięciu opinii Rady Państwa i po uzyskaniu upoważnienia od Zgromadzenia Republiki lub, w przypadku gdy Zgromadzenie nie obraduje lub nie może się natychmiast zebrać, od jego Komisji Stałej.

Artykuł 136
(Promulgacja i weto)

1. W ciągu dwudziestu dni liczonych od dnia otrzymania dekretu[15] Zgromadzenia Republiki uchwalonego w celu jego promulgacji jako ustawy, lub od opublikowania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, w którym nie stwierdza się niekonstytucyjności norm w nim zawartych, Prezydent Republiki promulguje dekret lub korzysta z prawa weta, zwracając się w umotywowanym orędziu o ponowne rozpatrzenie aktu.
2. Jeżeli Zgromadzenie Republiki potwierdzi głosowanie bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych, Prezydent Republiki promulguje akt w ciągu ośmiu dni od jego otrzymania.
3. Większość dwóch trzecich liczby deputowanych obecnych, zarazem przewyższająca bezwzględną większość ogólnej liczby deputowanych, jest wymagana przy uchwalaniu dekretów, które przybierają formę ustaw organicznych, a także dekretów, które dotyczą następujących materii:
a) stosunków międzynarodowych;
b) ustalania zakresów sektora publicznego, sektora prywatnego oraz spółdzielczego i społecznego sektora własności środków produkcji;
c) uregulowania czynności wyborczych przewidzianych w Konstytucji, jeżeli nie następuje to w formie ustawy organicznej.
4. W ciągu czterdziestu dni liczonych od dnia otrzymania dekretu Rządu przekazanego do promulgacji lub od ogłoszenia orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, które nie stwierdza niekonstytucyjności norm zawartych w dekrecie, Prezydent Republiki promulguje dekret lub korzysta z prawa weta, komunikując Rządowi na piśmie uzasadnienie weta.
5. Prezydent Republiki korzysta ponadto z prawa weta zgodnie z art. 278 i art. 279.

Artykuł 137
(Brak promulgacji lub podpisu)

Niedokonanie promulgacji lub niepodpisanie przez Prezydenta Republiki jakiegokolwiek aktu przewidzianego w art. 134 pkt b) powoduje, że dany akt uznaje się za prawnie nieistniejący.

[15] Dekret – oznacza m.in. ustawę lub inny akt prawny przekazany Prezydentowi Republiki do promulgacji.

Artykuł 138
(Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego)

1. Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego uzależnione jest od zasięgnięcia opinii Rządu i od upoważnienia Zgromadzenia Republiki lub, w przypadku gdy Zgromadzenie nie obraduje lub nie może się natychmiast zebrać, jego Komisji Stałej.

2. Wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego na podstawie upoważnienia Komisji Stałej Zgromadzenia Republiki powinno zostać potwierdzone na posiedzeniu plenarnym Zgromadzenia Republiki, gdy tylko będzie możliwe jego zwołanie.

Artykuł 139
(Akty osoby tymczasowo pełniącej obowiązki Prezydenta Republiki)

1. Osoba tymczasowo pełniąca obowiązki Prezydenta Republiki nie może dokonywać czynności przewidzianych w art. 133 pkt e) i n) oraz art. 134 pkt c).

2. Osoba tymczasowo pełniąca obowiązki Prezydenta Republiki może dokonywać czynności przewidzianych w art. 133 pkt b), c), f), m) i p), art. 134 w pkt a) oraz art. 135 pkt a) wyłącznie po zasięgnięciu opinii Rady Państwa.

Artykuł 140
(Kontrasygnata ministerialna)

1. Akty Prezydenta Republiki wydane na podstawie art. 133 pkt h), j), l), m) i p), art. 134 pkt b), d) i f) oraz art. 135 pkt a), b) i c) wymagają kontrasygnaty Rządu.

2. Brak kontrasygnaty powoduje, że dany akt uznaje się za prawnie nieistniejący.

Rozdział III
Rada Państwa

Artykuł 141
(Definicja)

Rada Państwa jest politycznym organem doradczym Prezydenta Republiki.

Artykuł 142
(Skład)

Radzie Państwa przewodniczy Prezydent Republiki; w jej skład wchodzą następujący członkowie:

a) Przewodniczący Zgromadzenia Republiki;
b) Premier;
c) przewodniczący Trybunału Konstytucyjnego;
d) Rzecznik Sprawiedliwości;
e) przewodniczący rządów regionalnych;
f) byli Prezydenci Republiki, wybrani w okresie obowiązywania Konstytucji, o ile nie zostali złożeni z urzędu;
g) pięciu obywateli wyznaczonych przez Prezydenta Republiki na okres trwania jego kadencji;
h) pięciu obywateli wybranych przez Zgromadzenie Republiki, zgodnie z zasadą proporcjonalności, na okres kadencji parlamentu.

Artykuł 143
(Objęcie urzędu i kadencja)

1. Członkowie Rady Państwa obejmują swój urząd przed Prezydentem Republiki.

2. Członkowie Rady Państwa, o których mowa w art. 142 pkt a) do e), pełnią funkcje, dopóki sprawują urzędy wskazane w wymienionym przepisie.

3. Członkowie Rady Państwa, o których mowa w art. 142 pkt g) i h), pełnią funkcje do momentu objęcia urzędu przez ich następców.

Artykuł 144
(Organizacja i funkcjonowanie)

1. Rada Państwa przyjmuje swój regulamin.

2. Posiedzenia Rady Państwa są niejawne.

Artykuł 145
(Kompetencje)

Do kompetencji Rady Państwa należy:

a) wyrażanie opinii w sprawie rozwiązania Zgromadzenia Republiki i Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
b) wyrażanie opinii w sprawie dymisji Rządu, w przypadku przewidzianym w art. 195 ust. 2;
c) wyrażanie opinii w sprawie wypowiadania wojny i zawierania pokoju;
d) wyrażanie opinii w sprawie aktów osoby tymczasowo pełniącej obowiązki Prezydenta Republiki określonych w art. 139;
e) wyrażanie opinii w pozostałych przypadkach przewidzianych w Konstytucji oraz, ogólnie, doradzanie Prezydentowi Republiki na jego wniosek, przy sprawowaniu przez niego swoich funkcji.

Artykuł 146
(Wydawanie opinii)

Opinie Rady Państwa przewidziane w art. 145 pkt a) do e) są formułowane na posiedzeniu zwołanym

w tym celu przez Prezydenta Republiki i ogłaszane publicznie wraz z wydaniem aktów, których dotyczą.

Tytuł III
Zgromadzenie Republiki

Rozdział I
Status i wybory

Artykuł 147
(Definicja)

Zgromadzenie Republiki jest zgromadzeniem reprezentującym wszystkich obywateli portugalskich.

Artykuł 148
(Skład)

Zgromadzenie Republiki, zgodnie z ustawą wyborczą, liczy co najmniej stu osiemdziesięciu i nie więcej niż dwustu trzydziestu deputowanych.

Artykuł 149
(Okręgi wyborcze)

1. Deputowani wybierani są w okręgach wyborczych określonych geograficznie w ustawie, która może ustanowić okręgi wielomandatowe lub jednomandatowe, a także określić ich charakter i komplementarność, tak aby zapewnić system przeliczania głosów na liczbę mandatów oparty na zasadzie proporcjonalności i na metodzie najwyższej średniej d'Hondta.
2. Liczba deputowanych wybieranych w okręgach wielomandatowych na terytorium państwowym, z wyjątkiem okręgu ogólnokrajowego, jeżeli taki istnieje, jest proporcjonalna do liczby obywateli w danym okręgu, posiadających prawo wybierania i ujętych w spisie wyborców.

Artykuł 150
(Warunki wybieralności)

Bierne prawo wyborcze przysługuje obywatelom portugalskim posiadającym prawo wybierania, z zastrzeżeniem ograniczeń określonych w ustawie wyborczej, związanych z zakazem łączenia stanowisk w danym okręgu oraz ze sprawowaniem niektórych urzędów.

Artykuł 151
(Kandydatury)

1. Kandydaci są zgłaszani, na zasadach określonych w ustawie, przez partie polityczne, występujące samodzielnie lub tworzące koalicje, przy czym listy kandydatów mogą obejmować obywateli nienależących do danej partii.
2. Nikt nie może kandydować w więcej niż jednym okręgu wyborczym danego rodzaju, z wyjątkiem okręgu ogólnokrajowego, jeżeli taki istnieje, lub kandydować więcej niż z jednej listy.

Artykuł 152
(Reprezentacja polityczna)

1. Ustawa nie może ustanawiać ograniczeń w przeliczaniu głosów na mandaty w postaci wymogu uzyskania określonego minimalnego odsetka głosów w skali kraju.
2. Deputowani reprezentują cały kraj, a nie okręgi wyborcze, w których zostali wybrani.

Artykuł 153
(Początek i koniec kadencji)

1. Kadencja deputowanego rozpoczyna się z dniem zebrania się Zgromadzenia Republiki na pierwsze posiedzenie po wyborach i kończy się z dniem pierwszego posiedzenia po kolejnych wyborach, z wyjątkiem przypadków zawieszenia lub zrzeczenia się mandatu.
2. Uzupełnienie nieobsadzonych mandatów w Zgromadzeniu, a także tymczasowe zastępstwo deputowanego z ważnych przyczyn, są uregulowane w ustawie wyborczej.

Artykuł 154
(Zakaz łączenia stanowisk oraz inne ograniczenia)

1. Deputowani, którzy zostali powołani na członków Rządu, nie mogą sprawować mandatu deputowanego aż do momentu zaprzestania sprawowania funkcji w Rządzie i są zastępowani zgodnie z przepisami artykułu poprzedniego.
2. Ustawa określa pozostałe zakazy łączenia stanowisk.
3. Ustawa reguluje przypadki i warunki, w których deputowani potrzebują upoważnienia Zgromadzenia Republiki, aby sprawować funkcję przysięgłego, arbitra, biegłego lub świadka.

Artykuł 155
(Sprawowanie funkcji deputowanego)

1. Deputowani swobodnie sprawują swój mandat, przy czym zapewnia się im odpowiednie warunki do skutecznego sprawowania ich funkcji, a w szczególno-

ści do utrzymywania niezbędnego kontaktu z wyborcami oraz do regularnego udzielania im informacji.

2. Ustawa określa okoliczności, w których nieobecność deputowanych przy czynnościach lub postępowaniach urzędowych niezwiązanych z działalnością Zgromadzenia, z powodu posiedzeń Zgromadzenia lub obowiązków powierzonych przez Zgromadzenie, stanowi usprawiedliwioną przyczynę odroczenia danej czynności lub danego postępowania.

3. Podmioty publiczne mają obowiązek współpracy, na zasadach określonych w ustawie, z deputowanymi w zakresie sprawowanych przez nich funkcji.

Artykuł 156
(Uprawnienia deputowanych)

Do uprawnień deputowanych należy:

a) przedstawianie projektów zmian Konstytucji;
b) przedstawianie projektów ustaw, regulaminu lub uchwał, w szczególności w sprawie referendum, oraz propozycji spraw do rozpatrzenia, a także żądanie ich umieszczenia w porządku obrad;
c) uczestniczenie i zabieranie głosu w debatach parlamentarnych, na zasadach określonych w regulaminie;
d) zwracanie się do Rządu z zapytaniem na temat jakiegokolwiek aktu Rządu lub administracji publicznej i otrzymywanie odpowiedzi w rozsądnym terminie, z wyjątkiem dziedzin określonych w ustawie jako tajemnica państwowa;
e) żądanie i uzyskiwanie od Rządu lub organów wszelkich podmiotów publicznych wyjaśnień, informacji i oficjalnych publikacji, które uważają oni za potrzebne w wykonywaniu swoich funkcji;
f) żądanie utworzenia parlamentarnych komisji śledczych;
g) inne uprawnienia określone w regulaminie.

Artykuł 157
(Immunitety)

1. Deputowani nie ponoszą odpowiedzialności cywilnej, karnej ani dyscyplinarnej za sposób głosowania ani za poglądy wyrażone podczas sprawowania swoich funkcji.

2. Deputowani nie mogą być przesłuchiwani jako świadkowie ani jako podejrzani bez zezwolenia Zgromadzenia Republiki; decyzja o wyrażeniu zgody w tym drugim przypadku jest obowiązkowa, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zostało popełnione umyślne przestępstwo, zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica przewyższa trzy lata.

3. Żaden deputowany nie może być zatrzymany ani aresztowany bez zezwolenia Zgromadzenia Republiki, z wyjątkiem przypadku popełnienia przestępstwa umyślnego, zagrożonego karą pozbawienia wolności określoną w ustępie poprzednim oraz w przypadku zatrzymania na gorącym uczynku.

4. W przypadku wszczęcia postępowania karnego przeciwko któremuś z deputowanych i po jego ostatecznym oskarżeniu, Zgromadzenie Republiki podejmuje decyzję, czy deputowany powinien zostać zawieszony w sprawowaniu mandatu, aby postępowanie mogło się toczyć, przy czym decyzja o zawieszeniu jest obowiązkowa w przypadku popełnienia przestępstwa określonego w ustępach poprzednich.

Artykuł 158
(Prawa i przywileje)

Deputowani korzystają z następujących praw i przywilejów:

a) odroczenia służby wojskowej, służby cywilnej oraz służby w obronie cywilnej;
b) prawa swobodnego poruszania się i prawa używania specjalnego paszportu podczas oficjalnych podróży zagranicznych;
c) specjalnego dowodu tożsamości;
d) diet, których wysokość określa ustawa.

Artykuł 159
(Obowiązki)

Do obowiązków deputowanych należy:

a) obecność na posiedzeniach plenarnych i na posiedzeniach komisji, do których należą;
b) sprawowanie w Zgromadzeniu urzędów oraz funkcji, do których zostali wyznaczeni na wniosek grup parlamentarnych;
c) uczestniczenie w głosowaniach.

Artykuł 160
(Utrata i zrzeczenie się mandatu)

1. Mandat tracą deputowani, którzy:

a) są objęci ograniczeniem praw wyborczych lub zakazem łączenia stanowisk przewidzianym w ustawie;
b) nie zasiadają w Zgromadzeniu albo przekraczają liczbę nieobecności określoną w regulaminie;

c) wstępują do innej partii politycznej niż ta, z której listy zostali wybrani;
d) zostali skazani sądownie na karę pozbawienia mandatu za przestępstwo popełnione w zakresie sprawowanych funkcji lub za udział w organizacjach rasistowskich lub głoszących ideologię faszystowską.

2. Deputowani mogą zrzec się mandatu w pisemnym oświadczeniu.

Rozdział II
Kompetencje

Artykuł 161
(Kompetencje polityczne i ustawodawcze)

Do kompetencji Zgromadzenia Republiki należy:
a) uchwalanie zmian Konstytucji, na zasadach określonych w art. 284 i art. 289;
b) uchwalanie statutów polityczno-administracyjnych oraz ustaw dotyczących wyborów deputowanych do Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
c) uchwalanie ustaw w każdej materii, z wyjątkiem materii konstytucyjnie zastrzeżonych dla Rządu;
d) udzielanie Rządowi upoważnień ustawodawczych;
e) udzielanie Zgromadzeniom Ustawodawczym regionów autonomicznych upoważnień przewidzianych w art. 227 ust. 1 pkt b) Konstytucji;
f) ogłaszanie amnestii i ogólnych aktów łaski;
g) uchwalanie, na wniosek Rządu, ustaw dotyczących podstawowych założeń planów ogólnopaństwowych oraz budżetu państwa;
h) upoważnianie Rządu do zaciągania i udzielania pożyczek i wykonywania innych operacji, które nie tworzą długu bieżącego, określanie ich ogólnych warunków i wyznaczanie górnej granicy poręczeń, których Rząd może udzielić w ciągu roku;
i) zatwierdzanie traktatów, w szczególności traktatów dotyczących udziału Portugalii w organizacjach międzynarodowych, traktatów przyjaźni, traktatów pokojowych, obronnych, traktatów dotyczących korekty granic i spraw wojskowych, a także umów międzynarodowych, dotyczących materii, które należą do kompetencji zastrzeżonych dla Zgromadzenia lub które Rząd może udzielić w ciągu roku;
j) proponowanie Prezydentowi Republiki poddania pod referendum spraw o znaczeniu ogólnonarodowym;
l) udzielanie upoważnienia do wprowadzenia stanu wojennego lub stanu wyjątkowego oraz potwierdzanie wprowadzenia stanu wojennego lub stanu wyjątkowego;
m) udzielanie Prezydentowi Republiki upoważnienia do wypowiadania wojny lub zawierania pokoju;
n) wypowiadanie się, na zasadach określonych w ustawie, na temat materii przekazanych do decyzji organów Unii Europejskiej i dotyczących sfery kompetencji zastrzeżonych dla Zgromadzenia;
o) sprawowanie pozostałych funkcji, które zostały mu powierzone w Konstytucji i w ustawach.

Artykuł 162
(Kompetencje kontrolne)

Do kompetencji Zgromadzenia Republiki w zakresie funkcji kontrolnych należy:
a) czuwanie nad przestrzeganiem Konstytucji i ustaw oraz ocenianie aktów Rządu i administracji;
b) ocena stosowania aktu ogłaszającego wprowadzenie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego;
c) ocena dekretów z mocą ustawy, z wyjątkiem dekretów uchwalonych w ramach wyłącznej kompetencji ustawodawczej Rządu, w celu ich uchylenia lub wprowadzenia zmian, oraz ocena regionalnych dekretów ustawodawczych przewidzianych w art. 227 ust. 1 pkt b);
d) sprawdzanie rachunków państwa oraz rachunków innych, określonych w ustawie, podmiotów publicznych, przedstawianych do 31 grudnia roku następnego wraz ze sprawozdaniem Trybunału Obrachunkowego i innymi dokumentami potrzebnymi do ich oceny;
e) ocena sprawozdania z wykonania planów ogólnopaństwowych.

Artykuł 163
(Kompetencje w stosunku do innych organów)

Do kompetencji Zgromadzenia Republiki w stosunku do innych organów należy:
a) uczestniczenie przy obejmowaniu urzędu przez Prezydenta Republiki;
b) wyrażanie zgody na opuszczenie terytorium przez Prezydenta Republiki;

c) wszczynanie postępowania w celu postawienia Prezydenta Republiki w stan oskarżenia za przestępstwa popełnione w związku ze sprawowanymi funkcjami oraz decydowanie o zawieszeniu członków Rządu, w przypadku przewidzianym w art. 196;
d) ocena programu Rządu;
e) uchwalanie wotum zaufania i wotum nieufności dla Rządu;
f) kontrola i ocena, na zasadach określonych w ustawie, udziału Portugalii w procesie budowy Unii Europejskiej;
g) wybieranie, zgodnie z zasadą proporcjonalności, pięciu członków Rady Państwa oraz członków Najwyższej Rady Prokuratury[16], których wybór należy do Zgromadzenia;
h) wybieranie większością dwóch trzecich deputowanych obecnych, zarazem przewyższającą bezwzględną większość ogólnej liczby deputowanych, dziesięciu członków Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznika Sprawiedliwości, przewodniczącego Rady Ekonomicznej i Społecznej, siedmiu członków Najwyższej Rady Sądownictwa, członków organu regulującego komunikację społeczną oraz członków innych organów konstytucyjnych, których wybór należy do Zgromadzenia Republiki;
j) kontrola, na zasadach określonych w ustawie, użycia oddziałów wojskowych i sił bezpieczeństwa za granicą.

Artykuł 164
(Bezwzględna wyłączność kompetencji ustawodawczych)

Do wyłącznych kompetencji Zgromadzenia Republiki należy uchwalanie ustaw w następujących materiach:
a) wybór osób wchodzących w skład organów suwerenności;
b) zasady przeprowadzania referendum;
c) organizacja i funkcjonowanie Trybunału Konstytucyjnego oraz postępowanie przed tym organem;
d) organizacja obrony narodowej, określanie powinności stąd wynikających oraz ogólnych zasad organizacji, funkcjonowania, wyposażania i dyscypliny Sił Zbrojnych;
e) ustrój stanu wojennego i stanu wyjątkowego;
f) uzyskiwanie, utrata i odzyskiwanie obywatelstwa portugalskiego;
g) określanie granic wód terytorialnych, wyłącznej strefy ekonomicznej i praw Portugalii do przyległego dna morskiego;
h) zrzeszenia i partie polityczne;
i) podstawy systemu oświaty;
j) wybory deputowanych do Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych;
l) wybory do organów władzy lokalnej oraz inne wybory bezpośrednie i powszechne, a także wybory do pozostałych organów konstytucyjnych;
m) status osób wchodzących w skład organów suwerenności i organów władzy lokalnej, a także innych organów konstytucyjnych lub wybranych w wyborach bezpośrednich i powszechnych;
n) tworzenie, znoszenie lub przekształcanie jednostek władzy lokalnej oraz zasady ich funkcjonowania, bez uszczerbku dla uprawnień organów autonomicznych;
o) ograniczenia korzystania z praw przez wojskowych i funkcjonariuszy zmilitaryzowanych wchodzących w skład stałych kadr w służbie czynnej, a także funkcjonariuszy służb i sił bezpieczeństwa;
p) zasady wyznaczania członków organów Unii Europejskiej, z wyjątkiem Komisji;
r) ogólne zasady opracowywania i systematyzowania budżetu państwa, regionów autonomicznych i jednostek władzy lokalnej;
s) sprawy dotyczące symboli narodowych;
t) ustrój finansów regionów autonomicznych;
u) ustrój sił bezpieczeństwa;
v) sprawy autonomii organizacyjnej, administracyjnej i finansowej służ pomocniczych Prezydenta Republiki.

Artykuł 165
(Względna wyłączność kompetencji ustawodawczych)

1. Z zastrzeżeniem upoważnienia udzielonego Rządowi, do wyłącznych kompetencji Zgromadzenia Republiki należy uchwalanie ustaw w następujących materiach:
a) status i zdolność prawna osób;
b) prawa, wolności i gwarancje;
c) określanie przestępstw, kar, środków zabezpieczających oraz przesłanek ich stosowania, a także postępowanie karne;

[16] W oryginale: „Conselho Superior de Ministério Público".

d) ogólne zasady karania przewinień dyscyplinarnych, a także wykroczeń porządkowych i odpowiednie postępowanie w tych sprawach;
e) ogólne zasady rekwizycji i wywłaszczenia z przyczyn użyteczności publicznej;
f) podstawy systemu zabezpieczenia społecznego i państwowej służby zdrowia;
g) podstawy systemu ochrony przyrody, równowagi ekologicznej i dziedzictwa kulturowego;
h) ogólne zasady dzierżawy gruntów rolnych i miejskich;
i) tworzenie podatków i systemu podatkowego oraz ogólne zasady pobierania opłat i innych świadczeń pieniężnych na rzecz podmiotów publicznych;
j) określanie sektorów własności środków produkcji, łącznie z sektorami o podstawowym znaczeniu, w których zakazana jest działalność przedsiębiorstw prywatnych i innych podmiotów o podobnym charakterze;
l) środki i formy interwencji w sferze środków produkcji i gruntów oraz ich wywłaszczenia, środki i formy nacjonalizacji i prywatyzacji środków produkcji i gruntów ze względu na interes publiczny, a także kryteria wyznaczania odszkodowań w takich przypadkach;
m) zasady dotyczące planów rozwoju gospodarczego i społecznego oraz skład Rady Ekonomicznej i Społecznej;
n) podstawy polityki rolnej, w tym wyznaczanie dolnej i górnej granicy wielkości gospodarstw rolnych;
o) system monetarny oraz wzory jednostek miar i wag;
p) organizacja i kompetencje sądów i Prokuratury Generalnej[17] oraz status sędziów i prokuratorów[18], a także organizacja i funkcjonowanie pozasądowych podmiotów rozstrzygających spory;
q) status jednostek władzy lokalnej, w tym zasady dotyczące finansów lokalnych;
r) udział organizacji mieszkańców w sprawowaniu władzy lokalnej;
s) zrzeszenia publiczne, gwarancje dla administrowanych i odpowiedzialność cywilna administracji;
t) podstawowe zasady ustroju oraz zakres służby publicznej;
u) ogólne podstawy ustroju przedsiębiorstw publicznych i fundacji publicznych;
v) określanie dóbr stanowiących mienie publiczne oraz zasady ich dotyczące;
x) zasady dotyczące własności środków produkcji wchodzących w skład sektora spółdzielczego i społecznego;
y) podstawy zagospodarowania terytorium i urbanistyki;
z) zasady działania i tworzenia policji gminnych.

2. Ustawy upoważniające do wydawania aktów z mocy ustawy powinny określać przedmiot, znaczenie, zakres i czas trwania upoważnienia, które może zostać przedłużone.

3. Ustawy upoważniające do wydawania aktów z mocy ustawy nie mogą być wykorzystywane więcej niż raz, przy czym mogą one być wykonywane stopniowo.

4. Upoważnienia tracą moc wraz z dymisją Rządu, któremu zostały udzielone, wraz z końcem kadencji parlamentu oraz wraz z rozwiązaniem Zgromadzenia Republiki.

5. Upoważnienia udzielone Rządowi w ustawie budżetowej powinny być zgodne z przepisami niniejszego artykułu, przy czym upoważnienia dotyczące spraw podatkowych tracą moc dopiero z końcem roku budżetowego, do którego się odnoszą.

Artykuł 166
(Forma aktów)

1. Formę ustawy konstytucyjnej przyjmują akty przewidziane w art. 161 pkt a).

2. Formę ustawy organicznej przyjmują akty przewidziane w art. 164 pkt a) do f), pkt h), j), pierwsza część pkt l), pkt q) i t) oraz w art. 255.

3. Formę ustawy przyjmują akty przewidziane w art. 161 pkt b) do h).

4. Formę wotum zaufania lub wotum nieufności przyjmują akty przewidziane w art. 163 pkt d) i e).

5. Formę uchwał przyjmują pozostałe akty Zgromadzenia Republiki, a także akty Komisji Stałej przewidziane w art. 179 ust. 3 pkt e) i f).

6. Uchwały są publikowane niezależnie od tego, czy zostały promulgowane.

Artykuł 167
(Inicjatywa ustawodawcza)

1. Inicjatywa ustawodawcza i inicjatywa w sprawie referendum należy do deputowanych, klubów parla-

[17] W oryginale: „Ministério Público".
[18] Sędziów i prokuratorów – w oryginale: „magistrados".

mentarnych i Rządu, a także na zasadach i w warunkach określonych w ustawie, do grup obywateli posiadających prawo wybierania, przy czym inicjatywa ustawodawcza w sprawach regionów autonomicznych należy do właściwych Zgromadzeń Ustawodawczych.

2. Deputowani, kluby parlamentarne, Zgromadzenia Ustawodawcze regionów autonomicznych oraz grupy obywateli posiadających prawo wybierania nie mogą przedstawiać projektów ustaw, propozycji ustaw lub propozycji poprawek, które pociągnęłyby za sobą w danym roku budżetowym wzrost wydatków lub zmniejszenie dochodów państwa przewidzianych w budżecie.

3. Deputowani, kluby parlamentarne oraz grupy obywateli posiadających prawo wybierania nie mogą przedstawiać projektów referendum, które pociągnęłyby za sobą w danym roku budżetowym wzrost wydatków lub zmniejszenie dochodów państwa przewidzianych w budżecie.

4. Projekty i propozycje ustaw i referendum definitywnie odrzucone nie mogą zostać ponownie przedstawione podczas tej samej sesji parlamentarnej, chyba że nastąpią nowe wybory Zgromadzenia Republiki.

5. Projekty ustaw, rządowe propozycje ustaw oraz projekty i propozycje referendum, które nie zostały poddane głosowaniu podczas sesji parlamentarnej, w czasie której zostały przedstawione, nie wymagają ponownego przedstawienia podczas następnej sesji parlamentarnej, chyba że nastąpi koniec kadencji parlamentu.

6. Propozycje ustaw i wnioski w sprawie referendum stają się bezskuteczne wraz z dymisją Rządu.

7. Propozycje ustaw z inicjatywy Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych stają się bezskuteczne wraz z końcem ich kadencji, natomiast te, które zostały zaaprobowane co do zasady w głosowaniu, stają się bezskuteczne dopiero wraz z końcem kadencji Zgromadzenia Republiki.

8. Komisje parlamentarne mogą przedstawiać teksty alternatywne; nie wywołuje to jednak skutków w zakresie postępowania z projektami i propozycjami ustaw i wnioskami w sprawie referendum, do których się odnoszą, jeżeli te ostatnie nie zostały wycofane.

Artykuł 168
(Debata i głosowanie)

1. Rozpatrywanie projektów i propozycji ustaw obejmuje debatę generalną oraz debatę szczegółową.

2. Głosowanie obejmuje głosowanie ogólne, głosowanie szczegółowe oraz końcowe głosowanie całości tekstu.

3. Jeżeli Zgromadzenie tak postanowi, poszczególne artykuły tekstu przyjętego w głosowaniu ogólnym są poddawane głosowaniu szczegółowemu w komisjach, z zastrzeżeniem przejęcia sprawy przez Zgromadzenie oraz z zastrzeżeniem końcowego głosowania w celu przyjęcia całości tekstu.

4. Obowiązkowo poddaje się pod głosowanie na posiedzeniu plenarnym poszczególne artykuły ustaw, których przedmiotem są zagadnienia przewidziane w art. 164 pkt a) do f), pkt h), n) i o), a także w art. 165 ust. 1 pkt q).

5. Ustawy organiczne wymagają przyjęcia, w końcowym głosowaniu całości tekstu, bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych, przy czym przepisy dotyczące ustalania granic regionów, przewidziane w art. 225, muszą zostać przyjęte bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych w głosowaniu szczegółowym na posiedzeniu plenarnym.

6. Przyjęcia większością dwóch trzecich deputowanych obecnych, zarazem przewyższającą bezwzględną większość ogólnej liczby deputowanych, wymagają:

a) ustawa dotycząca organu regulującego komunikację społeczną;
b) normy wykonujące przepis art. 118 ust. 2;
c) ustawa regulująca korzystanie z prawa przewidzianego w art. 121 ust. 2;
d) przepisy ustaw, które regulują materie wymienione w art. 148 i art. 149, a także ustawy dotyczące zasad i systemu wyborów organów przewidzianych w art. 239 ust. 3;
e) przepisy regulujące materię, o której mowa w art. 164 pkt o);
f) przepisy statutów polityczno-administracyjnych regionów autonomicznych, które wymieniają materie należące do właściwej władzy ustawodawczej.

Artykuł 169
(Parlamentarna ocena aktów ustawodawczych)

1. Dekrety z mocą ustawy, z wyjątkiem dekretów przyjętych w ramach wyłącznej kompetencji ustawodawczej Rządu, mogą zostać poddane pod ocenę Zgromadzenia Republiki w celu ich uchylenia lub wprowadzenia poprawek na żądanie dziesięciu deputowanych, w ciągu trzydziestu dni od ich ogłoszenia, przy odliczeniu okresów, w których działalność Zgromadzenia jest zawieszona.

2. Jeżeli zgłoszone zostało żądanie poddania pod ocenę dekretu z mocą ustawy wydanego na mocy upo-

ważnienia ustawowego, a także jeżeli zostały przedstawione propozycje wprowadzenia poprawek, Zgromadzenie Republiki może zawiesić obowiązywanie dekretu z mocą ustawy w całości lub w części, do chwili ogłoszenia ustawy wprowadzającej poprawki lub do momentu odrzucenia wszystkich propozycji poprawek.

3. Decyzja o zawieszeniu traci moc po dziesięciu posiedzeniach plenarnych, jeżeli Zgromadzenie nie wypowiedziało się ostatecznie.

4. Jeżeli zostanie uchwalone uchylenie dekretu, traci on moc obowiązującą wraz z opublikowaniem uchwały w *Diário da República* i nie może zostać ponownie opublikowany podczas tej samej sesji parlamentarnej.

5. Jeżeli po zażądaniu oceny dekretu Zgromadzenie Republiki nie podejmie w tej sprawie decyzji lub, po podjęciu decyzji o wprowadzeniu poprawek, nie przegłosuje odpowiedniej ustawy do końca bieżącej sesji parlamentarnej, a odbyło się co najmniej piętnaście posiedzeń plenarnych, postępowanie uważa się za niebyłe.

6. Postępowania dotyczące oceny parlamentarnej dekretów z mocą ustawy mają pierwszeństwo na zasadach określonych w regulaminie.

Artykuł 170
(Tryb pilny)

1. Zgromadzenie Republiki może, na wniosek któregokolwiek z deputowanych bądź klubu parlamentarnego lub Rządu, postanowić o rozpatrzeniu w trybie pilnym dowolnego projektu lub propozycji ustawy lub uchwały.

2. Zgromadzenie może również, na wniosek Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych, postanowić o rozpatrzeniu w trybie pilnym dowolnej propozycji ustawy przedstawionej z ich inicjatywy.

Rozdział III
Organizacja i działanie

Artykuł 171
(Kadencja)

1. Czas trwania kadencji odpowiada czterem sesjom parlamentarnym.

2. W przypadku rozwiązania Zgromadzenia, nowo wybrane Zgromadzenie rozpoczyna nową kadencję, której czas trwania jest przedłużony na okres konieczny do zakończenia sesji parlamentarnej trwającej w dniu wyborów.

Artykuł 172
(Rozwiązanie)

1. Zgromadzenie Republiki nie może zostać rozwiązane w ciągu pierwszych sześciu miesięcy po jego wyborze, w ostatnim półroczu kadencji Prezydenta, ani w czasie trwania stanu wojennego lub stanu wyjątkowego.

2. Naruszenie przepisu ustępu poprzedniego powoduje, że dekret o rozwiązaniu nie ma mocy prawnej.

3. Rozwiązanie Zgromadzenia nie powoduje wygaśnięcia mandatów deputowanych, ani utraty kompetencji przez Komisję Stałą aż do czasu pierwszego posiedzenia Zgromadzenia po nowych wyborach.

Artykuł 173
(Zebranie się po wyborach)

1. Zgromadzenie Republiki zbiera się z mocy prawa trzeciego dnia po ustaleniu ogólnych wyników wyborów, a w przypadku wyborów przeprowadzonych z powodu kończącej się kadencji, jeżeli wymieniony dzień przypada przed jej upływem, Zgromadzenie zbiera się w pierwszym dniu nowej kadencji.

2. Jeżeli wymieniony dzień przypada poza okresem efektywnego działania parlamentu, Zgromadzenie zbiera się w celu realizacji przepisu art. 175.

Artykuł 174
(Sesja parlamentarna, okres działania i zwoływanie)

1. Sesja parlamentarna trwa rok i rozpoczyna się 15 września.

2. Normalny okres działania Zgromadzenia Republiki rozpoczyna się 15 września i kończy 15 czerwca, z wyłączeniem okresów zawieszenia działalności Zgromadzenia uchwalonych większością dwóch trzecich deputowanych obecnych.

3. Poza okresem wyznaczonym w ustępie poprzednim, Zgromadzenie Republiki może działać w wyniku uchwały podjętej na posiedzeniu plenarnym, przedłużającej normalny okres działania, w wyniku inicjatywy Komisji Stałej lub, w przypadku przeszkód w działaniu Komisji, w wyniku inicjatywy ponad połowy deputowanych.

4. Zgromadzenie, dla rozpatrzenia określonych spraw, może również zostać zwołane w trybie nadzwyczajnym przez Prezydenta Republiki.

5. Komisje mogą działać niezależnie od posiedzeń plenarnych Zgromadzenia, jeżeli Zgromadzenie tak postanowi w trybie określonym w ustępie 2.

Artykuł 175
(Kompetencje wewnętrzne Zgromadzenia)

1. Do kompetencji Zgromadzenia Republiki należy:

a) opracowywanie i przyjmowanie swojego regulaminu, na zasadach określonych w Konstytucji;
b) wybieranie przewodniczącego i pozostałych członków prezydium bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych, przy czym wiceprzewodniczący w liczbie czterech są wybierani na wniosek czterech największych klubów parlamentarnych;
c) powoływanie Komisji Stałej i pozostałych komisji.

Artykuł 176
(Porządek dzienny posiedzeń plenarnych)

1. Porządek dzienny jest ustalany przez przewodniczącego Zgromadzenia Republiki, w zależności od pierwszeństwa spraw określonych w regulaminie, z zastrzeżeniem prawa odwołania do Zgromadzenia Republiki oraz kompetencji Prezydenta Republiki przewidzianej w art. 174 ust. 4.

2. Rząd i kluby parlamentarne mogą zażądać rozpatrzenia w pierwszej kolejności spraw o znaczeniu ogólnokrajowym niecierpiących zwłoki.

3. Wszystkie kluby parlamentarne mają prawo do ustalania porządku dziennego pewnej liczby posiedzeń, zgodnie z kryterium określonym w regulaminie i przy uwzględnieniu stanowiska partii mniejszościowych oraz partii niewchodzących w skład Rządu.

4. Zgromadzenia Ustawodawcze regionów autonomicznych mogą zażądać rozpatrzenia w pierwszej kolejności spraw o znaczeniu regionalnym niecierpiących zwłoki.

Artykuł 177
(Udział członków Rządu)

1. Ministrowie mają prawo wstępu na obrady plenarne Zgromadzenia Republiki i korzystają między innymi z prawa zabierania głosu, na zasadach określonych w regulaminie, przy czym mogą im towarzyszyć lub ich zastępować sekretarze stanu.

2. Zostaną ustalone posiedzenia, na których członkowie Rządu są obecni, aby odpowiadać na zapytania i prośby wyjaśnień ze strony deputowanych, przy czym posiedzenia te będą się odbywać z częstotliwością ustaloną w regulaminie i w dniach ustalonych wspólnie z Rządem.

3. Członkowie Rządu mogą zwracać się o wzięcie udziału w pracach komisji i muszą stawić się przed odpowiednimi komisjami, jeżeli wysunięto takie żądanie.

Artykuł 178
(Komisje)

1. Zgromadzenie Republiki powołuje komisje przewidziane w regulaminie i może powołać nadzwyczajne komisje śledcze oraz komisje nadzwyczajne w jakimkolwiek innym określonym celu.

2. Skład komisji tworzony jest proporcjonalnie do liczby miejsc partii politycznych w Zgromadzeniu Republiki.

3. Petycje kierowane do Zgromadzenia są rozpatrywane przez poszczególne komisje lub komisję specjalnie w tym celu powołaną, która może wysłuchać opinii pozostałych komisji właściwych rzeczowo, przy czym w każdym przypadku można zwrócić się o złożenie zeznań do każdego obywatela.

4. Niezależnie od powoływania komisji śledczych na ogólnych zasadach, są one obowiązkowo powoływane, gdy zażąda tego jedna piąta ogólnej liczby deputowanych, w granicach jednej komisji na deputowanego i na sesję parlamentarną.

5. Parlamentarne komisje śledcze korzystają z uprawnień śledczych przysługujących władzom sądowniczym.

6. Stanowiska przewodniczących komisji są rozdzielane pomiędzy poszczególne kluby parlamentarne, proporcjonalnie do liczby ich przedstawicieli.

7. W posiedzeniach komisji, na których są omawiane regionalne propozycje ustaw, mogą brać udział przedstawiciele Zgromadzenia Ustawodawczego zainteresowanego regionu autonomicznego, na zasadach określonych w regulaminie.

Artykuł 179
(Komisja Stała)

1. Poza okresem rzeczywistego działania Zgromadzenia Republiki, w okresie gdy Zgromadzenie jest rozwiązane oraz w pozostałych przypadkach przewidzianych w Konstytucji działa Komisja Stała Zgromadzenia Republiki.

2. Komisji Stałej przewodniczy Przewodniczący Zgromadzenia Republiki, a w jej skład wchodzą wiceprzewodniczący oraz deputowani wyznaczeni przez wszystkie partie polityczne, stosownie do ich liczebności w Zgromadzeniu.

3. Do kompetencji Komisji Stałej należy:
a) czuwanie nad przestrzeganiem Konstytucji i ustaw i kontrola działalności Rządu i administracji;
b) wykonywanie uprawnień Zgromadzenia dotyczących mandatu deputowanych;
c) występowanie o zwołanie Zgromadzenia za każdym razem, gdy jest to konieczne;
d) przygotowywanie otwarcia sesji parlamentarnej;
e) wyrażanie zgody na opuszczenie terytorium państwowego przez Prezydenta Republiki;
f) udzielanie Prezydentowi Republiki upoważnienia do wprowadzenia stanu wojennego lub stanu wyjątkowego oraz wypowiadania wojny lub zawierania pokoju.

4. W przypadku przewidzianym w pkt f) ustępu poprzedniego, Komisja Stała zwołuje Zgromadzenie Republiki w najbliższym możliwym terminie.

Artykuł 180
(Kluby parlamentarne)

1. Deputowani każdej partii lub koalicji partii mogą tworzyć klub parlamentarny.
2. Każdy klub parlamentarny ma prawo:
a) brać udział w pracach komisji Zgromadzenia, wyznaczając swoich przedstawicieli w komisjach stosownie do liczby swoich członków;
b) zostać wysłuchany przy ustalaniu porządku dziennego i odwoływać się do Zgromadzenia obradującego na posiedzeniu plenarnym w sprawie zmiany porządku dziennego;
c) inicjować debatę z udziałem Rządu nad aktualnymi i pilnymi sprawami o znaczeniu publicznym;
d) inicjować w trakcie każdej sesji parlamentarnej dwie debaty parlamentarne w sprawach polityki ogólnej lub polityki w określonej dziedzinie, zwracając się z interpelacją do Rządu;
e) zwracać się do Komisji Stałej, aby wystąpiła o zwołanie Zgromadzenia;
f) żądać utworzenia parlamentarnych komisji śledczych;
g) korzystać z prawa inicjatywy ustawodawczej;
h) przedstawiać wniosek o odrzucenie programu Rządu;
i) przedstawiać wniosek o uchwalenie wotum nieufności dla Rządu;
j) uzyskiwać regularnie i bezpośrednio od Rządu informacje w najważniejszych sprawach o znaczeniu publicznym.

3. Każdy klub parlamentarny ma prawo do korzystania z lokali do pracy w siedzibie Zgromadzenia, a także prawo do korzystania, na zasadach określonych w ustawie, z pomocy personelu technicznego i administracyjnego, który cieszy się jego zaufaniem.
4. Deputowanym nienależącym do klubów parlamentarnych zapewnia się minimum praw i gwarancji, na zasadach określonych w regulaminie.

Artykuł 181
(Urzędnicy i eksperci w służbie Zgromadzenia)

W pracach Zgromadzenia i komisji pomaga stały korpus urzędników technicznych i administracyjnych oraz eksperci oddelegowani lub zatrudnieni na podstawie umów czasowych, w liczbie uznanej za konieczną przez przewodniczącego.

Tytuł IV
Rząd

Rozdział I
Funkcja i struktura

Artykuł 182
(Definicja)

Rząd jest organem prowadzącym ogólną politykę kraju i najwyższym organem administracji publicznej.

Artykuł 183
(Skład)

1. W skład rządu wchodzą Premier, ministrowie oraz sekretarze i podsekretarze stanu.
2. W skład Rządu może wchodzić jeden lub więcej wicepremierów.
3. Liczba, nazwy i zakres działania ministerstw i sekretariatów stanu, a także formy koordynacji ich działań są określane, w zależności od przypadków, w dekretach o powołaniu poszczególnych ministrów i sekretarzy lub w dekrecie z mocą ustawy.

Artykuł 184
(Rada Ministrów)

1. Rada Ministrów składa się z Premiera, wicepremierów, jeżeli tacy zostali powołani, i ministrów.
2. Ustawa może tworzyć rady ministrów wyspecjalizowane przedmiotowo.
3. Do wzięcia udziału w zebraniach Rady Ministrów mogą być wzywani sekretarze i podsekretarze stanu.

Artykuł 185
(Zastępstwo członków Rządu)

1. W przypadku, gdy nie powołano wicepremierów, Premiera podczas jego nieobecności lub niemożności sprawowania funkcji zastępuje minister wskazany Prezydentowi Republiki lub, w braku takiego wskazania, minister wyznaczony przez Prezydenta Republiki.

2. Każdego z ministrów zastępuje podczas jego nieobecności lub niemożności sprawowania funkcji sekretarz stanu wskazany Premierowi lub, w braku takiego wskazania, członek Rządu wyznaczony przez Premiera.

Artykuł 186
(Rozpoczęcie i zaprzestanie sprawowania funkcji)

1. Sprawowanie funkcji przez Premiera rozpoczyna się wraz z objęciem urzędu i kończy się w chwili jego odwołania przez Prezydenta Republiki.

2. Sprawowanie funkcji przez pozostałych członków Rządu rozpoczyna się wraz z objęciem urzędu i kończy się w chwili ich odwołania lub w chwili odwołania Premiera.

3. Sprawowanie funkcji przez sekretarzy i podsekretarzy stanu kończy się w chwili odwołania właściwego ministra.

4. W przypadku dymisji Rządu, Premier ustępującego Rządu jest odwoływany w dniu powołania i objęcia urzędu przez nowego Premiera.

5. Rząd, przed oceną swojego programu przez Zgromadzenie Republiki lub po złożeniu dymisji, ogranicza się do wykonywania aktów bezwzględnie koniecznych dla zapewnienia prowadzenia spraw publicznych.

Rozdział II
Powoływanie i odpowiedzialność

Artykuł 187
(Powoływanie)

1. Premiera powołuje Prezydent Republiki, po zasięgnięciu opinii partii politycznych reprezentowanych w Zgromadzeniu Republiki i przy uwzględnieniu wyników wyborów.

2. Pozostałych członków Rządu powołuje Prezydent Republiki na wniosek Premiera.

Artykuł 188
(Program Rządu)

Program Rządu obejmuje zasadnicze kierunki polityki oraz środki, które zostaną zastosowane lub zaproponowane w poszczególnych dziedzinach działalności rządowej.

Artykuł 189
(Solidarność rządowa)

Członkowie Rządu są związani programem Rządu i uchwałami podjętymi na posiedzeniach Rady Ministrów.

Artykuł 190
(Odpowiedzialność Rządu)

Rząd ponosi odpowiedzialność przed Prezydentem Republiki oraz przed Zgromadzeniem Republiki.

Artykuł 191
(Odpowiedzialność członków Rządu)

1. Premier ponosi odpowiedzialność przed Prezydentem Republiki oraz, w zakresie odpowiedzialności politycznej Rządu, przed Zgromadzeniem Republiki.

2. Wicepremierzy i ministrowie ponoszą odpowiedzialność przed Premierem oraz, w zakresie odpowiedzialności politycznej Rządu, przed Zgromadzeniem Republiki.

3. Sekretarze i podsekretarze stanu ponoszą odpowiedzialność przed Premierem i właściwym ministrem.

Artykuł 192
(Ocena programu Rządu)

1. Program Rządu, przedstawiony w postaci oświadczenia Premiera, jest poddawany pod ocenę Zgromadzenia Republiki, w terminie nie dłuższym niż dziesięć dni po jego powołaniu.

2. Jeżeli Zgromadzenie Republiki nie obraduje w danym momencie, zostaje obowiązkowo zwołane w tym celu przez swojego przewodniczącego.

3. Debata nie może przekroczyć trzech dni i do chwili jej zamknięcia każdy klub parlamentarny może wystąpić z propozycją odrzucenia programu, a Rząd może wystąpić z wnioskiem o uchwalenie wotum zaufania.

4. Odrzucenie programu Rządu wymaga bezwzględnej większości ogólnej liczby deputowanych.

Artykuł 193
(Zgłoszenie wniosku o uchwalenie wotum zaufania)

Rząd może wystąpić do Zgromadzenia Republiki z wnioskiem o uchwalenie wotum zaufania, w związku z oświadczeniem dotyczącym polityki ogólnej lub jakąkolwiek sprawą o znaczeniu ogólnonarodowym.

Artykuł 194
(Wotum nieufności)

1. Zgromadzenie Republiki może uchwalić wotum nieufności dla Rządu w związku z realizacją jego programu lub sprawą o znaczeniu ogólnonarodowym, z inicjatywy jednej czwartej ogólnej liczby deputowanych lub jakiegokolwiek klubu parlamentarnego.
2. Wnioski o uchwalenie wotum nieufności mogą być rozpatrywane nie wcześniej niż w czterdzieści osiem godzin po ich zgłoszeniu, a czas trwania debaty nie może przekroczyć trzech dni.
3. Jeżeli wniosek o uchwalenie wotum nieufności nie zostanie przyjęty, jego sygnatariusze nie mogą przedstawić drugiego wniosku w ciągu tej samej sesji parlamentarnej.

Artykuł 195
(Dymisja Rządu)

1. Dymisję Rządu powoduje:
a) rozpoczęcie nowej kadencji parlamentu;
b) przyjęcie przez Prezydenta Republiki prośby o dymisję przedstawionej przez Premiera;
c) śmierć lub długotrwałe problemy zdrowotne Premiera uniemożliwiające mu sprawowanie funkcji;
d) odrzucenie programu Rządu;
e) nieprzyjęcie wniosku o uchwalenie wotum zaufania;
f) przyjęcie wniosku o uchwalenie wotum nieufności bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych.
2. Prezydent Republiki może odwołać Rząd jedynie wtedy, gdy okazuje się to konieczne dla zapewnienia prawidłowego działania instytucji demokratycznych, po zasięgnięciu opinii Rady Państwa.

Artykuł 196
(Pociągnięcie członków Rządu do odpowiedzialności karnej)

1. Żaden członek Rządu nie może zostać zatrzymany ani aresztowany bez zezwolenia Zgromadzenia Republiki, z wyjątkiem przypadku popełnienia przestępstwa umyślnego zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica przewyższa trzy lata oraz w przypadku zatrzymania na gorącym uczynku.
2. W przypadku wszczęcia postępowania karnego przeciwko któremuś z członków Rządu i po jego ostatecznym oskarżeniu, Zgromadzenie Republiki decyduje, czy członek Rządu powinien zostać zawieszony w sprawowaniu swoich funkcji, aby postępowanie mogło się toczyć, przy czym decyzja o zawieszeniu jest obowiązkowa w przypadku popełnienia przestępstwa określonego w ustępie poprzednim.

Rozdział III
Kompetencje

Artykuł 197
(Kompetencje polityczne)

1. Do kompetencji Rządu w zakresie funkcji politycznych należy:
a) kontrasygnowanie aktów Prezydenta Republiki, na zasadach określonych w art. 140;
b) negocjowanie i przygotowywanie umów międzynarodowych;
c) zatwierdzanie umów międzynarodowych, których zatwierdzanie nie należy do kompetencji Zgromadzenia Republiki lub które nie zostały przedstawione Zgromadzeniu do zatwierdzenia;
d) przedstawianie Zgromadzeniu Republiki propozycji ustaw i uchwał;
e) występowanie do Prezydenta Republiki z wnioskiem o poddanie pod referendum spraw o znaczeniu ogólnonarodowym, na zasadach określonych w art. 115;
f) wyrażanie opinii w sprawie wprowadzenia stanu wojennego lub stanu wyjątkowego;
g) występowanie do Prezydenta Republiki z wnioskiem o wypowiedzenie wojny lub zawarcie pokoju;
h) przedstawianie Zgromadzeniu Republiki, na zasadach zawartych w art. 162 pkt d), rachunków państwa i innych podmiotów publicznych, wskazanych w ustawie;
i) przedstawianie Zgromadzeniu Republiki, we właściwym czasie, informacji odnoszących się do procesu budowy Unii Europejskiej, w celu wypełnienia postanowień zawartych w art. 161 pkt n) i w art. 163 pkt f);
j) wydawanie pozostałych aktów określonych w Konstytucji i ustawach.
2. Zatwierdzanie przez Rząd umów międzynarodowych wymaga formy dekretu.

Artykuł 198
(Kompetencje ustawodawcze)

1. Do kompetencji Rządu w zakresie funkcji ustawodawczych należy:
a) wydawanie dekretów z mocą ustawy w materiach niezastrzeżonych dla Zgromadzenia Republiki;
b) wydawanie dekretów z mocą ustawy w materiach należących do zakresu względnej wyłączności Zgromadzenia Republiki, na podstawie jego upoważnienia;
c) wydawanie dekretów z mocą ustawy, które rozwijają, w granicach danej ustawy, zasady lub ogólne podstawy regulacji prawnych w niej zawartych.

2. Do wyłącznych kompetencji ustawodawczych Rządu należą zagadnienia związane z jego organizacją i funkcjonowaniem.

3. Dekrety z mocą ustawy przewidziane w ust. 1 pkt b) i c) muszą wyraźnie powoływać się na ustawę, która upoważnia do ich wydania lub na ustawę, w granicach której zostały wydane.

Artykuł 199
(Kompetencje administracyjne)

Do kompetencji Rządu, w zakresie funkcji administracyjnych, należy:
a) opracowywanie planów, na podstawie ustaw określających ich podstawowe założenia, oraz zapewnianie ich wykonania;
b) zapewnianie wykonania budżetu państwa;
c) wydawanie aktów podustawowych potrzebnych do właściwego wykonywania ustaw;
d) kierowanie służbami i działalnością administracji bezpośredniej państwa, zarówno cywilnej jak i wojskowej, sprawowanie zwierzchniego nadzoru nad administracją pośrednią oraz nadzoru nad administracją pośrednią i autonomiczną;
e) podejmowanie wszelkich czynności, których wymaga ustawa, odnośnie do urzędników i funkcjonariuszy państwa i innych publicznych osób prawnych;
f) obrona demokratycznej praworządności;
g) podejmowanie wszelkich czynności i działań niezbędnych do rozwoju gospodarczo-społecznego i do zaspokajania potrzeb zbiorowych.

Artykuł 200
(Kompetencje Rady Ministrów)

1. Do kompetencji Rady Ministrów należy:
a) określanie ogólnych kierunków polityki rządowej, a także jej realizacji;
b) decydowanie o zwróceniu się do Zgromadzenia Republiki z wnioskiem o uchwalenie wotum zaufania dla Rządu;
c) zatwierdzanie propozycji ustaw i uchwał;
d) zatwierdzanie dekretów z mocą ustawy, a także umów międzynarodowych nierozpatrywanych przez Zgromadzenie Republiki;
e) zatwierdzanie planów;
f) zatwierdzanie aktów Rządu, które powodują wzrost lub zmniejszenie wydatków i dochodów publicznych;
g) decydowanie o innych sprawach należących zgodnie z ustawą do kompetencji Rządu albo przedstawionych przez Premiera lub któregokolwiek z ministrów.

2. Rady ministrów wyspecjalizowane przedmiotowo realizują kompetencje przyznane im przez ustawę lub powierzone przez Radę Ministrów.

Artykuł 201
(Kompetencje członków Rządu)

1. Do kompetencji Premiera należy:
a) kierowanie ogólną polityką Rządu, koordynując i określając kierunki działania wszystkich ministrów;
b) kierowanie funkcjonowaniem Rządu i jego stosunkami o ogólnym charakterze z pozostałymi organami państwa;
c) informowanie Prezydenta Republiki o sprawach związanych z prowadzeniem wewnętrznej i zagranicznej polityki państwa;
d) sprawowanie pozostałych funkcji przyznanych mu przez Konstytucję i ustawę.

2. Do kompetencji ministrów należy:
a) wykonywanie polityki określonej dla ich ministerstw;
b) utrzymywanie stosunków o ogólnym charakterze pomiędzy Rządem a pozostałymi organami państwa, w zakresie działania każdego z ministerstw.

3. Dekrety z mocą ustawy i pozostałe dekrety Rządu są podpisywane przez Premiera i właściwych rzeczowo ministrów.

Tytuł V
Sądy

Rozdział I
Zasady ogólne

Artykuł 202
(Funkcja sądownicza)

1. Sądy są organami wykonującymi suwerenną władzę posiadającymi kompetencje do sprawowania wymiaru sprawiedliwości w imieniu ludu.
2. W zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości do zadań sądów należy zapewnienie obrony praw oraz prawnie chronionych interesów obywateli, wymierzanie sankcji za naruszenia zasady demokratycznej praworządności i rozstrzyganie sporów dotyczących interesów publicznych lub prywatnych.
3. W wykonywaniu swoich funkcji sądy mają prawo do pomocy ze strony innych organów władzy.
4. Ustawa może zinstytucjonalizować środki i formy pozasądowego rozstrzygania sporów.

Artykuł 203
(Niezawisłość)

Sądy są niezawisłe i podlegają tylko ustawie.

Artykuł 204
(Ocena niekonstytucyjności)

W sprawach przekazanych do rozstrzygnięcia sądy nie mogą stosować norm, które naruszają przepisy Konstytucji lub zasady w niej zawarte.

Artykuł 205
(Orzeczenia sądowe)

1. Orzeczenia sądowe z wyjątkiem rozstrzygnięć incydentalnych i porządkowych podlegają uzasadnieniu w formie określonej w ustawie.
2. Orzeczenia sądowe wiążą wszystkie podmioty publiczne i prywatne i przeważają nad decyzjami wszelkich innych władz.
3. Ustawa reguluje warunki wykonywania orzeczeń sądowych przez wszelkie władze i określa sankcje stosowane wobec osób odpowiedzialnych za ich niewykonanie.

Artykuł 206
(Rozprawy sądowe)

Rozprawy sądowe są jawne, chyba że dany sąd zadecyduje inaczej, postanowieniem podlegającym uzasadnieniu, w celu zapewnienia ochrony godności osób i moralności publicznej lub zapewnienia normalnego funkcjonowania sądu.

Artykuł 207
(Ława przysięgłych, udział czynnika ludowego, asesorzy techniczni)

1. Ława przysięgłych bierze udział w sądzeniu ciężkich przestępstw, z wyjątkiem terroryzmu i wysoko zorganizowanej przestępczości, w przypadkach i w składzie określonym w ustawie, w szczególności na żądanie oskarżyciela lub oskarżonego.
2. Ustawa może określić udział sędziów społecznych w sądzeniu spraw dotyczących pracy, przestępstw przeciwko zdrowiu publicznemu, drobnych przestępstw, wykonywania kar lub w innych przypadkach, w których uzasadnione jest szczególne rozważenie naruszonych wartości społecznych.
3. Ustawa może określić również udział asesorów posiadających kwalifikacje techniczne do sądzenia określonych materii.

Artykuł 208
(Pomoc prawna)

Ustawa zapewnia adwokatom immunitety niezbędne do wykonywania ich funkcji i reguluje pomoc prawną jako element o podstawowym znaczeniu dla wymiaru sprawiedliwości.

Rozdział II
Organizacja sądów

Artykuł 209
(Rodzaje sądów)

1. Oprócz Trybunału Konstytucyjnego istnieją następujące rodzaje sądów:
   a) Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości oraz sądy powszechne pierwszej i drugiej instancji;
   b) Najwyższy Trybunał Administracyjny oraz pozostałe sądy administracyjne i podatkowe;
   c) Trybunał Obrachunkowy.
2. Można ustanawiać sądy morskie, polubowne oraz urzędy sędziów pokoju.
3. Ustawa określa przypadki i tryb, w jakim sądy wymienione w poprzednich ustępach mogą się konstytuować, łącznie lub oddzielnie, w sądy kompetencyjne.
4. Z zastrzeżeniem przepisów dotyczących sądów wojskowych, zabronione jest tworzenie sądów posiadających wyłączną kompetencję sądzenia określonych rodzajów przestępstw.

Artykuł 210
(Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości oraz sądy pierwszej i drugiej instancji)

1. Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości jest najwyższym organem w hierarchii sądów powszechnych; przepis ten nie narusza kompetencji należących do Trybunału Konstytucyjnego.

2. Przewodniczący Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości jest wybierany przez sędziów wchodzących w skład Trybunału.

3. Sądami pierwszej instancji są, z reguły, sądy okręgowe[19], do których zalicza się sądy wymienione w ust. 2 artykułu następnego.

4. Sądami drugiej instancji są, z reguły, sądy apelacyjne[20].

5. Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości funkcjonuje jako sąd pierwszej i drugiej instancji w przypadkach określonych w ustawie.

Artykuł 211
(Kompetencje i specjalizacja sądów powszechnych)

1. Sądy powszechne posiadają ogólną kompetencję w sprawach cywilnych i karnych oraz sprawują jurysdykcję we wszystkich sprawach nieprzekazanych innym rodzajom sądów.

2. W pierwszej instancji mogą orzekać sądy o szczególnym zakresie kompetencji oraz sądy wyspecjalizowane w sądzeniu określonych spraw.

3. Do składu orzekającego sądów wszystkich instancji, które sądzą przestępstwa o charakterze ściśle wojskowym, należy jeden lub kilku sędziów wojskowych, na zasadach określonych w ustawie.

4. Sądy apelacyjne i Najwyższy Trybunał Sprawiedliwości mogą orzekać w wyspecjalizowanych wydziałach.

Artykuł 212
(Sądy administracyjne i podatkowe)

1. Najwyższy Trybunał Administracyjny jest najwyższym organem w hierarchii sądów administracyjnych i podatkowych; przepis ten nie narusza kompetencji należących do Trybunału Konstytucyjnego.

2. Przewodniczący Najwyższego Trybunału Administracyjnego jest wybierany spośród i przez sędziów wchodzących w skład Trybunału.

3. Do kompetencji sądów administracyjnych i podatkowych należy rozpoznawanie powództw i skarg, w celu rozstrzygania sporów wynikających ze stosunków prawnych administracyjnych lub podatkowych.

Artykuł 213
(Sądy wojskowe)

Podczas trwania stanu wojennego tworzy się sądy wojskowe posiadające kompetencję sądzenia przestępstw o charakterze ściśle wojskowym.

Artykuł 214
(Trybunał Obrachunkowy)

1. Trybunał Obrachunkowy jest najwyższym organem kontroli legalności wydatków publicznych i oceny rachunków, które ustawa poddaje jego kontroli, przy czym do kompetencji Trybunału należy, w szczególności:

a) wydawanie opinii na temat ogólnych rachunków państwa, w tym rachunków systemu zabezpieczenia społecznego;
b) wydawanie opinii na temat rachunków Regionów Autonomicznych Azorów i Madery;
c) egzekwowanie odpowiedzialności w przypadku przestępstw finansowych, na zasadach określonych w ustawie;
d) wykonywanie pozostałych kompetencji przyznanych przez ustawę.

2. Kadencja przewodniczącego Trybunału Obrachunkowego trwa cztery lata, z zastrzeżeniem przepisu art. 133 pkt m).

3. Trybunał Obrachunkowy może działać w sposób zdecentralizowany, w wydziałach regionalnych, na zasadach określonych w ustawie.

4. W Regionach Autonomicznych Azorów i Madery istnieją wydziały Trybunału Obrachunkowego, które posiadają pełny zakres kompetencji w sprawach dotyczących danego regionu, na zasadach określonych w ustawie.

Rozdział III
Status sędziów

Artykuł 215
(Sędziowie sądów powszechnych)

1. Sędziowie sądów powszechnych tworzą jednolity korpus i posiadają jednakowy status.

2. Ustawa określa warunki i zasady powoływania[21] sędziów sądów powszechnych pierwszej instancji.

[19] W oryginale: „Tribunais de comarca".
[20] W oryginale: „Tribunais da Relação".
[21] W oryginale: „recrutamento", dosł. rekrutacja.

3. Sędziowie sądów powszechnych drugiej instancji są powoływani spośród sędziów sądów pierwszej instancji przede wszystkim na podstawie kryterium osiągnięć, w drodze konkursu, w którym uwzględnia się przebieg pracy zawodowej.

4. Powołanie do Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości następuje w drodze konkursu, w którym uwzględnia się przebieg pracy zawodowej, otwartego dla sędziów, prokuratorów[22] oraz dla innych zasłużonych prawników, na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 216
(Gwarancje i zakaz łączenia stanowisk)

1. Sędziowie są nieusuwalni i nie mogą być przenoszeni, zawieszani, przenoszeni w stan spoczynku lub odwoływani, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie.

2. Sędziowie nie ponoszą odpowiedzialności za swoje orzeczenia, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie.

3. Sędziowie czynni zawodowo nie mogą sprawować żadnej innej funkcji publicznej lub prywatnej, z wyjątkiem działalności dydaktycznej lub naukowej w dziedzinie prawa, wykonywanej bez wynagrodzenia, na zasadach określonych w ustawie.

4. Sędziom czynnym zawodowo nie można powierzać wykonywania zadań służbowych niezwiązanych z działalnością sądów bez zezwolenia właściwej rady najwyższej.

5. Ustawa może ustanowić inne zakazy łączenia stanowisk z funkcją sędziego.

Artykuł 217
(Powoływanie, przyznawanie stanowisk, przenoszenie i awansowanie sędziów)

1. Powoływanie, przyznawanie stanowisk, przenoszenie i awansowanie sędziów sądów powszechnych oraz przeprowadzanie postępowania dyscyplinarnego należy do kompetencji Najwyższej Rady Sądownictwa, na zasadach określonych w ustawie.

2. Powoływanie, przyznawanie stanowisk, przenoszenie i awansowanie sędziów sądów administracyjnych i podatkowych oraz przeprowadzanie postępowania dyscyplinarnego należy do kompetencji właściwej rady najwyższej, na zasadach określonych w ustawie.

3. Ustawa określa zasady postępowania i kompetencje w zakresie przyznawania stanowisk, przenoszenia i awansowania oraz w zakresie prowadzenia postępowania dyscyplinarnego wobec sędziów pozostałych sądów, z zachowaniem gwarancji przewidzianych w Konstytucji.

Artykuł 218
(Najwyższa Rada Sądownictwa)

1. Najwyższej Radzie Sądownictwa przewodniczy przewodniczący Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości, a w jej skład wchodzi:

a) dwóch członków wyznaczonych przez Prezydenta Republiki;
b) siedmiu członków wybranych przez Zgromadzenie Republiki;
c) siedmiu sędziów wybranych spośród swojego grona, zgodnie z zasadą proporcjonalności.

2. Zasady dotyczące gwarancji dla sędziów stosuje się do wszystkich członków Najwyższej Rady Sądownictwa.

3. Ustawa może przewidywać, aby członkami Najwyższej Rady Sądownictwa byli urzędnicy wymiaru sprawiedliwości, wybrani ze swojego grona, z prawem udziału w dyskusji i głosowaniu tylko w sprawach dotyczących oceny osiągnięć zawodowych i prowadzenia postępowania dyscyplinarnego wobec urzędników wymiaru sprawiedliwości.

Rozdział IV
Prokuratura

Artykuł 219
(Funkcje i status)

1. Do prokuratury należy reprezentowanie państwa i obrona interesów określonych w ustawie, a także uczestniczenie w realizacji polityki karnej określonej przez organy suwerenności oraz wszczynanie postępowania karnego w oparciu o zasadę legalizmu i obrona demokratycznej praworządności, zgodnie z przepisem ustępu następnego oraz zasadami określonymi w ustawie.

2. Prokuratura posiada odrębny status i korzysta z autonomii, na zasadach określonych w ustawie.

3. Ustawa określa szczególne formy pomocy dla prokuratury w przypadkach przestępstw o ściśle wojskowym charakterze.

4. Prokuratorzy są urzędnikami, którzy mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności za swoje działania[23], podlegają zasadzie hierarchicznego pod-

[22] W oryginale: „magistrados judiciais e do Ministério Público".

[23] Urzędnicy, którzy mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności za swoje działania – „magistrados responsá veis".

porządkowania, i nie mogą być przenoszeni, zawieszani, przenoszeni w stan spoczynku lub odwoływani, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie.

5. Powoływanie, przyznawanie stanowisk, przenoszenie i awansowanie prokuratorów oraz prowadzenie postępowania dyscyplinarnego należy do kompetencji Prokuratury Generalnej Republiki.

Artykuł 220
(Prokuratura Generalna Republiki)

1. Prokuratura Generalna Republiki jest najwyższym organem prokuratury; jej skład i kompetencje określa ustawa.

2. Prokuraturze Generalnej Republiki przewodniczy Prokurator Generalny Republiki; w jej skład wchodzi Rada Najwyższa Prokuratury, złożona z członków wybranych przez Zgromadzenie Republiki oraz członków wybranych przez prokuratorów[24] ze swojego grona.

3. Kadencja Prokuratora Generalnego Republiki trwa sześć lat, z zastrzeżeniem przepisu art. 133 pkt m).

Tytuł VI
Trybunał Konstytucyjny

Artykuł 221
(Definicja)

Trybunał Konstytucyjny jest sądem, do którego szczególnej kompetencji należy sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach natury prawnokonstytucyjnej.

Artykuł 222
(Skład Trybunału i status sędziów)

1. W skład Trybunału Konstytucyjnego wchodzi trzynastu sędziów, w tym dziesięciu powołuje Zgromadzenie Republiki, a trzej sędziowie zostają dokooptowani.

2. Sześciu z sędziów powoływanych przez Zgromadzenie Republiki lub dokooptowanych musi zostać wybranych spośród sędziów innych sądów, a pozostałych wybiera się spośród prawników.

3. Kadencja sędziów Trybunału Konstytucyjnego trwa dziewięć lat, przy czym ponowne powołanie do składu Trybunału nie jest dopuszczalne.

4. Przewodniczący Trybunału Konstytucyjnego jest wybierany przez sędziów wchodzących w skład Trybunału.

5. Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego korzystają z gwarancji niezawisłości, nieusuwalności, bezstronności i nieodpowiedzialności i podlegają takim samym zakazom łączenia stanowisk, jak sędziowie pozostałych sądów.

6. Ustawa określa immunitety oraz pozostałe zasady dotyczące statusu sędziów Trybunału Konstytucyjnego.

Artykuł 223
(Kompetencje)

1. Do kompetencji Trybunału Konstytucyjnego należy badanie niezgodności z Konstytucją i ustawami, na zasadach określonych w art. 227 i następnych.

2. Do kompetencji Trybunału Konstytucyjnego należy również:

a) stwierdzanie śmierci Prezydenta Republiki i orzekanie w sprawie istnienia stałej przeszkody fizycznej uniemożliwiającej mu sprawowanie urzędu, a także stwierdzanie tymczasowej niemożności sprawowania urzędu przez Prezydenta Republiki;
b) stwierdzanie utraty urzędu przez Prezydenta Republiki, w przypadkach przewidzianych w art. 129 ust. 3 oraz art. 130 ust. 3;
c) orzekanie jako najwyższa instancja o prawidłowości i ważności przeprowadzanych wyborów, na zasadach określonych w ustawie;
d) stwierdzanie śmierci i orzekanie w sprawie niemożności sprawowanie urzędu przez któregoś z kandydatów na urząd Prezydenta Republiki, zgodnie z przepisem art. 124 ust. 3;
e) badanie legalności utworzenia partii politycznych i ich koalicji, a także orzekanie w sprawie legalności ich nazw, nazw skrótowych i symboli, oraz nakazywanie ich rozwiązania, zgodnie z zasadami określonymi w Konstytucji i w ustawie;
f) sprawowanie prewencyjnej kontroli konstytucyjności i legalności referendów ogólnokrajowych, regionalnych i lokalnych, w tym kontroli warunków koniecznych do ich przeprowadzenia;
g) orzekanie na żądanie deputowanych, na zasadach określonych w ustawie, w sprawach skarg dotyczących utraty mandatu oraz w sprawach wyborów przeprowadzonych w Zgromadzeniu Republiki i w Zgromadzeniach Ustawodawczych regionów autonomicznych;

[24] W oryginale: „magistrados do Ministério Público".

h) orzekanie w sprawie skarg kwestionujących ważność wyborów lub uchwał organów partii politycznych, jeżeli w danym przypadku przysługuje skarga, na zasadach określonych w ustawie.

3. Do kompetencji Trybunału Konstytucyjnego należy także sprawowanie innych funkcji, które zostały mu przyznane w Konstytucji i w ustawie.

Artykuł 224
(Organizacja i działanie)

1. Ustawa określa zasady dotyczące siedziby, organizacji i funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego.

2. Ustawa może przewidywać, że Trybunał Konstytucyjny orzeka w sekcjach, z wyjątkiem przypadków abstrakcyjnej kontroli konstytucyjności i legalności.

3. Ustawa określa zasady odwoływania się do pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego od sprzecznych orzeczeń sekcji dotyczących stosowania tej samej normy.

Tytuł VII
Regiony autonomiczne

Artykuł 225
(Ustrój polityczno-administracyjny Azorów i Madery)

1. Ustrój polityczno-administracyjny właściwy dla archipelagów Azorów i Madery opiera się na ich właściwościach geograficznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych oraz na historycznych aspiracjach autonomistycznych ludności wyspiarskiej.

2. Autonomia regionów ma na celu zapewnienie demokratycznej partycypacji obywateli, rozwoju gospodarczo-społecznego oraz popieranie i obronę interesów regionalnych, a także wzmocnienie jedności narodowej i więzi solidarności między wszystkimi Portugalczykami.

3. Regionalna autonomia polityczno-administracyjna nie narusza zasady niepodzielności suwerenności państwa i jest urzeczywistniana w ramach Konstytucji.

Artykuł 226
(Statuty i ordynacje wyborcze)

1. Projekty statutów polityczno-administracyjnych i ustaw dotyczących wyborów deputowanych do Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych są opracowywane przez właściwe Zgromadzenia Ustawodawcze i przekazywane Zgromadzeniu Republiki w celu poddania ich debacie i zaaprobowaniu.

2. Jeżeli Zgromadzenie Republiki odrzuci projekt lub wprowadzi do niego poprawki, przekazuje go właściwemu Zgromadzeniu Ustawodawczemu do oceny i wydania opinii.

3. Po wydaniu opinii, Zgromadzenie Republiki przystępuje do debaty i głosowania końcowego.

4. Zasady przewidziane w ustępach poprzednich stosuje się przy wprowadzaniu zmian do statutów polityczno-administracyjnych i ustaw dotyczących wyborów deputowanych do Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych.

Artykuł 227
(Uprawnienia regionów autonomicznych)

1. Regiony autonomiczne są terytorialnymi osobami prawnymi i posiadają następujące uprawnienia, określone w ich statutach:

a) stanowienie aktów ustawodawczych o zakresie regionalnym w materiach przewidzianych we właściwych statutach polityczno-administracyjnych, a które nie są zastrzeżone dla organów suwerenności;

b) stanowienie aktów ustawodawczych w materiach względnie zastrzeżonych dla Zgromadzenia Republiki, na mocy jego upoważnienia, z wyjątkiem tych przewidzianych w art. 165 ust. 1 pkt od a) do c), pierwsza część pkt d), pkt f) i i), druga część pkt m) oraz w pkt o), p), q), s), t), v), x) i z);

c) rozwijanie w obrębie regionu zasad lub ogólnych podstaw regulacji prawnych zawartych w ustawie, gdy zasady lub ogólne podstawy regulacji prawnych ich dotyczą;

d) wydawanie aktów podustawowych w celu wykonania ustawodawstwa regionalnego oraz ustaw uchwalonych przez organy suwerenności, jeżeli ustawy te nie zastrzegają kompetencji stanowienia aktów podustawowych w tym zakresie dla tych organów;

e) korzystanie z prawa inicjatywy ustawodawczej w sprawie statutów oraz prawa inicjatywy ustawodawczej w sprawie wyborów deputowanych do właściwych Zgromadzeń Ustawodawczych zgodnie z art. 226;

f) korzystanie z prawa inicjatywy ustawodawczej, zgodnie z art. 167 ust. 1, poprzez przedstawia-

nie Zgromadzeniu Republiki propozycji ustaw i propozycji poprawek do ustaw;

g) sprawowanie władzy wykonawczej w zakresie swoich uprawnień;

h) zarządzanie i dysponowanie swoim majątkiem oraz dokonywanie czynności prawnych i podpisywanie umów, jeżeli przemawia za tym ich interes;

i) wykonywanie własnego władztwa daninowego, na zasadach określonych w ustawie, oraz przystosowywanie narodowego systemu podatkowego do specyfiki regionów, na zasadach określonych w ustawie ramowej uchwalonej przez Zgromadzenie Republiki;

j) dysponowanie, na zasadach określonych w statutach i w ustawie o finansach regionów autonomicznych, dochodami z podatków pobranych lub administrowanych przez regiony, a także dysponowanie udziałem w dochodach podatkowych państwa, ustalonym zgodnie z zasadą zapewniania rzeczywistej solidarności narodowej, oraz dysponowanie innymi przyznanymi dochodami i przeznaczenie ich na pokrycie swoich wydatków;

l) tworzenie i znoszenie jednostek władzy lokalnej oraz zmienianie ich obszaru, na zasadach określonych w ustawie;

m) sprawowanie nadzoru nad jednostkami władzy lokalnej;

n) nadawanie miejscowościom statusu miasteczka[25] lub miasta[26];

o) kontrolowanie służb, zakładów publicznych i przedsiębiorstw publicznych i znacjonalizowanych, jeżeli prowadzą one działalność wyłącznie lub w przeważającej mierze w danym regionie, oraz w innych przypadkach uzasadnionych interesem regionalnym;

p) przyjmowanie planu rozwoju gospodarczego i społecznego, budżetu regionalnego i rachunków regionu oraz uczestniczenie w opracowywaniu planów ogólnopaństwowych;

q) określanie czynów stanowiących wykroczenia porządkowe, bez uszczerbku dla przepisu art. 165 ust. 1 pkt d);

r) uczestniczenie w określaniu i wykonywaniu polityki podatkowej, pieniężnej i finansowej oraz polityki w zakresie wymiany walut, tak aby zapewnić regionalną kontrolę środków płatniczych znajdujących się w obiegu i finansowanie instytucji niezbędnych do rozwoju gospodarczo-społecznego danego regionu;

s) uczestniczenie w określaniu polityki dotyczącej wód terytorialnych i umów międzynarodowych, wyłącznej strefy ekonomicznej i przyległego dna morskiego;

t) uczestniczenie w negocjacjach traktatów i umów międzynarodowych, które dotyczą ich bezpośrednio, także w korzyściach z nich wypływających;

u) nawiązywanie współpracy z innymi zagranicznymi podmiotami regionalnymi i uczestniczenie w organizacjach, których celem jest szerzenie dialogu i współpracy międzyregionalnej, zgodnie z kierunkami ustalonymi przez organy suwerenności, właściwymi w zakresie polityki zagranicznej;

v) wypowiadanie się z własnej inicjatywy lub w wyniku zasięgnięcia opinii przez organy suwerenności, w sprawach należących do kompetencji tych organów i dotyczących regionów, a także wypowiadanie się na temat stanowiska Państwa Portugalskiego w zakresie procesów integracji europejskiej w sprawach dotyczących specyficznych interesów regionów;

x) uczestniczenie w procesie integracji europejskiej poprzez przedstawicielstwa we właściwych instytucjach regionalnych i delegacje uczestniczące w procesach podejmowania decyzji w Unii Europejskiej w sprawach, które dotyczą regionów, jak również implementowanie aktów prawnych Unii zgodnie z art. 112.

2. Do propozycji ustaw upoważniających należy dołączyć wstępne projekty regionalnych dekretów ustawodawczych, które mają zostać wydane na podstawie danej ustawy, przy czym do ustaw upoważniających stosuje się przepisy art. 165 ust. 2 i 3.

3. Upoważnienia, o których mowa w ustępie poprzednim, tracą moc prawną wraz z końcem kadencji lub rozwiązaniem Zgromadzenia Republiki lub Zgromadzenia Ustawodawczego, któremu zostały udzielone.

4. Regionalne dekrety ustawodawcze przewidziane w ust. 1 pkt b) i c) niniejszego artykułu muszą wyraźnie powoływać się na właściwe ustawy upoważniające lub ustawy podstawowe, przy czym do dekretów stosuje się odpowiednio przepisy art. 169.

[25] W oryginale: „vila".
[26] W oryginale: „cidade".

Artykuł 228
(Autonomia ustawodawcza)

1. Autonomia ustawodawcza regionów autonomicznych obejmuje materie przewidziane we właściwym statucie polityczno-administracyjnym, które nie są zastrzeżone dla organów wykonujących suwerenną władzę.

2. W przypadku braku własnego ustawodawstwa regionalnego w materiach niezastrzeżonych dla organów wykonujących suwerenną władzę, w regionach autonomicznych stosuje się obowiązujące normy prawne.

Artykuł 229
(Współpraca między organami suwerenności a organami regionalnymi)

1. Organy wykonujące suwerenną władzę zapewniają, we współpracy z właściwymi organami rządowymi, rozwój gospodarczy i społeczny regionów autonomicznych, mając na uwadze w szczególności wyrównanie różnic wynikających z położenia wyspowego regionów.

2. Organy wykonujące suwerenną władzę zasięgają opinii regionalnych organów władzy w każdej sprawie należącej do ich kompetencji, dotyczącej regionów autonomicznych.

3. Stosunki finansowe między Republiką a regionami autonomicznymi są uregulowane w ustawie przewidzianej w art. 164 pkt t).

4. Rząd Republiki i Rządy Regionalne mogą uzgodnić między sobą inne formy współpracy, w szczególności delegowanie kompetencji, przy czym w każdym przypadku postanawia się o przekazaniu środków finansowych oraz mechanizmach kontroli mających zastosowanie.

Artykuł 230
(Przedstawiciel Republiki)

1. W każdym regionie autonomicznym Prezydent Republiki mianuje i odwołuje Przedstawiciela Republiki po zasięgnięciu opinii Rządu.

2. Z wyjątkiem przypadku odwołania, kadencja Przedstawiciela Republiki trwa tyle samo, co kadencja Prezydenta Republiki i kończy się wraz z objęciem urzędu przez nowego Przedstawiciela Republiki.

3. W przypadku opróżnienia urzędu, a także podczas nieobecności oraz w przypadku zaistnienia przeszkód w sprawowaniu urzędu, Przedstawiciela Republiki zastępuje przewodniczący Zgromadzenia Ustawodawczego.

Artykuł 231
(Organy władzy regionów autonomicznych)

1. Organami władzy każdego z regionów autonomicznych są Zgromadzenie Ustawodawcze i Rząd Regionalny.

2. Zgromadzenie Ustawodawcze wybierane jest w wyborach powszechnych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym, zgodnie z zasadą proporcjonalności.

3. Rząd Regionalny ponosi odpowiedzialność polityczną przed Zgromadzeniem Ustawodawczym, a jego przewodniczący jest powoływany przez Przedstawiciela Republiki, przy uwzględnieniu wyników wyborów.

4. Przedstawiciel Republiki powołuje i odwołuje pozostałych członków Rządu Regionalnego, na wniosek jego przewodniczącego.

5. Rząd Regionalny obejmuje urząd przed Zgromadzeniem Ustawodawczym regionu autonomicznego.

6. Do wyłącznej kompetencji Rządu Regionalnego należą sprawy dotyczące jego własnej organizacji i funkcjonowania.

7. Status osób wchodzących w skład organów władzy regionów autonomicznych określają statuty polityczno-administracyjne każdego z regionów.

Artykuł 232
(Kompetencje Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego)

1. Do wyłącznych kompetencji Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego należy korzystanie z uprawnień określonych w art. 227 ust. 1 pkt a), b) i c), druga część pkt d), pkt f), pierwsza część pkt i) oraz pkt l), n) i q), a także uchwalanie budżetu regionalnego, planu rozwoju gospodarczego i społecznego oraz rachunków regionu, a także przystosowywanie ogólnopaństwowego systemu podatkowego do specyfiki regionu.

2. Do kompetencji Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego należy przedstawianie propozycji referendów regionalnych zarządzanych przez Prezydenta Republiki, w których obywatele posiadający prawo wybierania, ujęci w spisie wyborców na danym terytorium, wypowiadają się bezpośrednio i w sposób wiążący w sprawach dotyczących specyficznych interesów regionu, przy czym przepisy art. 115 stosuje się odpowiednio.

3. Do kompetencji Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego należy opracowywanie i przyjmowanie swojego regulaminu, zgodnie z za-

sadami określonymi w Konstytucji i we właściwym statucie polityczno-administracyjnym.

4. Do Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego oraz wchodzących w jego skład klubów parlamentarnych stosuje się odpowiednio przepisy art. 175 pkt c), art. 178 ust. od 1 do 6 oraz art. 179 z wyjątkiem ust. 3 pkt e) i f) i ust. 4, a także przepis art. 180.

Artykuł 233
(Podpis i weto Przedstawiciela Republiki)

1. Do kompetencji Przedstawiciela Republiki należy podpisywanie i zarządzanie opublikowania regionalnych dekretów ustawodawczych oraz regionalnych dekretów wykonawczych.

2. W ciągu piętnastu dni liczonych od dnia otrzymania dekretu Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego przekazanego do podpisania, lub od opublikowania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, w którym nie stwierdza się niekonstytucyjności norm w nim zawartych, Przedstawiciel Republiki podpisuje dekret lub stosuje prawo weta, zwracając się w umotywowanym orędziu o ponowne rozpatrzenie danego aktu.

3. Jeżeli Zgromadzenie Ustawodawcze regionu autonomicznego potwierdzi głosowanie bezwzględną większością ogólnej liczby swoich członków, Przedstawiciel Republiki podpisuje akt w ciągu ośmiu dni od jego otrzymania.

4. W ciągu dwudziestu dni liczonych od dnia otrzymania dekretu Rządu Regionalnego przekazanego do podpisania, Przedstawiciel Republiki podpisuje dekret lub odmawia jego podpisania, komunikując Rządowi Regionalnemu na piśmie uzasadnienie odmowy; w przypadku odmowy Rząd Regionalny może przekształcić dekret w propozycję przedstawioną Zgromadzeniu Ustawodawczemu regionu autonomicznego.

5. Przedstawiciel Republiki korzysta ponadto z prawa weta zgodnie z art. 278 i art. 279.

Artykuł 234
(Rozwiązanie i poddanie się do dymisji organów władzy)

1. Zgromadzenia Ustawodawcze regionów autonomicznych mogą zostać rozwiązane przez Prezydenta Republiki, po zasięgnięciu opinii Rady Państwa oraz partii w nich reprezentowanych.

2. Rozwiązanie Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego pociąga za sobą podanie się do dymisji Rządu Regionalnego, który ogranicza się do wydawania aktów bezwzględnie koniecznych dla zapewnienia zarządzania sprawami publicznymi aż do czasu objęcia urzędu przez nowy rząd po przeprowadzeniu wyborów.

3. Rozwiązanie Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego nie pociąga za sobą wygaśnięcia mandatów deputowanych, ani utraty kompetencji przez Komisję Stałą aż do dnia pierwszego posiedzenia Zgromadzenia po nowych wyborach.

Tytuł VIII
Władza lokalna

Rozdział I
Zasady ogólne

Artykuł 235
(Jednostki władzy lokalnej[27])

1. Demokratyczna organizacja państwa obejmuje istnienie jednostek władzy lokalnej.

2. Jednostki władzy lokalnej są terytorialnymi osobami prawnymi i posiadają organy przedstawicielskie, które dążą do realizacji interesów ludności lokalnej.

Artykuł 236
(Rodzaje jednostek władzy lokalnej i podział administracyjny)

1. Na kontynencie jednostkami władzy lokalnej są parafie[28], gminy[29] i regiony administracyjne.

2. Regiony autonomiczne Azorów i Madery obejmują parafie i gminy.

3. W wielkich okręgach miejskich i na wyspach ustawa może ustanowić inne formy organizacji władzy terytorialnej, zgodnie z ich specyficznymi warunkami.

4. Podział administracyjny terytorium określa ustawa.

Artykuł 237
(Decentralizacja administracyjna)

1. Uprawnienia i organizację jednostek władzy lokalnej, a także kompetencje ich organów reguluje ustawa, zgodnie z zasadą decentralizacji administracyjnej.

---

[27] W oryginale: „autarquias locais".
[28] W oryginale: „freguesia".
[29] W oryginale: „município".

2. Do kompetencji zgromadzenia jednostki władzy lokalnej należy wykonywanie uprawnień przyznanych w ustawie, w tym przyjmowanie założeń planu i budżetu.

3. Oddziały policji gminnych współpracują w utrzymywaniu porządku publicznego i ochronie wspólnot lokalnych.

Artykuł 238
(Majątek i finanse lokalne)

1. Jednostki władzy lokalnej posiadają własny majątek i własne finanse.

2. System finansów lokalnych jest określony przez ustawę i ma na celu sprawiedliwy podział dochodów publicznych przez państwo i jednostki władzy lokalnej, a także wyrównanie różnic w niezbędnym zakresie między jednostkami terytorialnymi tego samego stopnia.

3. Dochody własne jednostek władzy lokalnej obejmują obowiązkowo dochody pochodzące z zarządzania własnym majątkiem i dochody pobrane za korzystanie z ich służb.

4. Jednostki władzy lokalnej mogą korzystać z władztwa daninowego, w przypadkach i na zasadach przewidzianych w ustawie.

Artykuł 239
(Organy stanowiące i wykonawcze)

1. Organizacja jednostek władzy lokalnej obejmuje zgromadzenie wybrane w wyborach, posiadające uprawnienia uchwałodawcze i kolegialny organ wykonawczy odpowiedzialny przed zgromadzeniem.

2. Zgromadzenie jest wybierane w wyborach powszechnych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym przez obywateli ujętych w spisie wyborców na terenie danej jednostki, zgodnie z zasadą proporcjonalności.

3. Kolegialny organ wykonawczy składa się z odpowiedniej liczby członków; przewodniczącym zostaje kandydat zajmujący pierwsze miejsce na liście, na którą oddano najwięcej głosów w wyborach do zgromadzenia lub do organu wykonawczego, zależnie od rozwiązania przyjętego w ustawie, która reguluje również procedurę wyborczą, warunki powoływania i rozwiązywania organów oraz zasady ich funkcjonowania.

4. Kandydatów w wyborach organów jednostek władzy lokalnej mogą zgłaszać, na zasadach określonych w ustawie, partie polityczne występujące oddzielnie lub tworzące koalicje oraz grupy obywateli posiadających prawo wybierania.

Artykuł 240
(Referendum lokalne)

1. Jednostki władzy lokalnej mogą poddać pod referendum, w którym biorą udział obywatele posiadający prawo wybierania w danej jednostce, sprawy należące do kompetencji swoich organów, w przypadkach, na zasadach oraz ze skutkiem prawnym określonymi w ustawie.

2. Ustawa może przyznać prawo wystąpienia z inicjatywą referendum obywatelom posiadającym prawo wybierania.

Artykuł 241
(Uprawnienia do stanowienia aktów podustawowych)

Jednostki władzy lokalnej posiadają własne uprawnienia do stanowienia aktów podustawowych w granicach określonych w Konstytucji, w ustawach i aktach podustawowych jednostek władzy lokalnej stopnia wyższego lub władz nadzorczych.

Artykuł 242
(Nadzór administracyjny)

1. Nadzór administracyjny nad jednostkami władzy lokalnej polega na kontroli przestrzegania prawa przez organy jednostek władzy lokalnej i jest sprawowany w przypadkach i w formach przewidzianych w ustawie.

2. Zastosowanie środków nadzoru ograniczających autonomię lokalną jest poprzedzone konsultacją z organem jednostki władzy lokalnej, na zasadach określonych w ustawie.

3. Rozwiązanie organów jednostek władzy lokalnej może nastąpić jedynie z powodu działań lub zaniechań stanowiących poważne naruszenia prawa.

Artykuł 243
(Personel jednostek władzy lokalnej)

1. Jednostki władzy lokalnej zatrudniają własny personel, na zasadach określonych w ustawie.

2. Do urzędników administracji lokalnej stosuje się odpowiednio regulacje dotyczące urzędników i funkcjonariuszy państwowych, na zasadach określonych w ustawie.

3. Ustawa określa formy pomocy technicznej i kadrowej dla jednostek władzy lokalnej ze strony państwa, nie naruszając ich autonomii.

Rozdział II
Parafia

Artykuł 244
(Organy parafii)

Organami przedstawicielskimi parafii są zgromadzenie parafii i komitet parafii[30].

Artykuł 245
(Zgromadzenie parafii)

1. Zgromadzenie parafii jest organem stanowiącym parafii.
2. Ustawa może postanowić, że w parafiach o niewielkiej liczbie ludności zgromadzenie parafii zostaje zastąpione przez ogólne zebranie obywateli posiadających prawo wybierania.

Artykuł 246
(Komitet parafii)

Komitet parafii jest kolegialnym organem wykonawczym parafii.

Artykuł 247
(Zrzeszenia)

Parafie mogą łączyć się w zrzeszenia, na zasadach określonych w ustawie, w celu administrowania wspólnymi sprawami.

Artykuł 248
(Przekazywanie zadań)

Zgromadzenie parafii może przekazać organizacjom mieszkańców wykonywanie zadań administracyjnych, których realizacja nie wymaga władztwa publicznego.

Rozdział III
Gmina

Artykuł 249
(Modyfikacja gmin)

Tworzenie lub znoszenie gmin, a także zmiana ich terytorium następuje w drodze ustawy, po konsultacji z zainteresowanymi organami jednostek władzy lokalnej.

Artykuł 250
(Organy gminy)

Organami przedstawicielskimi gminy są zgromadzenie gminne i izba gminna[31].

Artykuł 251
(Zgromadzenie gminne)

Zgromadzenie gminne jest organem stanowiącym gminy i składa się z członków wybranych w wyborach bezpośrednich w liczbie większej niż liczba przewodniczących komitetów parafii danej gminy, którzy również wchodzą w jego skład.

Artykuł 252
(Izba gminna)

Izba gminna jest kolegialnym organem wykonawczym gminy.

Artykuł 253
(Zrzeszenia i federacje)

Gminy mogą łączyć się w zrzeszenia i federacje, aby administrować wspólnymi sprawami, przy czym ustawa może przyznać zrzeszeniom i federacjom własne zadania i kompetencje.

Artykuł 254
(Udział w dochodach
z podatków bezpośrednich)

1. Gminy mają prawo do udziału w dochodach z podatków bezpośrednich, na zasadach określonych w ustawie.
2. Gminy posiadają własne dochody z danin publicznych, na zasadach określonych w ustawie.

Rozdział IV
Region administracyjny

Artykuł 255
(Tworzenie w drodze ustawy)

Regiony administracyjne tworzy się równocześnie w drodze ustawy, która określa ich zakres działania oraz skład, kompetencje i zasady funkcjonowania ich organów, przy czym ustawa może różnicować regulacje prawne dotyczące każdego z nich.

---

[30] W oryginale: „junta da freguesia".

[31] W oryginale: „câmara municipal".

Artykuł 256
(Ustanowienie konkretne)

1. Ustanowienie konkretne regionów administracyjnych poprzez przyjęcie ustawy tworzącej poszczególne regiony jest uzależnione od ustawy przewidzianej w artykule poprzednim oraz od zatwierdzenia w drodze głosowania przez większość obywateli posiadających prawo wybierania, którzy wezmą udział w bezpośredniej konsultacji o zasięgu ogólnopaństwowym i dotyczącej każdego z terytoriów regionalnych.

2. Jeżeli większość obywateli posiadających prawo wybierania uczestnicząca w głosowaniu nie odpowie pozytywnie na pytanie o zasięgu ogólnopaństwowym dotyczące konkretnego ustanowienia regionów administracyjnych, odpowiedzi na pytania dotyczące każdego z regionów nie pociągają za sobą żadnych skutków.

3. Konsultacja obywateli posiadających prawo wybierania przewidziana w ustępach poprzednich odbywa się w warunkach i na zasadach określonych w ustawie organicznej, na podstawie decyzji Prezydenta Republiki podjętej na wniosek Zgromadzenia Republiki, przy czym postanowienia art. 115 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 257
(Zadania)

Regionom administracyjnym powierza się, w szczególności, kierowanie służbami publicznymi oraz zadania w zakresie koordynacji i pomocy gminom w ich w działalności, przy poszanowaniu autonomii gmin i bez ograniczania ich uprawnień.

Artykuł 258
(Planowanie)

Regiony administracyjne opracowują plany regionalne i uczestniczą w opracowywaniu planów ogólnopaństwowych.

Artykuł 259
(Organy regionalne)

Organami przedstawicielskimi regionów administracyjnych są zgromadzenie regionalne i komitet regionalny[32].

[32] W oryginale: „junta regional".

Artykuł 260
(Zgromadzenie regionalne)

Zgromadzenie regionalne jest organem stanowiącym regionu; w jego skład wchodzą członkowie wybrani w wyborach bezpośrednich, a także, w liczbie mniejszej niż liczba tych pierwszych, członkowie wybrani w wyborach opartych na zasadzie proporcjonalności i najwyższej średniej d'Hondta przez ciało wyborcze złożone z członków zgromadzeń gminnych, z tego samego obszaru, wybranych w wyborach bezpośrednich.

Artykuł 261
(Komitet regionalny)

Komitet regionalny jest kolegialnym organem wykonawczym regionu.

Artykuł 262
(Przedstawiciel Rządu)

W każdym regionie Rada Ministrów może powołać przedstawiciela Rządu, którego zakres działania obejmuje również jednostki władzy lokalnej na danym obszarze.

Rozdział V
Organizacje mieszkańców

Artykuł 263
(Tworzenie i obszar działania)

1. W celu pogłębienia udziału ludności w lokalnej działalności administracyjnej mogą być tworzone organizacje mieszkańców zamieszkałych na obszarze mniejszym niż parafia.

2. Zgromadzenie parafii, z własnej inicjatywy lub na wniosek komisji mieszkańców albo znaczącej liczby mieszkańców, określa obszary działania organizacji wymienionych w ustępie poprzednim i rozstrzyga ewentualne spory stąd wynikłe.

Artykuł 264
(Struktura)

1. Struktura organizacji mieszkańców jest określona w ustawie; obejmuje ona zgromadzenie mieszkańców i komitet mieszkańców.

2. Zgromadzenie mieszkańców składa się z osób zamieszkałych i ujętych w spisie mieszkańców danej parafii.

3. Komitet mieszkańców wybierany jest w głosowaniu tajnym przez zgromadzenie mieszkańców i może zostać przez nie swobodnie odwołany.

Artykuł 265
(Prawa i kompetencje)

1. Organizacje mieszkańców mają prawo do:
a) składania petycji do jednostek władzy lokalnej w sprawach administracyjnych dotyczących mieszkańców;
b) udziału, bez prawa głosowania, poprzez swoich przedstawicieli, w zgromadzeniu parafii.

2. Do organizacji mieszkańców należy realizacja zadań powierzonych przez ustawę lub przekazanych przez organy parafii.

Tytuł IX
Administracja publiczna

Artykuł 266
(Zasady podstawowe)

1. Administracja publiczna dąży do realizacji interesu publicznego przy poszanowaniu praw oraz prawnie chronionych interesów obywateli.

2. Organy i urzędnicy administracyjni podlegają Konstytucji i ustawie i powinni, wykonując swoje funkcje, działać w zgodzie z zasadami równości, proporcjonalności, sprawiedliwości, bezstronności i dobrej wiary.

Artykuł 267
(Struktura administracji)

1. Administracja publiczna jest zorganizowana w taki sposób, aby zapobiec biurokratyzacji, przybliżyć służby administracyjne do ludności i zapewnić udział zainteresowanych w rzeczywistym zarządzaniu tymi służbami, w szczególności poprzez zrzeszenia publiczne, organizacje mieszkańców i inne formy przedstawicielstwa demokratycznego.

2. W celu urzeczywistnienia przepisu ustępu poprzedniego, ustawa wprowadzi odpowiednie formy decentralizacji i dekoncentracji administracji, nie naruszając przy tym koniecznej skuteczności i jedności działania administracji ani uprawnień właściwych organów w zakresie kierownictwa, zwierzchniego nadzoru oraz nadzoru.

3. Ustawa może tworzyć niezależne organy administracyjne.

4. Zrzeszenia publiczne mogą być tworzone jedynie w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb i nie mogą sprawować funkcji należących do związków zawodowych, a ich wewnętrzna organizacja powinna opierać się na poszanowaniu praw ich członków i na demokratycznym wyłanianiu ich organów.

5. Procedura administracyjna będzie przedmiotem odrębnej ustawy, która zapewni racjonalizację środków podejmowanych przez poszczególne służby i udział obywateli w podejmowaniu decyzji i uchwał, które ich dotyczą.

6. Jednostki prywatne, które wykonują uprawnienia publiczne, mogą podlegać kontroli administracyjnej na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 268
(Prawa i gwarancje administrowanych)

1. Obywatele mają prawo do uzyskiwania od administracji informacji o stanie rozpatrywania spraw, które dotyczą ich bezpośrednio, a także prawo do poznania definitywnych rozstrzygnięć w tych sprawach.

2. Obywatele mają także prawo dostępu do archiwów i rejestrów administracyjnych, zgodnie z przepisami ustaw dotyczących bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, postępowania przygotowawczego oraz ochrony intymności życia prywatnego.

3. Akty administracyjne są doręczane zainteresowanym w trybie przewidzianym w ustawie i wymagają dokładnego i zrozumiałego uzasadnienia, jeżeli dotykają praw lub prawnie chronionych interesów.

4. Administrowanym zapewnia się skuteczną ochronę sądową ich praw lub prawnie chronionych interesów, która obejmuje w szczególności uznanie tych praw i interesów, prawo do zaskarżania wszelkich aktów administracyjnych, które je naruszają, niezależnie od ich formy, określenie sposobu wykonania aktów administracyjnych prawnie nakazanych i przyjęcie odpowiednich środków ochronnych.

5. Obywatele mają również prawo do zaskarżania norm administracyjnych skutecznych na zewnątrz administracji, jeżeli naruszają one ich prawa lub prawnie chronione interesy.

6. Dla urzeczywistnienia przepisów ust. 1 i 2 ustawa określi maksymalny termin odpowiedzi ze strony administracji.

Artykuł 269
(Reżim służby publicznej)

1. Wykonując swoje funkcje, pracownicy administracji publicznej oraz pozostali funkcjonariusze państwa i innych podmiotów publicznych służą wyłącznie interesowi publicznemu, określonemu zgodnie z ustawą przez właściwe organy administracji.

2. Pracownicy administracji publicznej oraz pozostali funkcjonariusze państwa i innych podmiotów publicznych nie mogą być dyskryminowani ani uprzywilejowani z powodu korzystania z któregokolwiek z praw politycznych przewidzianych w Konstytucji, a w szczególności z powodu przynależności partyjnej.

3. W postępowaniu dyscyplinarnym podejrzanemu gwarantuje się prawo do wysłuchania i prawo do obrony.

4. Zakazuje się łączenia stanowisk lub urzędów publicznych, z wyjątkiem przypadków wyraźnie dozwolonych w ustawie.

5. Ustawa określa zakazy łączenia stanowisk lub urzędów publicznych z innymi zajęciami.

Artykuł 270
(Ograniczenie praw)

Ustawa może ustanowić, w niezbędnym zakresie określonym przez wymagania odpowiednich funkcji, ograniczenia prawa do wypowiedzi, zgromadzeń, manifestacji, zrzeszania i prawa do zbiorowych petycji oraz biernego prawa wyborczego w odniesieniu do wojskowych i funkcjonariuszy zmilitaryzowanych wchodzących w skład stałych kadr w służbie czynnej, a także funkcjonariuszy służb i sił bezpieczeństwa; w tym ostatnim przypadku ustawa może ustanowić niedopuszczalność prawa do strajku, nawet jeżeli zostanie przyznane prawo do zrzeszania się w związki zawodowe.

Artykuł 271
(Odpowiedzialność funkcjonariuszy)

1. Funkcjonariusze państwa oraz innych podmiotów publicznych ponoszą odpowiedzialność cywilną, karną i dyscyplinarną za działania lub zaniechania, których dopuścili się podczas sprawowania swoich funkcji i z powodu ich sprawowania, jeżeli zostały naruszone prawa lub prawnie chronione interesy obywateli, przy czym wszczęcie i prowadzenie postępowania w żadnym stadium nie może zależeć od zezwolenia przełożonego.

2. Wyklucza się pociągnięcie do odpowiedzialności urzędnika lub funkcjonariusza, który wypełnia rozkazy lub polecenia dotyczące wykonywania służby, pochodzące od jego prawowitego przełożonego, jeżeli uprzednio domagał on się lub żądał ich przekazania lub potwierdzenia na piśmie.

3. Obowiązek posłuszeństwa przestaje obowiązywać za każdym razem, gdy wykonanie rozkazów lub poleceń pociąga za sobą popełnienie przestępstwa.

4. Ustawa reguluje zasady, na jakich państwu i pozostałym podmiotom publicznym przysługują roszczenia regresowe wobec osób wchodzących w skład ich organów, urzędników i funkcjonariuszy.

Artykuł 272
(Policja)

1. Do funkcji policji należy obrona demokratycznej praworządności oraz zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i praw obywateli.

2. Środki policyjne są przewidziane w ustawie, a ich stosowanie nie powinno wykraczać poza absolutnie niezbędny zakres.

3. Zapobieganie przestępstwom, w tym przestępstwom przeciwko bezpieczeństwu państwa, może mieć miejsce wyłącznie przy przestrzeganiu ogólnych zasad obowiązujących policję, przy poszanowaniu praw, wolności i gwarancji obywateli.

4. Ustawa określa zasady funkcjonowania sił bezpieczeństwa, przy czym organizacja każdej z nich jest jednolita na całym terytorium państwowym.

Tytuł X
Obrona narodowa

Artykuł 273
(Obrona narodowa)

1. Obowiązkiem państwa jest zapewnienie obrony narodowej.

2. Obrona narodowa ma na celu zapewnienie ochrony niepodległości narodowej, integralności terytorium oraz wolności i bezpieczeństwa ludności przed wszelką agresją lub zagrożeniem zewnętrznym, przy poszanowaniu porządku konstytucyjnego, instytucji demokratycznych oraz umów międzynarodowych.

Artykuł 274
(Najwyższa Rada Obrony Narodowej)

1. Najwyższej Radzie Obrony Narodowej przewodniczy Prezydent Republiki; jej skład, określony przez ustawę, obejmuje członków wybranych przez Zgromadzenie Republiki.

2. Najwyższa Rada Obrony Narodowej jest organem doradczym w sprawach dotyczących obrony narodowej oraz organizacji, funkcjonowania i dyscypliny Sił Zbrojnych i może korzystać z kompetencji administracyjnych przyznanych jej w ustawie.

Artykuł 275
(Siły Zbrojne)

1. Do zadań Sił Zbrojnych należy wojskowa obrona Republiki.

2. Siły Zbrojne składają się wyłącznie z obywateli portugalskich; ich organizacja jest jednolita na całym terytorium państwowym.

3. Siły Zbrojne podlegają właściwym organom suwerenności, na zasadach określonych w Konstytucji i w ustawie.

4. Siły Zbrojne służą ludowi portugalskiemu, są całkowicie bezpartyjne, a ich jednostki nie mogą wykorzystywać swojej broni, swoich pozycji lub swoich funkcji do jakiejkolwiek interwencji politycznej.

5. Do zadań Sił Zbrojnych należy wywiązywanie się z międzynarodowych zobowiązań Państwa Portugalskiego w zakresie działań wojskowych i udział w misjach humanitarnych i pokojowych podejmowanych przez organizacje międzynarodowe, których Portugalia jest członkiem, na zasadach określonych w ustawie.

6. Siłom Zbrojnym można powierzać, na zasadach określonych w ustawie, obowiązek współpracy w misjach obrony cywilnej, w realizacji zadań związanych z zaspokajaniem podstawowych potrzeb i poprawą jakości życia ludności oraz w działaniach kooperacyjnych techniczno-wojskowych w zakresie polityki narodowej dotyczącej kooperacji.

7. Ustawy o stanie wojennym i stanie wyjątkowym określają warunki użycia Sił Zbrojnych w takich przypadkach.

Artykuł 276
(Obrona Ojczyzny, służba wojskowa i służba cywilna)

1. Obrona Ojczyzny jest podstawowym prawem i podstawowym obowiązkiem wszystkich Portugalczyków.

2. Ustawa reguluje służbę wojskową, określa jej formy, jej obowiązkowy lub ochotniczy charakter, czas jej trwania i zakres obowiązków w odbywanej służbie.

3. Obywatele podlegający, zgodnie z ustawą, obowiązkowi odbycia służby wojskowej i uznani za niezdolnych do służby wojskowej z bronią w ręku, odbywają służbę wojskową bez broni lub służbę cywilną odpowiednią do swojej sytuacji.

4. Osoby podlegające, zgodnie z ustawą, obowiązkowi służby wojskowej, którym przekonania nie pozwalają na jej odbycie, odbywają służbę cywilną o czasie trwania i stopniu trudności podobnym do służby wojskowej z bronią w ręku.

5. Służba cywilna może zostać ustanowiona jako alternatywa lub uzupełnienie służby wojskowej i może zostać uznana przez ustawę za obowiązkową dla obywateli niepodlegających obowiązkom wojskowym.

6. Żaden obywatel nie może zachować lub otrzymać zatrudnienia na stanowisku państwowym lub stanowiska w innym podmiocie publicznym, jeżeli uchyli się od wypełnienia obowiązku służby wojskowej lub obowiązkowej służby cywilnej.

7. Żaden obywatel nie może być dyskryminowany przy przyznawaniu stanowisk, realizacji świadczeń socjalnych lub w stałym zatrudnieniu z powodu odbywania służby wojskowej lub obowiązkowej służby cywilnej.

Część IV
Gwarancja i zmiana Konstytucji

Tytuł I
Kontrola konstytucyjności

Artykuł 277
(Niekonstytucyjność wynikająca z działania)

1. Przepisy które naruszają Konstytucję lub zasady w niej zawarte, są niekonstytucyjne.

2. Materialna lub formalna niekonstytucyjność traktatów międzynarodowych ratyfikowanych zgodnie z prawem nie stoi na przeszkodzie stosowania przepisów w nich zawartych w portugalskim porządku prawnym, jeżeli przepisy te są stosowane w porządku prawnym drugiej strony, z wyjątkiem przypadku gdy niekonstytucyjność jest wynikiem naruszenia przepisu o podstawowym znaczeniu.

Artykuł 278
(Prewencyjna kontrola konstytucyjności)

1. Prezydent Republiki może zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdego przepisu prawnego zawartego w traktacie międzynarodowym, przekazanym mu do ratyfikacji, w dekrecie przekazanym mu do promulgacji jako ustawa lub dekret z mocą ustawy bądź w porozumieniu międzynarodowym, w przypadku którego dekret zatwierdzający został mu przekazany do podpisu.

2. Przedstawiciele Republiki mogą zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdego przepisu prawnego, zawartego w regionalnym dekrecie ustawodawczym, który został im przekazany do podpisu.

3. Wniosek o prewencyjne zbadanie konstytucyjności powinien zostać przedstawiony w ciągu ośmiu dni od dnia otrzymania aktu.

4. Z wnioskiem o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdego przepisu prawnego zawartego w dekrecie, który został przekazany Prezydentowi Republiki do promulgacji jako ustawa organiczna, może wystąpić Prezydent Republiki, Premier lub jedna piąta ogólnej liczby deputowanych Zgromadzenia Republiki.

5. Przewodniczący Zgromadzenia Republiki w dniu, w którym przekazuje Prezydentowi Republiki dekret do promulgacji jako ustawę organiczną, informuje o tym Premiera i kluby parlamentarne Zgromadzenia Republiki.

6. Wniosek o prewencyjne zbadanie konstytucyjności przewidziane w ust. 4 powinien zostać przedstawiony w ciągu ośmiu dni od dnia określonego w ustępie poprzednim.

7. Prezydent Republiki nie może promulgować dekretów, o których mowa w ust. 4, przed upływem ośmiu dni od momentu ich otrzymania lub zanim Trybunał Konstytucyjny wyda orzeczenie w tej sprawie, jeżeli wystąpiono do niego z takim wnioskiem; nie narusza to postanowień ust. 1.

8. Trybunał Konstytucyjny orzeka w ciągu dwudziestu pięciu dni, przy czym okres ten, w przypadku przewidzianym w ust. 1, może zostać skrócony przez Prezydenta Republiki z powodu pilności sprawy.

Artykuł 279
(Skutki orzeczenia)

1. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzeknie niekonstytucyjność przepisu prawnego zawartego w dekrecie lub porozumieniu międzynarodowym, Prezydent Republiki lub Przedstawiciel Republiki, w zależności od przypadku, wetuje akt i zwraca go organowi, który go uchwalił.

2. W przypadku przewidzianym w ust. 1, dekret nie może być promulgowany ani podpisany, dopóki organ, który go uchwalił, nie usunie przepisu uznanego za niekonstytucyjny, lub nie potwierdzi jej większością dwóch trzecich deputowanych obecnych, pod warunkiem że większość ta przewyższa bezwzględną większość ogólnej liczby deputowanych.

3. Jeżeli akt zostanie zmieniony, Prezydent Republiki lub Przedstawiciel Republiki, w zależności od przypadku, może zwrócić się o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdego zawartego w nim przepisu.

4. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzeknie o niekonstytucyjności przepisu prawnego traktatu, może on zostać ratyfikowany tylko wtedy, gdy Zgromadzenie Republiki przyjmie go większością dwóch trzecich deputowanych obecnych, pod warunkiem że większość ta przewyższa bezwzględną większość ogólnej liczny deputowanych.

Artykuł 280
(Kontrola konkretna konstytucyjności i legalności)

1. Skarga do Trybunału Konstytucyjnego przysługuje od orzeczeń sądowych, które:

a) odmawiają stosowania danego przepisu uzasadniając to jego niekonstytucyjnością;
b) stosują przepis, wobec której przedstawiono zarzut niekonstytucyjności w toku postępowania sądowego.

2. Skarga do Trybunału Konstytucyjnego przysługuje również od orzeczeń sądowych, które:

a) odmawiają stosowania przepisu prawnego aktu ustawodawczego, uzasadniając to jego nielegalnością wynikającą z naruszenia ustawy posiadającej wyższą moc prawną;
b) odmawiają stosowania przepisu prawnego aktu regionalnego, uzasadniając to jej nielegalnością wynikającą z naruszenia statutu regionu autonomicznego;
c) odmawiają stosowania przepisu prawnego aktu uchwalonego przez organ wykonujący suwerenną władzę, uzasadniając to jego nielegalnością wynikającą z naruszenia statutu regionu autonomicznego;
d) stosują przepis, wobec którego w toku postępowania sądowego postawiono zarzut nielegalności, uzasadniony którymkolwiek w powodów wymienionych w punktach a), b) i c).

3. Jeżeli przepis, którego zastosowania odmówiono, zawarty jest w umowie międzynarodowej, akcie ustawodawczym lub dekrecie podustawowym, prokuratura ma obowiązek złożyć skargę, o której mowa w ust. 1 pkt a) i ust. 2 pkt a).

4. Skarga przewidziana w ust. 1 pkt b) i w ust. 2 pkt d) przysługuje wyłącznie stronie, która postawiła zarzut niekonstytucyjności lub nielegalności,

przy czym ustawa określa warunki dopuszczalności takich skarg.

5. Skarga do Trybunału Konstytucyjnego przysługuje również od orzeczeń sądowych, które stosują przepis, uznany uprzednio za niekonstytucyjny lub nielegalny przez Trybunał Konstytucyjny, przy czym złożenie skargi w takim przypadku stanowi obowiązek prokuratury.

6. Skargi do Trybunału Konstytucyjnego mogą dotyczyć wyłącznie kwestii niekonstytucyjności lub nielegalności, w zależności od przypadku.

Artykuł 281
(Kontrola abstrakcyjna konstytucyjności i legalności)

1. Trybunał Konstytucyjny bada i orzeka z mocą powszechnie obowiązującą o:
   a) niekonstytucyjności jakiejkolwiek przepisu;
   b) nielegalności jakiegokolwiek przepisu prawnego aktu ustawodawczego, wynikającego z naruszenia ustawy posiadającej wyższą moc prawą;
   c) nielegalności jakiegokolwiek przepisu prawnego aktu regionalnego, wynikającego z naruszenia statutu regionu autonomicznego;
   d) nielegalności jakiejkolwiek przepisu prawnego uchwalonego przez organ wykonujący suwerenną władzę, wynikającego z naruszenia praw jednego z regionów potwierdzonych w jego statucie.

2. Stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjności lub nielegalności z mocą powszechnie obowiązującą mogą żądać:
   a) Prezydent Republiki;
   b) Przewodniczący Zgromadzenia Republiki;
   c) Premier;
   d) Rzecznik Sprawiedliwości;
   e) Prokurator Generalny Republiki;
   f) jedna dziesiąta deputowanych do Zgromadzenia Republiki;
   g) Przedstawiciele Republiki, Zgromadzenia Ustawodawcze regionów autonomicznych, przewodniczący Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych, przewodniczący Rządów Regionalnych lub jedna dziesiąta deputowanych do właściwego Zgromadzenia Ustawodawczego regionu autonomicznego, gdy podstawą żądania stwierdzenia niekonstytucyjności jest naruszenie praw regionów autonomicznych lub gdy podstawą żądania stwierdzenia nielegalności jest naruszenie statutu jednego z regionów.

3. Trybunał Konstytucyjny bada i orzeka z mocą powszechnie obowiązującą także o niekonstytucyjności lub nielegalności każdej normy, którą uznał za niekonstytucyjną lub nielegalną w trzech sprawach kontroli konkretnej.

Artykuł 282
(Skutki orzeczenia o niekonstytucyjności lub nielegalności)

1. Orzeczenie o niekonstytucyjności lub nielegalności z mocą powszechnie obowiązującą wywołuje skutki od chwili wejścia w życie przepisu uznanego za niekonstytucyjny lub nielegalny i powoduje przywrócenie obowiązywania przepisów uchylonych przez przepis stanowiący przedmiot orzeczenia.

2. W przypadku niekonstytucyjności lub nielegalności wynikającej z naruszenia następnego przepisu konstytucyjnego lub ustawowego, orzeczenie wywołuje skutki dopiero w chwili wejścia w życie tego przepisu.

3. Sprawy osądzone nie są rozpoznawane ponownie, chyba że Trybunał Konstytucyjny zadecyduje inaczej w przypadku, gdy nowy przepis dotyczy sprawy karnej, dyscyplinarnej lub sprawy o wykroczenie porządkowe, i jego treść jest mniej korzystna dla oskarżonego.

4. Jeżeli wymaga tego bezpieczeństwo prawne, zasada bezstronności lub interes publiczny o szczególnym znaczeniu, które należy uzasadnić, Trybunał Konstytucyjny może określić skutki niekonstytucyjności lub nielegalności o zasięgu węższym niż przewidziany w ust. 1 i 2.

Artykuł 283
(Niekonstytucyjność wynikająca z zaniechania)

1. Na wniosek Prezydenta Republiki, Rzecznika Sprawiedliwości lub, w przypadku naruszenia praw regionów autonomicznych, na wniosek przewodniczących Zgromadzeń Ustawodawczych regionów autonomicznych, Trybunał Konstytucyjny bada i stwierdza naruszenie Konstytucji przez zaniechanie podjęcia środków ustawodawczych koniecznych do zastosowania norm konstytucyjnych.

2. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny stwierdzi niekonstytucyjność przez zaniechanie, informuje o tym właściwy organ ustawodawczy.

Tytuł II
Zmiana Konstytucji

Artykuł 284
(Kompetencje i terminy zmian)

1. Zgromadzenie Republiki może zmienić Konstytucję po upływie pięciu lat od dnia opublikowania ostatniej ustawy o zmianie zwykłej.
2. Zgromadzenie Republiki może jednak w każdej chwili wykonać uprawnienia do nadzwyczajnej zmiany Konstytucji większością czterech piątych ogólnej liczby deputowanych.

Artykuł 285
(Inicjatywa zmiany)

1. Inicjatywa zmiany należy do deputowanych.
2. Po przedstawieniu pierwszego projektu zmiany Konstytucji, wszelkie inne projekty zmiany muszą zostać przedstawione w ciągu trzydziestu dni.

Artykuł 286
(Uchwalenie i promulgacja)

1. Zmiany Konstytucji są uchwalane większością dwóch trzecich ogólnej liczby deputowanych.
2. Uchwalone zmiany Konstytucji są umieszczane w jednej ustawie o zmianie Konstytucji.
3. Prezydent Republiki nie może odmówić promulgacji ustawy o zmianie Konstytucji.

Artykuł 287
(Nowy tekst Konstytucji)

1. Zmiany Konstytucji są wprowadzane we właściwych miejscach tekstu, w drodze zamiany, usunięcia lub dodania tekstu.
2. Konstytucja w swoim nowym brzmieniu jest publikowana razem z ustawą o jej zmianie.

Artykuł 288
(Materialne granice zmiany)

Ustawy o zmianie Konstytucji muszą respektować:

a) niepodległość narodową i jedność państwa;
b) republikańską formę rządów;
c) rozdział Kościołów od państwa;
d) prawa, wolności i gwarancje obywateli;
e) prawa pracowników, komisji pracowniczych i związków zawodowych;
f) współistnienie sektora publicznego, sektora prywatnego oraz spółdzielczego i społecznego sektora własności środków produkcji;
g) istnienie planów gospodarczych w zakresie gospodarki mieszanej;
h) zasadę powszechności, bezpośredniości i okresowości oraz tajności głosowania w wyborach do organów suwerenności, organów regionów autonomicznych i organów władzy lokalnej, a także zasadę proporcjonalności;
i) pluralizm poglądów i organizacji politycznej, w tym partii politycznych, oraz prawo do demokratycznej opozycji;
j) rozdzielenie i współzależność organów suwerenności;
l) kontrolę konstytucyjności norm prawnych poprzez badanie działań i zaniechań;
m) niezawisłość sądów;
n) autonomię jednostek władzy lokalnej;
o) autonomię polityczno-administracyjną archipelagów Azorów i Madery.

Artykuł 289
(Granice związane z okolicznościami zmiany)

Nie można podejmować żadnych czynności zmierzających do zmiany Konstytucji podczas trwania stanu wojennego lub stanu wyjątkowego.

Przepisy końcowe i przejściowe

Artykuł 290
(Prawo wcześniejsze)

1. Ustawy konstytucyjne uchwalone po 25 kwietnia 1974 roku, niewymienione w tym rozdziale, uważa się za ustawy zwykłe, jeżeli nie prowadzi to do naruszenia przepisu ustępu następnego.
2. Prawo zwykłe ustanowione przed wejściem w życie niniejszej Konstytucji zachowuje moc obowiązującą, jeżeli nie jest sprzeczne z Konstytucją i przepisami w niej zawartymi.

Artykuł 291
(Dystrykty)

1. Do czasu konkretnego ustanowienia regionów administracyjnych, zachowuje się podział na dystrykty na obszarze nieobjętym przez regiony.
2. W każdym dystrykcie ustanawia się, na zasadach określonych w ustawie, zgromadzenie stanowiące, złożone z przedstawicieli gmin.
3. Do kompetencji gubernatora cywilnego, przy którym działa rada, należy reprezentowanie Rządu

i stosowanie uprawnień nadzorczych na obszarze dystryktu.

Artykuł 292
(Oskarżenie i osądzenie funkcjonariuszy i odpowiedzialnych PIDE/DGS)

1. Zachowuje moc obowiązującą ustawa nr 8 z 25 lipca 1975 r., z poprawkami wprowadzonymi ustawą nr 16 z 23 grudnia 1975 r. i ustawą nr 18 z 26 grudnia 1975 r.

2. Ustawa może sprecyzować znamiona przestępstw wymienionych w art. 2 ust. 2, w art. 4 pkt b) i w art. 5 aktu, o którym mowa w ustępie poprzednim.

3. Ustawa może wprowadzić szczegółowe regulacje dotyczące nadzwyczajnego złagodzenia kar przewidzianego w art. 7 wyżej wymienionego aktu.

Artykuł 293
(Reprywatyzacja dóbr znacjonalizowanych po 25 kwietnia 1974 r.)

1. Ustawa ramowa, uchwalona bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych, reguluje reprywatyzację własności oraz prawo użytkowania środków produkcji i innych dóbr znacjonalizowanych po 25 kwietnia 1974 roku, przestrzegając następujących zasad podstawowych:

a) reprywatyzacja własności oraz prawa użytkowania środków produkcji i innych dóbr znacjonalizowanych po 25 kwietnia 1974 roku następuje z reguły i w pierwszej kolejności w drodze przetargu publicznego, oferty na giełdzie papierów wartościowych lub publicznej subskrypcji;
b) wpływy uzyskane z reprywatyzacji są wykorzystywane przede wszystkim na spłacenie długu publicznego i długu przedsiębiorstw sektora państwowego, długu wynikającego z nacjonalizacji oraz na przydzielenie nowych kapitałów w sektorze produkcyjnym;
c) pracownicy przedsiębiorstw objętych reprywatyzacją zachowują podczas procesu reprywatyzacji wszystkie prawa i obowiązki, które im przysługują;
d) pracownicy przedsiębiorstw objętych reprywatyzacją mają prawo do preferencyjnej subskrypcji na określoną procentowo wartość prywatyzowanego kapitału zakładowego;
e) dokonuje się uprzedniego oszacowania wartości środków produkcji i innych reprywatyzowanych dóbr, przy pomocy co najmniej dwóch niezależnych jednostek.

2. Małe i średnie przedsiębiorstwa znacjonalizowane pośrednio i nienależące do podstawowych sektorów gospodarki są reprywatyzowane na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 294
(Zasady prawne obowiązujące organy jednostek władzy lokalnej)

Do momentu wejścia w życie ustawy przewidzianej w art. 239 ust. 3 organy jednostek władzy lokalnej są tworzone i działają na zasadach określonych w ustawodawstwie odpowiadającym Konstytucji w brzmieniu nadanym jej Ustawą Konstytucyjną nr 1 z 25 listopada 1992 r.

Artykuł 295
(Referendum w sprawie traktatu europejskiego)

Przepis art. 115 ust. 3 nie stanowi uszczerbku dla możliwości zarządzania i przeprowadzania referendum w sprawie przyjęcia traktatu, którego celem jest budowa i pogłębianie Unii Europejskiej.

Artykuł 296
(Data i wejście w życie Konstytucji)

1. Konstytucja Republiki Portugalskiej nosi datę uchwalenia przez Zgromadzenie Konstytucyjne: 2 kwietnia 1976 r.

2. Konstytucja Republiki Portugalskiej wchodzi w życie z dniem 25 kwietnia 1976 r.

Przepisy końcowe i przejściowe ustawy konstytucyjnej nr 1 z 20 września 1997 r.

Artykuł 193

Przepisy art. 39 Konstytucji dotyczące zmiany składu organu stosuje się do aktów powołania wydanych od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy o zmianie Konstytucji.

Artykuł 194

Przepis części końcowej art. 112 ust. 5 Konstytucji stosuje się tylko do ustaw i dekretów uchwalonych po wejściu w życie niniejszej ustawy.

Artykuł 195

1. Przepisy zawarte w art. 214, art. 220 i art. 230 Konstytucji, dotyczące nowych zasad określających

czas trwania kadencji, stosuje się do osób aktualnie sprawujących urzędy, przy czym bieg kadencji liczy się od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy o zmianie Konstytucji.

2. Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego sprawujący swój urząd kończą kadencję w terminie określonym zgodnie z zasadami obowiązującymi do dnia wejścia w życie ustawy o zmianie Konstytucji, chyba że złożą rezygnację, przy czym kadencja ta nie wywołuje skutku przewidzianego w końcowej części art. 222 ust. 3 Konstytucji.

Artykuł 196

Ustawa o organizacji i funkcjonowaniu Trybunału Konstytucyjnego oraz trybie postępowania przed tym organem może określić zasady przejściowe stosowane przy pierwszym wyborze i kooptowaniu sędziów, które zapewnią, że koniec kadencji wszystkich sędziów nie wypadnie w tym samym terminie, przy czym nie dotyczy to sędziów, których kadencja jest ograniczona przepisem części końcowej art. 222 ust. 3 Konstytucji.

Artykuł 197

Sądy wojskowe pełnią swoje funkcje, stosując obowiązujące przepisy prawne, do dnia wejścia w życie aktów ustawodawczych ustanowionych w celu wykonania przepisu art. 211 ust. 3 Konstytucji.

Artykuł 198

Niniejsza ustawa o zmianie Konstytucji wchodzi w życie piętnastego dnia po jej opublikowaniu w *Diário da República*.

Uchwalona 3 września 1997 roku.
Przewodniczący Zgromadzenia Republiki,
António de Almeida Santos.
Promulgowana 4 września 1997 roku.
Do opublikowania
Prezydent Republiki, Jorge Sampaio.
Kontrasygnowana 5 września 1997 roku.
Premier, António Manuel de Oliveira Guterres.